

KULTŪRINĖ SEINŲ SPAUSTUVĖS VEIKLA (1906-1915)

Seinai — tai lietuviškumo ir katalikiškumo tvirtovė. Čia jau antroje XIX amžiaus pusėje lietuviai, susibūrę dvasinėje seminarijoje, žadino tautiškąją sąmonę, platino knygnešių atgabentas knygas. Spaudos gi persekiojimui 1904 metais pasibaigus, keletas lietuvių kunigų veikėjų nutarė įsteigti spaustuvę katalikiškam laikraščiui leisti. Sumanymas atrodė per drąsus, o nepasisekimas aiškus — mažas, tolimas provincinis miestelis, kuriame nebuvo jokios kultūrinės veiklos, o apylinkių gyventojai neįpratę skaityti laikraščių. Bet ryžtingumas ir nenuilstamas darbas laimėjo ir nugalėjo visus sunkumus. Knygnešių darbas buvo toliau tęsiamas, pasikeitė tik darbo sąlygos ir būdas. Lietuviška katalikiška spauda plačiai paplito po Lietuvą ir netgi pasiekė užjūryje gyvenančius tautiečius.

Apie tą garbingą Seinų praeitį lenkiškos literatūros stinga, o prieinama lietuviška literatūra yra labai kukli. Istoriniai faktai laikui bėgant ir besitraukiant amžinybėn jų liudininkams — visiškai lieka užmiršti, žūsta. Taipgi vis labiau dyla iš žmonių atminties didžiausias Seinų klestėjimo laikotarpis — spaustuvės veiklos metai. Trumpas tai buvo laikotarpis, bet nepaprastai reikšmingas ir vaisingas. Tai pirmieji savarankiški lietuviškos spaudos žingsniai spaudos laisvę atgavus.

Seinų spaustuvės veiklos tautinė ir kultūrinė reikšmė paskatino mane imtis šio darbo.

Darbą pradėdama jaučiau rimtą sunkumą kilusį dėl šaltinių ir literatūros stokos. Studiją pradėjau rašyti 1963 metais ir tyrimai vyko sekančiomis kryptimis : nuodugniai ištyriau liečiamu klausimu visą prieinamą literatūrą, vietoje susipažinau su spaustuvės veiklos aplinka (spaustuvės namas yra Stanislovo Pietruškevičiaus nuosavybė, paveldėjo iš savo tėvo Vinco. Dabartiniu metu ten yra miesto ambulatorija) ir peržiūrėjau visus prieinamus spaustuvės leidinius, kritiškai įvertinau ir nuodugniai ištyriau

rankraštine medžiaga, gautą iš buvusių tos spaustuvės darbuotojų.

Darbe stengiausi aprašyti spaustuvės išsivystymo genezę ir jos įsteigimą, spaustuvės leidinius, bendradarbius, kultūrinę veiklą, jos reikšmę visuomenei ir darbo sunkumus.

Būsiu laiminga, jei šis kuklus darbas primins tautiečiams mažų Seinų didį darbą, tuo metu ten veikusius žmones ir bent kiek praplės lietuviškos spaudos istoriją.

Šia proga noriu širdingai padėkoti pirmoje eilėje tiems, kurių įnašo dėka galėjau parašyti šį darbą. Yra tai buvusieji ilgamečiai spaustuvės darbuotojai: Stanislovas Tijūnaitis (miręs 1966.VII. 22 d. Lietuvoje, Pravieniškės) ir Stefan Szepe (Varšuva). Širdingas ačiū už suteiktas man informacijas Stanislovui Pietruškevičiui (Seinai) ir Marytei Dabkevičiūtei (Žagarų kaimas, Seinai) užrašinėjusiai užsilikusius pas apylinkės gyvenotojus Seinų spaustuvės leidinius. Taipgi trokštu padėkoti visiems, kurie koku nors būdu prisidėjo ir padėjo praeitį užfiksuoti ateičiai.

I. SPAUSTUVĖS ĮSTEIGIMAS SEINUOSE

Istorinis fonas. — Pati pirmoji rašyta žinia apie Seinus yra iš 1522 metų gruodžio 22 dienos, kuomet karalius Žygimantas I padovanojo Palenkės vaivada kunigaikščiui J. M. Višnioveckui ties Seinos upe esantį girios sklypą, kuris ir yra davęs pradžią Seinų gyvenvietei.

Nuo 1551 metų toji gyvenvietė buvo vadinama Seinų dvaru. 1558 metų valakų matavimo aprašymuose figūruoja treji Seinai: Seinų kaimas, kiek į šiaurę nuo to kaimo — Seinų dvarelis ir toliau į šiaurę nuo dvarelio — Seinų dvaras. Seinų kaimas ir Seinų dvarelis išnyko ir liko tiktai Seinų dvaras ir miestas.

Po kurio laiko, prieš 1602 metus, tuometis Seinų dvaro savininkas J. Grudzinskis pastatė dominikonams Seinų mieste medinį vienuolyną ir tokią pat bažnyčią šv. Jurgio titulu. Vėliau patys dominikonai į vakarus nuo medinės bažnyčios pasistatė mūrinę bažnyčią ir prie jos presbiterinio galo taip pat mūrinį dviaukštį, keturkampį vienuolyną su apvaliais, lyg gynybiniais, bokštais kampuose. Laikui bėgant, bažnyčia buvo perdirbinėjama ir didinama, kol įgavo dabartinę išvaizdą.

Domininkonai negailėjo lėšų miestelio išvystymui ir įdėjo daug darbo jo lygiui pakelti. Jie pastatė rotušę ir netgi sinagogą žydams, o nuo 1768 metų laikė mokyklą. Ir tikrai vienuoliai su Seiniais nukonkuravo pretendavusią miestu tapti Krasnapolės¹ gyvenvietę, esančią už devynių kilometrų į vakarus.

Seinų domininkonai buvo išsisteigę spaustuvę knygoms leisti. Spaustuvė veikė vienuolyno mūruose, bet miesto ir vienuolyno gaisras sunaikino visus dokumentus ir spausdinius. Nebeliko jokių žymių, kad ten būta žmonių, kurie ten darbavosi².

1795 metais žlugo Lenkų-Lietuvių valstybė. Beveik visa Lietuva atsidūrė rusų valdžioje, tik Sūduva arba, kaip vėliau imta vadinti nuo Suvalkų miesto, Suvalkija atiteko Prūsams. Prūsai 1798 metais įsteigė Sūduvai Vygrių vyskupiją. Vienos Kongresas 1815 metais Sūduvą atidavė Rusijai. Iš tos teritorijos rusai sudarė Augustavo-Suvalkų guberniją ir suskirstė ją į 7 apskritis, iš kurių viena buvo Seinų apskritis. Seinai tapo apskrities miestu³.

Sūduvos miestai tuo metu buvo maži ir skurdūs. Toks buvo ir Seinų miestas. 1856 metais Seinai turėjo tik 3.277 gyventojus, jų tarpe 2.368 žydus⁴, o lietuvių spaustuvės įsteigimo — 1906 metais—buvo 3.437 gyventojai⁵. Savo išvaizda Seinai buvo panašūs į stambų kaimą su taip charakteringa seniems miestams — rinkos aikšte centre. Aikštė pailga, netaisyklingo pavidalo. Iš vakarinio galo aukšta bažnyčia su kunigų seminarijos — buvusių dominikonų, rūmais, iš kito — kalėjimas, o viduryje — arčiau bažnyčios — baltas, žemas, mūrinis pusiau apskritas pastatas su kolonada ir celėmis smulkiai prekybai. Iš šonų — mūriniai ir mediniai namai su stambesnėmis parduotuvėmis. Miestelio link teka upė Seina, o iš miestelio — Marikė. Suvalkų — Gardino plentas dalino Seinus į dvi dalis⁶.

¹ T. BUCH, *Litewskie nazwy miejscowe w powiatach Sejny i Suwalki, atspaudas iš Onómastica*, VII (1962), 223 psi.

² *Materiały do dziejów ziemi sejneńskiej*, Balstogė 1963, 60 psi.

³ Ks. S. CHODYŃSKI, *Seminaria duchowna w Polsce*, 17 : *Diecezja Augustowska albo Sejneńska*, žr. *Encyklopedja Kościelna*, išleido kun. M. Nowodworski, Varšuva 1902, XXV t., 80 psi.

⁴ *Pamjtnaja knižka Suvalskiej Gubernii na 1912 god*, 281 psl.

⁵ Ten pat, 284 psi.

⁶ Remiantis Stanislovo Tijūnaičio korespondencija. (Žemiau cituojama : Tijūnaičio korespondencija).

Seinų spaustuvės istorinė genezė. — Po Vienos Kongreso (1815) kartu su politiniais pasikeitimais liko taipgi pakeistos valstybių administracinės ribos. Atsirado reikalas reorganizuoti ir bažnytinę administraciją. Tarp daugelio kitų pakeitimų senoji Vygrių vyskupija buvo pakeista Seinų vyskupija (*Sejnensis seu Augustoviensis*). Nustatant tas ribas, neatsižvelgta į tautinius ir etnografinius reikalavimus, vadovautasi vien politiniais sumetimais ; naujoji vyskupija buvo įjungta į Varšuvos arkivyskupija. Seinų vyskupija apėmė 120 parapijų, kurios priklausė dvylikai dekanatų, kur pusė gyventojų buvo lietuviškos tautybės⁷.

Vyskupo būstinė buvo perkelta į Seinus, o senoji dominikonų bažnyčia tapo katedra. Ji vienuolynas buvo paskirtas dvasinei seminarijai, kurios įsteigimu rūpinosi vyskupas Manugewicz ir ji buvo atidaryta 1826 met. lapkričio mėn. 1 d.⁸

Kai dvasinė seminarija buvo Tikocine (Tykocin), lenkiškosios vyskupystės dalyje, ten mokėsi beveik vien lenkai. Seinai gi buvo pačiame lietuviškosios vyskupystės centre ir dėlto pradėjo ten stoti daugiau lietuvių. Pavyzdžiui, Tikocine 1809 metais buvo 10 klierikų, iš kurių 4 — lietuviai; 1820 metais iš 20 klierikų — 6 lietuviai. Seinuose 1829 metais buvo 25 klierikai, iš kurių — 21 lietuvis ir 4 lenkai ; 1835 metais — 31 lietuvis, 2 lenkai⁹; 1908 metais seminarijoje buvo : 46 lietuviai, 32 lenkai ir 2 baltgudžiai¹⁰. Po 1863 metų sukilimo Tikocine dvasinė seminarija buvo panaikinta ir tuomet Seinų seminarijon atvykdavo mokyti daugiau klierikų lenkų tautybės ¹¹.

Dar prieš 1870 metus klierikai lietuviai sudarė slaptą organizaciją, kurios tikslas buvo tautinės sąmonės kėlimas, geras gimtosios kalbos žinojimas ir spaudos rėmimas. Lietuviai rašė į laik-

⁷ R. KRASAUSKAS, *Seinai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXVII (Bostonas 1962), 182-194 psl.

⁸ Ks. S. CHODYŃSKI, *Seminaria duchowna w Polsce*, 17 : *Diecezja Augustowska albo Sejneńska*, žr. *Encyklopedia Kościelna*, išleido kun. M. Nowodworski, Varšuva 1902, XXV t., 80 psl.

⁹ R. KRASAUSKAS, *Seinai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXVII t. 182-194 psl.

¹⁰ J. V., *Seinai*, žr. *Šaltinis. Iliustruotas lietuvių krikščionių-demokratų savaitraštis*, III (1908), 638 psl.

¹¹ R. KRASAUSKAS, *Seinai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXVII t., 182-194 psl.

raščius leidžiamus Prūsuoose. Iš jų paminėtini: *Ūkininkas* (1890-1904), *Varpas* (1889-1904), *Apžvalga* (1890-1896).

Slaptoji lietuvių seminaristų organizacija 1902 metais pavadinta « Šaltinis ». Veikėjų tarpe randamos pavardės : Antanas Civinskas, Pranas Kuraitis, Juozas Laukaitis, Jonas Totoraitis, Juozas Vailokaitis ir kiti¹².

XIX ir XX amžiaus lūžyje Seinai suvaidino labai svarbų vaidmenį tautiniame Lietuvos atgimime. Dvasinė Seinų seminarija tapo lietuviškos tautinės minties židiniu. Slaptuose susirinkimuose buvo aptariami tautiniai reikalai. Ypatingai daug dėmesio kreipta spaudai. Kiekvienas tų susirinkimų dalyvis buvo įpareigotas per metus parašyti bent vieną straipsnį lietuviškajai spaudai. Tuos straipsnius užsienin paprastai perveždavo klierikas Pranas Būčys. Be to, klierikai dar vertė gimtojon kalbon Fiscberio pamokslus, išleistus užsienyje, ir leido ranka rašytą laikraštį¹³.

1891 metų pavasarį Antanas Milukas (pseudonimas : Knapčius) redagavo laikraštį *Knapt*¹⁴, o kai jis pabėgo užsienin — redakciją perėmė Pranas Būčys. Tų pačių metų rudenyje buvo pakeistas laikraščio pavadinimas : vietoje ikišiolinio *Knapt* — atsirado *Viltis*, kuri ir toliau redagavo Būčys. Iki 1892 metų jos pasirodė 6 numeriai¹⁵. 1903 metais pradėtas leisti *Jaunuomenės Draugas*, bendradarbiaujant klierikui Antanui Šmulkščiui (pseudonimas : Paporonis)¹⁶.

Seinų seminarija taipgi buvo knygnešystės centru, čia buvo slepiamos slapta perneštos knygos, kurios kiek vėliau būdavo persiunčiamos toliau. Klierikai palaikė glaudžius ryšius su lietuviais, studijuojančiais Varšuvos, Maskvos ir Peterburgo universitetuose, o taipgi su kitų seminarijų klierikais ir vidurinių mokyklų mokiniais — visus ragindami platinti spaudą. Buvo netgi kilęs sumanymas sukurti Kauno, Vilniaus ir Seinų dvasinių

¹² Ten pat.

¹³ A. KUČINSKAS, *Prof. Kun. Dr. Jonas Totoraitis, žr. Athenaeum*, IV (Kaunas 1933), 3 psl.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ V. BIRŽIŠKA, *Lietuvių Bibliografija*, Kaunas 1929, III t., 3134, 3242, 3066 nr.

¹⁶ Ten pat, 4937 nr.

seminarijų sąjungą, kuri leistų laikraštį. Būta tai Andriaus Dubinsko sumanymo¹⁷. Spaudos klausimas buvo labai aktualus ir daug apie jį kalbėta ir tartasi. Galvota apie laikraštį, kuris pilnai patenkintų tų laikų reikalavimus. Tokio laikraščio redaktoriumi sutiko būti klierikas Pranas Būčys. Seminariją užbaigęs, galvojo persikelti į Leipcigą ir ten pradėti redakcinę veiklą¹⁸.

Po ilgo ir žiauraus lietuviškos spaudos draudimo laikotarpio, caro valdžia pradėjo pamažu keisti savo politiką. Spaudos draudimo panaikinimo lietuviškoji visuomenė nekantriai laukė ir pagal spėjimus tai turėjo įvykti apie 1903 metų pabaigą. Visos kliūtys buvo jau panaikintos ir tebeliko vien techninė pusė: reikėjo parengti ir sutrumpinti virš 70 puslapių turintį memorandumą. Prieš Kalėdų šventes valdininkai nespėjo paruošti memorandumo ir žadėjo įteikti pasirašyti ministeriui tą dokumentą prieš Švč. Marijos Įvesdinimo šventę (1904.II.2)¹⁹. Tas visas reikalas prasižėdė net iki 1904 metų gegužės 7 dienos. Tuomet patvirtintas Ministerių Kabineto nutarimas skelbė: « atšaukiant visus anksčiau išduotus apribojančius nutarimus ir valdžios įsakymus, liečiančius lietuviškus ir žemaitiškus spaudinius, leisti vartoti jų kūrybai be rusiško, taipgi lotynišką ar kokį kitą raidyną »²⁰.

Spaudos draudimo panaikinimas visgi neleido pilnai išsivystyti leidykloms, kadangi jų veikla ir toliau buvo cenzūros trukdoma. 1904 metų gegužės mėnesio pirmoje pusėje vyriausioji spaudos valdyba buvo užversta prašymais lietuviškų laikraščių leidimų reikalu. Nesitikėta, kad spaudos pareikalavimas galėtų būti toks didelis. Buvo kalbama, kad Zvierev'as, kuris tuos leidimus duodavo, pradžioje buvo pasiryžęs duoti leidimą tik vienam laikraščiui leisti, o po poros metų — ir kitiems. Lietuviškos spaudos cenzoriumi buvo Volteris²¹.

¹⁷ E. KRASAUSKAS, *Seinai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXVII t. 194 psl.

¹⁸ A. KUČINSKAS, *Prof. Kun. Dr. Jonas Totoraitis*, žr. *Athenaeum*, IV (Kaunas 1933), 4 psl.

¹⁸ J. AMBRAZEVIČIUS, *Jakšto-Dambrausko laišakai Vaižgantui-Tumui*, žr. *Athenaeum*, IX (Kaunas 1938), 1 nr., 8 psl.

²⁰ M. BRENSZTEJN, *Druki litewskie. Studium historyczno-statystyczne*, žr. *Przegląd Historyczny*, Varšuva 1906, 113 psl.

²¹ J. AMBRAZEVIČIUS, *JAKŠTO-DAMBRAUSKO LAIŠKAI VAIŽGANTUI-TUMUI*, žr. *Athenaeum*, IX (Kaunas 1938), 1 nr., 12 psl.

Korespondencija tarp kun. Aleksandro Dambrausko (Adomo Jakšto) ir kun. Juozo Tumo (Vaižganto) pavaizduoja tų laikų rūpesčius dėl lietuviškos spaudos, kuri būtų prieinama plačiai visuomenei. A. Dambrauskas rašė į Kauną ragindamas pažįstamus išgauti iš valdžios sutikimą laikraščiu leisti. Pradžioje tikėjosi, kad tokį sutikimą gaus Andrius Dubinskas, kuris tuo metu dirbo Peterburgo senate. Būdamas valdininku, tokio leidimo negalėjo gauti. Tuomet Kaune gyvenęs Januškevičius 1904 metų gegužės 18 dieną įteikė vyriausybei prašymą, kad gautų leidimą *Žiburiui* leisti. Tuo pat metu kun. Kazimieras Prapuolenis rūpinosi išgauti leidimą *Šaltiniui*. Tų pačių metų lapkričio 9 dieną A. Dubinskas pranešė, kad Prapuoleniui leidimas nebus duotas. Ir *Žiburio* reikalu atėjo neigiamas atsakymas. Kiek vėliau nutarta, kad atsakominguoju *Žiburio* redaktoriumi bus A. Dubinskas, o Januškevičius faktiškai redaguotų laikraštį²².

1904 metų lapkričio mėn. 18 dieną Peterburge pasirodė pirmas numeris savaitraščio *Lietuvių Laikraštis* A. Smilgos redaguojamas²³, o tų pačių metų gruodžio 10 dieną Vilniuje pradėjo eiti pirmas lietuviškas dienraštis *Vilniaus Žinios*, kurių redaktoriumi-leidėju buvo inž. Petras Vileišis²⁴. Tačiau *Žiburio* ir *Šaltinio* reikalas stovėjo vietoje. 1905 metų balandžio pirmoje pusėje kun. K. Prapuolenis aplankė kun. A. Dambrauską ir ta proga pareiškė viltį, kad *Šaltinio* reikalas liks sėkmingai sutvarkytas²⁵.

Laiške, rašytame 1905 metų gegužės 4 dieną, kun. A. Dambrauskas svarstė *Šaltinio* reikalą. Galvojo, kad naujas laikraštis negalės konkuruoti *Vilniaus Žinių*, kurios kasdieną pateikdavo skaitytojams naujausias žinias. Taipgi numatė, kad naujas savaitraštis pirmame pasirodymo laikotarpyje atneš redakcijai deficitą. Nenorėdamas pats vienas imtis visos atsakomybės, pageidavo, kad piniginiams reikalams tvarkyti būtų sudarytas komitetas. Norėdamas apieisti Peterburgą, prašė kun. J. Tumą ištirti gyvenimo sąlygas Vilniuje²⁶.

²² Ten pat, 14-15, 17, 24 psl.

²³ V. BIRŽIŠKA, *Lietuvių Bibliografija*, Kaunas 1929, III t., 5197 nr.

²⁴ Ten pat, 5333 nr.

²⁵ J. AMBRAZEVIČIUS, *Jakšto-Dambrausko laišakai Vaižgantui-Tumui*, žr. *Athenaeum*, IX (Kaunas 1938), 1 nr., 23 psl.

²⁶ Ten pat.

Iš tų faktų matyti, kad kun. A. Dambrauskas pirmas buvo sugalvojęs leisti *Šaltinį* ir pats norėjo jį redaguoti. Naują savaitraštį buvo numatyta leisti Vilniuje ²⁷. Bet neužilgo kilęs pažiūrų skirtumas visiškai pakeitė planus. Pradėta kalbėti apie Seinus, numatant ten leisti *Šaltinį*²⁸.

1905 metais kun. dr Jonas Totoraitis atvyko į Vilnių — į Didįjį Lietuvos Seimą. Susitikęs su katalikiško laikraščio reikalingumo kėlėjais, jis karštai parėmė iškeltą projektą. Norint sumanymą įvykdyti, reikėjo pirmiausia išgauti iš Vidaus Reikalų Ministerijos leidimą naujam laikraščiui leisti. Pripuolamai sužinota, kad tokį leidimą jau turėjo Peterburge Andrius Dubinskas. Kun. Jonas Totoraitis buvo deleguotas Peterburgan išsigyti tokio dokumento. Dvasinės Akademijos profesorius Peterburge kun. Pranas Būčys padėjo išsigyti tą dokumentą už 180-200 rublių. Surašytas perdavimo aktas pas notarą. Po Kalėdų švenčių, kun. Jonas Totoraitis atvyko į Seinus atsiveždamas kartu ir išsigytą leidimą. Naujo laikraščio klausimui aptarti susirinko vietos veikėjai: kun. Juozas Laukaitis, kun. Jurgis Narjauskas, kun. Kazimieras Prapuolenis, kun. Antanas Civinskas ir kiti. Susirinkusieji nutarė įsteigti Seinuose spaustuvę.

Prieš įsteigiant spaustuvę, buvo paskelbtas naujo laikraščio programos paruošimo konkursas. Apylinkių gyventojams naujo laikraščio pasirodymą pranešė išsiuntinėtas *Kvieslys*. Programą paruošti apsiėmė kun. J. Totoraitis ir kun. A. Civinskas. Konkurso darbą komisija priėmė, o kadangi konkurso dalyviai dirbo kartu — tai ir skirtoji premija padalinta pusiau ²⁹.

1906 metais prieš Gavėnią, kun. J. Totoraitis, gavęs pakvietimą bendradarbiauti su naujo laikraščio redakcija, persikėlė iš Daukšių į Seinus. Vyriausiu administratoriumi buvo kun. J. Laukaitis. Kun. J. Totoraitis ir kun. A. Civinskas, kaip korespondentai, gaudavo 100 rublių mėnesinio atlyginimo.

Tų pačių metų vasarą tarp bendradarbių ir redaktorių kilo nesusipratimų, dėl kurių redakcijos korespondentai kun. J. Totoraitis ir kun. A. Civinskas nutarė pasitraukti. Neužilgo kun.

²⁷ Ten pat, 15 ir 22 psl.

²⁸ Ten pat, 25-27 psl.

²⁹ A. KUČINSKAS, *Prof. Kun. Dr. Jonas Totoraitis*, žr. *Athenaeum*, IV (Kaunas 1933), 8 psl.

Kun. JUOZAS LAUKAITIS,
Šaltinio Bendrovės pirmininkas
1873.II.3-1952 m.

Kan. PETRAS DVARANAUSKAS,
vienas pagrindinių Šaltinio Bendrovės steigėjų
1863. VII.25-1958.IX.19 d.

Bendras Seinų miesto vaizdas

J. Totoraitis buvo perkeltas į Šunskus³⁰, Marijampolės apskrityje, kur gyveno keletą metų, bet ryšių su laikraščiu nenutraukė³¹.

Spaustuvės įsteigimas. — Sunkiausia buvo surasti kapitalą. Steigėjai galėjo aukoti tik savo darbo įnašą, kadangi patys gyveno iš gana kuklių algų. Spaustuvė buvo visos visuomenės reikalas ir todėl buvo nutarta kreiptis į kunigus parapijose. Kun. Vincas Dvaranauskas apsiėmė tuo reikalu lankyti parapijas. Aplankė visus lietuvius kunigus Seinų vyskupijoje ir dalinai Vilniaus; surinko 20.000 rublių, kurie jau sudarė tam tikrą kapitalą.

Tuojuo buvo sudarytas įmonės vykdomasis organas vardu «Laukaitis, Dvaranauskas, Narjauskas ir Bendrovė», trumpiau — «Laukaitis ir Bendrovė» ir imtasi realizuoti sumanymas. Kun. J. Laukaitis bendrovės buvo išrinktas pirmininku, kuriam pavesta organizuoti spaustuvę³².

Pirmininkas atvykęs Varšuvon kreipėsi į firmą *Fajans i Spółka* (Fajans ir Bendrovė) prie Senatorska gatvės 36 nr., kuri turėjo Berlyno firmų atstovybę. Pradžioje buvo nupirktos pačios būtiniausios mašinos: didelė plokščia mašina *Augsburg* firmos, o taipgi cilindrinė skirta atspaudimui korektūrinių kopijų. Taipgi buvo užsakyti šriftai ir lentynos su šriftų stalčiais, lentynos patalpinti jau paruoštiems rinkiniams, o taipgi ir kiti reikmenys būtini spaustuvėje³³.

Kun. J. Laukaitis iš karto užsakė ir keturis šriftus: lietuvių, lotynų, lenkų ir rusų kalboms. Gaidų ir esperanto kalbos šrifto ženklus užsakė S. Szepe 1912 metais. Spaustuvės įrengimas kainavo 15.000 rublių. Neužilgo suorganizavo techninius tarnautojus, ekspediciją, administraciją ir redakciją³⁴.

Spaustuvės darbo organizavimas. — Pirmu spaustuvės vedėju buvo Feliks Idźkowski, kuriam buvo skirta 1.000 rublių metinės

³⁰ *Permainos Seinų dijecezijos dvasiškijoje*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 431 psl.

³¹ A. KUČINSKAS, *Prof. Kun. Dr. Jonas Totoraitis*, žr. *Athenaeum*, IV (Kaunas 1933), 8-9 psl.

³² Tįjūnaičio korespondencija.

³³ Remiantis korespondencija Stefan Szepe. (Žemiau cituojama: Szepe korespondencija).

³⁴ Tįjūnaičio korespondencija.

algos. Pirmaisiais rinkikais buvo : Walerian Szeppen, Stefan Szeppen ir Ignacy Jaworski — kiekvienas jų gavo 720 rublių metinės algos, o mašinistas — Piotr Muszalik taipgi 720 rublių. Po kelių mėnesių Feliks Idźkowski apleido spaustuvę, o jo vietą užėmė Stefan Szeppen su kuriuo buvo pasirašyta sutartis, kad techninio spaustuvės vedėjo pareigas eis mažiausiai 3 metus. Redakcijon korektoriaus pareigom priėmė Bronislovą Stosiūną. 1908 metais sekretoriaus pareigas ėjo Antanas Rucevičius ir Stasys Tijūnaitis, kuris neužilgo perėmė korektoriaus pareigas ir ėjo jas beveik iki spaustuvės paskutinių dienų.

Spaustuvė darbą pradėjo 1906 metų vasario mėn. pirmomis dienomis. Pradžiai patalpas gavo Seinų kurijos namuose — vietinių vikarų butų dalyje. Buvo tai kairioji pirmo aukšto namo dalis. Spaustuvė buvo labai gerai įrengta. Turėjo tų laikų naujaušio modelio mašiną firmos *Augsburg-Werke*, o taipgi pedalinę mašiną ant kurios buvo spaudžiamos vizitinės kortelės ir minkšti brošiūrų aptaisai 25 x 35 cm formato. Mašina veikė su pagalba mechaninio variklio *Perkun*. Tuos variklius gamino tuo pačiu pavadinimu fabrikas Varšuvoje (Praga). Varikliai buvo varomi nafta. Prie spaustuvės variklio dirbo pradžioje Józef Kop mechanikas, o vėliau Juozas Matusevičius. Mašina buvo įrengta pirmame aukšte kairėje namo dalyje, o variklis patalpintas pusrūsyje, kurin įėjimas buvo suktais laiptais iš mašinos patalpų. Tokį spaustuvės įrengimą rado Stefan Szeppen, kai atvyko į Seinus 1906 metais balandžio mėnesyje po Velykų švenčių.

Reikalingus šriftus spaustuvė užpirkdavo iš firmos *Berthold* Berlyne per jo atstovą Varšuvoje. Darbui išsivystant, trūkstantis šriftus užsakydavo S. Szeppen. Šriftai buvo kelių rūšių : tekstiniai — antikva, kursyvas ir groteskas, o taipgi visokių rūšių antraštinių.

Klišės pradžioje pirkdavo Varšuvoje pats kun. J. Laukaitis katalikiškų savaitraščių redakcijose. Vėliau jos buvo užsakomos B. Wierzbickio ir Bendrovės firmoje Varšuvoje, (B. Wierzbicki i Spółka, Chmielna gatvė 61 nr.). Dar vėliau spaustuvė klišės užsakydavo Leipcige. Buvo tai abonementas : klišės atsiųsdavo kartą į mėnesį. Klišės savo leidiniams *Zoologija* ir *Vadovas į Rymą* spaustuvė užsakė Vilniuje, pirmoje lietuviškoje Jarušaičio cinkografijoje.

Kun. JURGIS NARJAUSKAS,
vienas pagrindinių *Šaltinio* Bendrovės steigėjų
1976.IV.21-1943.I.29 d.

Kun. KAN. KAZIMIERAS PRAPUOLENIS,
pirmutinis *Šaltinio* redaktorius
1858.III.1-1933.IV.17 d.

Šaltinio spaustuvės namai prieš remontą

Popierius spaustuvės reikalams buvo perkamas Varšuvoje iš firmos *Moes*, Džuga gatvėje.

Spaustuvė turėjo nuosavą knygų rišyklą, bet dažniausiai užsiėmė tik brošiūravimu. Specialisto knygrišyklai vesti neturėjo. Knygų rišyklą tilpo dviejuose kambariuose antrame aukšte. Popieriui piaustyti mašina buvo pastatyta pirmame aukšte — dešinėje namo dalyje. Piaustytoju buvo Feliksas Andriučikas³⁵.

Spaustuvės ir darbo praplėtimas. — Neužilgo spaustuvės patalpos pasirodė per ankštos. Patalpų klausimas buvo aptariamasis visuotiniame Bendrovės susirinkime, kuris įvyko Seinuose 1906 metų rugpiūčio 28 dieną (kaipo III susirinkimo darbotvarkės punktas). Susirinkusieji svarstė sekančius klausimus : 1. Ar ilgai dar gali palikti *Šaltinio* redakcija ir spaustuvė kapitulos namuose ? 2. Jeigu negali palikti, tai kur ją patalpinti: ar namo nuomoti, ar pirkti nuosavą? 3. Iš kur tam tikslui gauti pinigų ?³⁶.

Naujos patalpos neužilgo buvo surastos. Jos buvo siuvėjo Vinco Pietruškevičiaus nuosavybė, pačiame miestelio centre — Vengrų gatvėje (dabar : ul. Zawadzkiego 17). Nuo gatvės pusės namas buvo vieno aukšto, o nuo kiemo — dviejų aukštų. Buvo pasirašyta sutartis su namo savininku ir spaustuvę perkėlė naujon vieton 1907 metų pavasarį. Naujos patalpos buvo gana erdvios : kairėje namo pusėje buvo patalpintos mašinos, o dešinėje įrengta rinkykla. Antrame aukšte buvo redakcija, knygų ryšyklą ir vėliau — knygynas. Kieme, kur dabar yra daržas (viename jo kampų puikiai žaliuoja rūtos), spaustuvės laikais buvo medinis sandėlis, skirtas sukrauti visokiai žaliavai. V. Pietruškevičius paruošė planą, jį užtvirtino ir ruošėsi statyti mūrinį sandėlį, bet 1914 — 1915 metų įvykiai sutrukdė³⁷.

Pirmiesiems *Šaltinio* tiražams išleisti visiškai užteko turimų spaustuvėje mašinų. Kai tiražą padidino — 1910 metais užpirkto

³⁵ Tįjūnaičio korespondencija.

³⁶ *Pranešimas*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 320 psl.

³⁷ Remiantis korespondencija Stanislovo Pietruškevičiaus. (Žemiau cituojama : Pietruškevičiaus korespondencija, Szeppė korespondencija, Tįjūnaičio korespondencija).

dar dvi plokščias spausdinimo mašinas. Tas mašinas įtaisė monteris Dukliński iš firmos *Fajans i Spólka*. Mašinos turėjo 70 x 100 cm ir 50 x 60 cm formatą³⁸.

Be nuosavų leidinių spaustuvė priimdavo taipgi ir kitų užsakymus. Kadangi darbas buvo atliekamas labai kruopščiai, sąžiningai ir punktualiai, tai spaustuvė užsakymus gaudavo netgi iš tų miestų, kurie turėjo nuosavų spaustuvių. Čia dažnai savo leidinius spaudė iš Kauno Švento Kazimiero Draugija, J. Petronio knygynas, Onos Vitkauskaitės knygynas ir iš Rygos — *Rygos Garsas*.

Socialinis darbininkų aprūpinimas, tarpusavio santykiai ir darbo nuotaika. — Darbo laikas spaustuvėje truko 8 valandas — pagal 1905 metų valdžios potvarkį.

Darbdavių ir tarnautojų santykiai buvo labai palankūs ir draugiški. Bendrovė rūpinosi darbo sąlygomis ir tarnautojų saugumu. 1907 metais visi tarnautojai (tuo metu buvo jų 7 asmenys ir visi lenkai) buvo Bendrovės apdrausti draugijoje *Rosija*. Pavyzdžiui, Stefan Szepe buvo apdraustas 20.000 rublių 25 metų laikotarpiui³⁹.

Pirmieji kvalifikuoti spaustuvės tarnautojai buvo varšuviečiai. Lenkai buvo korektiški, kolegiški. Seinuose jie gyveno atskiru savo gyvenimu, kaip geri svečiai, nesutapdami nė su lenkiškuoju miesto elementu. Vietos lietuvių su lenkais santykių atžvilgiu buvo neutralūs. Kad jie lietuvių kalba visai nesidomėjo, (ir nė vienas, išskyrus S. Szepe) jos čia nepramoko, tai lietuviai kalbėdavo su jais lenkiškai, o kurie dar nemokėjo — su laiku pramokdavo. Varšuviečiai Seinuose paliko gerą vardą.

Visi spaustuvės tarnautojai, išskyrus gal keturis asmenis, buvo jauni žmonės, o tarp jų — vaikai, spaustuvės mokiniai. Bendrai, spaustuvė neseno ir nepaseno. Visokių būdų būta žmonių joje, tačiau blogų — nė vieno. Geroji aplinkos dvasia visus patraukdavo ir jungė. Carinis rublis buvo tvirtas, su popieriniais banknotais lygiomis buvo apyvartoje auksiniai ir sidabriniai rubliai. Pavyzdžiui, už 8-10 rublių viengungis darbininkas mai-

³⁸ Szepe korespondencija.

³⁹ Szepe korespondencija.

WALERIAN SZEPE,
pirmais *Šaltinio* spaustuvės rinkējas

STEFAN SZEPE,
techninis *Šaltinio* spaustuvės vedējas ir laužytojas,
Valerijono brolis

Seinų spaustuvės namai po remonto

tindavosi valgykloje ištisą mėnesį socialiai pavalgydamas tris kartus per dieną. Geras eilinis raidžių rinkėjas uždirbdavo per mėnesį ligi 50-60 rublių. Taigi, kas norėjo, galėjo gerai gyventi ir dar susitaupyti.

Nei vienas tarnautojas neišėjo iš spaustuvės prieš savo norą. Dažniausiai pasikeitimai vyko lenkų tarnautojų tarpe: vieni išvykdavo, kiti į jų vietą atvykdavo. Svarbiausia priežastis glūdėjo pačiuose Seinuose: žmonės, atvykę iš didmiesčio, nebegalėjo priprasti prie mažo provincinio miestelio gyvenimo.

Bendrovės vedėjai brangino tarnautojus, teisingai vertindavo jų darbą, lankydavo juos namuose, atitinkamai pagerbdavo juos jų svarbių gyvenimo įvykių proga. Pavyzdžiui, kai vedė Br. Stosiūnas, J. Rinkevičius, St. Szepe, A. Vailionis, tai Bendrovės kunigai pasistengė suruošti iškilmingas vestuvių iškilmes, atsilankydavo į pokylius ir nepamiršdavo gražių dovanų; korektorių S. Tijūnaitį Bendrovė leido net į Veiverių mokytojų seminariją niekam neužleisdama jo vietos spaustuvėje.

Tarnautojai gaudavo atostogų, o taipgi medicininę pagalbą⁴⁰.

Pačioje pradžioje (1906.11.) spaustuvė turėjo tik du raidžių rinkėjus, kuriais buvo: Feliks Idzkowski — vedėjas ir rinkėjas Walerian Szepe (S. Szepe brolis) ir vienas nekvalifikuotas darbininkas — padėjėjas Józef Kop. Balandžio mėnesyje personalas padidėjo: iš Varšuvos atvyko Stefan Szepe ir Ignacy Jaworski. Didžiausiame spaustuvės klestėjimo laikotarpyje spaustuvėje dirbo 6 rinkėjai, o iš viso Bendrovėje dirbo 30 asmenų.

Pirmuose savo veiklos metuose spaustuvė mokinių neturėjo. Pirmasis mokinys buvo Bronislovas Kalikauskas, priimtas 1907 metais. Keletą mėnesių vėliau atvyko iš Kauno apylinkės berniukas apie 15 metų amžiaus — Pranas Žukauskas, o 1908 metais 13 metų amžiaus Juozas Kalikauskas. Kalikauskas pradžioje dažnai verkė, darbas stovint jį vargino. Kartą tai pastebėjo S. Szepe ir liepė berniukui atsisėsti pailsėti; paskui prie to darbo priprato ir dirbo spaustuvėje iki jos veiklos galo. 1911 metais spaustuvė paskelbė *Šaltinyje*, kad priimami spaustuvėn mokiniai 14-16 metų amžiaus. Mokslo metu mokinys gaudavo mėnesiui 10 rublių algos, o mokslą baigęs — 50 rublių.

⁴⁰ Ten pat.

Dvejiems metams praslinkus nuo spaustuvės įsteigimo, personalas pasidarė pastovus: kai lenkai apleidavo darbą, jų vietas užimdavo lietuviai⁴¹. Tokiu būdu atvyko Jonas Rinkevičius, Mečislovas Balys, Juozas Petravičius ir Stanislovas Repečka iš Vilniaus, o Juozapas Petravičius iš Kauno. 1907 metais išvyko mašinistas Piotr Muszalik, o jo vieton priimtas Otonas Milaševičius iš Liepojos. Čia reikėtų pabrėžti, kad pirmieji rinkikai — lenkai iš Varšuvos labai gerai rinko lietuviškus tekstus, kalba nesudarė jiems sunkumų, kadangi rankraščiai buvo aiškūs⁴².

Seinų spaustuvėje darbo sąlygos yra buvusios geresnės kaip kur kitur, kadangi iš Vilniaus ir Kauno darbininkai stengdavosi ten patekti ir patekdavo tik į laisvas vietas — kuomet išvykdavo kas nors iš lenkų⁴³.

Kai kurie spaustuvėje dirbę asmenys. — Stefan Szepe — laužytojas (metrampažas), buvo techniniu spaustuvės vedėju, inteligentiškas meistras, prasilavinęs specialistas, aukščiau stovintis už visus savo profesijos draugus Seinuose. Jis vienas formuodavo rinkinius, juos apipavidalindavo. Taipgi tik jis vienas sugebėjo rinkti ir rinkdavo gaidas.

Buvo pažangus tipografas. Sekė tipografinę literatūrą, o rastas naujas žinias pritaikindavo darbe. Seinuose jis ruošė spaustuvei naujus lietuviškus kadrus.

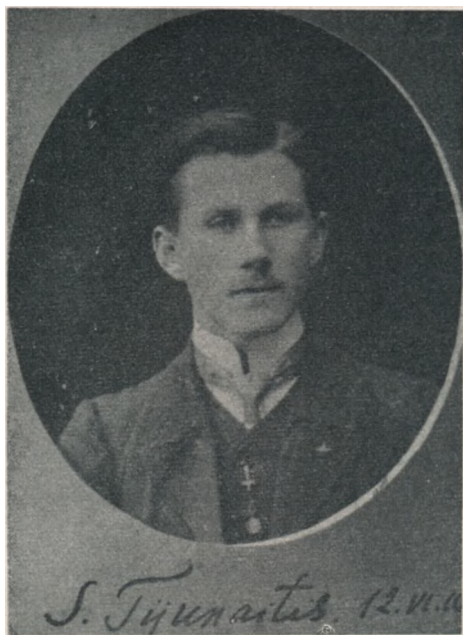
Seinuose Szepe apsigyveno su senute motina ir seserim. Buvo vedęs seinietę vardu Olę (Aleksandrą), labai malonia, kuklią ir protingą mergelę.

Ypatingo draugiškumo ryšiai S. Szepe jungė su S. Tijūnaičiu. Tijūnaitis nemokėjo lenkų kalbos, o aplinka vertė ir mokino. Kartą tarp Szeppes ir Tijūnaičio iškilo kalbų klausimas. Szepe priminė, kad yra esperanto kalba, kuri lengvai išmokstama. Nutarė mokytis esperanto. Išsirašė iš Varšuvos vadovėlius, užsiprenumeravo laikraščius : Szepe — *Pola Esperantisto*, o Tijūnaitis — iš Paryžiaus *Espero Katolika* ir *Lingvo Internacia*. Po keturių mėnesių mokslo pradėjo koresponduoti su užsienio esperantininkais. Tai buvo 1909 metais.

⁴¹ Tijūnaičio korespondencija.

⁴² Szepe korespondencija.

⁴³ Tijūnaičio korespondencija.

STASYS TJŪNAITIS,
Šaltinio korektorius ir redakcijos narys,
Šaltinėlio redaktorius
1888.V.8-1966.VII.22 d.

BRONIUS STOSIŪNAS,
Šaltinio korektorius, vėliau redaktorius
g. 1887.1.8 d.

Šaltinio ir spaustuvės darbininkai

Bronislovas Miernickis — rinkėjas. Juodaplaukis, išblyškusio veido. Atrodė lyg paliegęs. Neturėjo draugų. Spaustuvė, valgykla, trumpas pasivaikščiojimas ir laikraščiai — tai buvo visas jo pasaulis. Kaip rinkėjas buvo kruopštus : iš visų rinkėjų lenkų darydavo mažiausiai klaidų — net kai kuriuos lietuvius tuo atžvilgiu pralenkdavo. Atrodydavo, ne akimis išžiūrėdavo, bet uosle ar kaip kitaip raidės iš teksto išrinkdavo, kartais net iš tikrai neaiškaus teksto. Šiaip Miernickis buvo ramus, nuoširdus, draugiškas, švelnus ir tvarkingas žmogus.

Mečislovas Balys, rinkėjas, iš Kupiškio. Barnus ir padorus žmogus. Puikus fotografas-mėgėjas, turėjo meno nuovoką. Buvo vedęs seinietę lenkaitę, gražiai kalbėjusią lietuviškai. Balys mirė 1963 m.

Jonas Binkevičius, rinkėjas, našlės sūnus iš Utenos. Tėvas mirdamas paliko jį ketverių metų, o sesutę Onutę dviejų metų ir turto — namelį su daržu. Abudu vaikai skaityti išmoko iš motinos maldaknygės. Paūgėjęs piemenavo ūkininkams keturias vasaras. Per daug pavargęs paskutinę vasarą pas vieną labai kietą ūkininką, nutarė kitur ieškoti darbo. Atsidūrė Vilniuje, kur išmoko rašto ir raidžių rinkimo specialybės. Kol tai pasiekė, pergyveno daug sunkių dienų. Neišklydo, nes visuomet galvojo apie savo motiną. Vėliau, atsikėlęs į Seinus, pasiėmė motiną pas save.

Seinuose bedirbdamas, pradėjo pats leisti knygas. Savo leidyklinį darbą pradėjo kalendoriais. *Prietelius* 1912 ir 1913 metais. Tekstus pats surinko laisvomis nuo darbo valandomis. Bendrovė nekludė. Tįjūnaitis irgi jam davė savo dvi apysakėles *Į šviesą* ir *Užmirštoji pypkė*. Abejų metų kalendoriai buvo išparduoti lygiagrečiai su *Žiburio* kalendoriais ir tokiu būdu šiek tiek užsidirbo.

Binkevičius grįžo Vilniun ir su poetu Liudu Gira sudarė leidyklinę bendrovę ir pradėjo leisti literatūros žurnalą *Vaivorykštę*, o taipgi ir knygas.

Buvo tai labai darbštus, taupus, didelės iniciatyvos ir draugiškas žmogus. Mėgo sceną ir visuomet dalyvaudavo Seinuose ruošiamuose lietuvių vakarėliuose. Buvo vedęs seinietę Onutę Nava-

kauskaite, kuri neužilgo susirgo ir pasikankinusi porą metų psichiatrinėje ligoninėje — mirė.

Pasinaudodamas Jono Rinkevičiaus biografiniais metmenimis, S. Tijūnaitis parašė apysakėlę *Mamytė*, kurią red. A. Dambrauskas buvo įdėjęs į *Kauno Kalendorių* 1910 metams. J. Rinkevičius mirė Chicagoje 1958.1.2 d.

Alfonsas Dokalskis, rinkėjas. Atvyko į Seinus 1912 metų pradžioje su šeima. Buvo lėtas ir ramus darbininkas. Žmona — scenos mėgėja. Dokalskis buvo smuikininkas. Vedė spaustuvės darbininkų chorą. Choras dainuodavo lietuvių vakarėliuose, gegužinėse, giedodavo bažnyčioje.

Juozas Petravičius, rinkėjas. Scenos mėgėjas ir choristas.

Pranciškus Žukauskas, rinkėjas. Jaunas darbininkas, buvęs spaustuvės mokinys. Didelis scenos mėgėjas ir choristas.

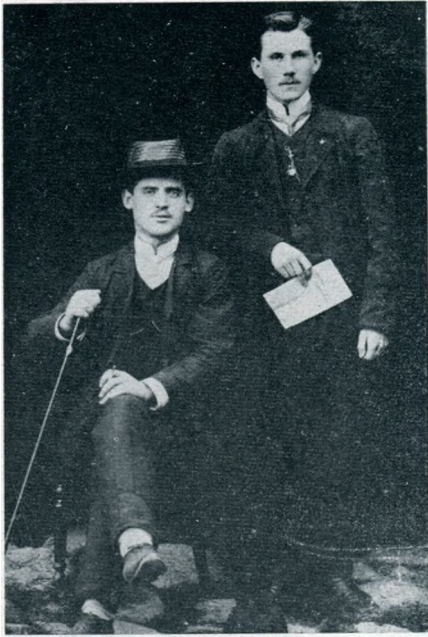
Stanislovas Repečka, rinkėjas. Žmogus labai ramus ir užsidaręs vien darbovietėje ir šeimoje. Labai pamaldus.

Otonas Milaševičius, mašinistas, mašinų skyriaus vedėjas. S. Szepes nuomone — latvis iš Liepojos. Sklandžiai kalbėjo latviškai, lietuviškai, lenkiškai, rusiškai ir vokiškai. Šeima buvo lietuviška. Dirbo labai gerai ir rūpestingai. Buvo draugiškas, tvarkingas. Pirmojo pasaulinio karo metu buvo vertėju pas vokiečius.

Juozas Matusėvičius, mechanikas. Buvo kresnas, stambios sudėties, sveikatingas, į šeštąją dešimtį artėjęs šaltkalvis. Analfabetas. Spaustuvėje tarnavo mašinų variklio mechaniku. Šalia tiesioginės tarnybos versdavosi pašaliniais smulkiomis mechaniniais darbais. Variklio skyriuje turėjo dirbtuvėlę.

Kartą Matusėvičius kreipėsi į Tijūnaitį atsiklausdamas, ar jis galėtų lankyti kursus suaugusiems ir bent kiek pramokti rašyti ir skaityti. Sužinojęs, kad ten mokoma taipgi ir skaičiuoti, buvo tuo ypatingai patenkintas.

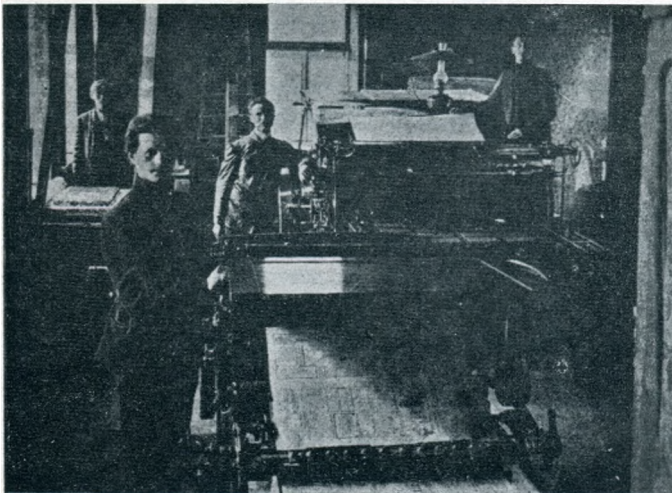
Labai uoliai lankė *Žiburio* vakarinius beraščiams ir mažaraščiams kursus ir mokėsi atsidėjęs. Buvo labai pažangus kursantas. Po trijų mėnesių pramoko pakankamai skaityti ir kiek

PRANAS ŽUKAUSKAS,
(šalia stovi St. Tījūnaitis), *Šaltinio* raidžių rinkėjas
1892.VIII.16-1957.VI.17 d.

JONAS RINKEVIČIUS,
Šaltinio raidžių rinkėjas, vėliau knygų leidėjas
1887.V.16-1958.1.2 d.

Spausdinamoji mašina darbe

rašyti. Ypatingai džiaugėsi, kad sugebėjo pats savo darbo valandas užrašinėti.

Julė Kainauskaitė, seserys Paulina ir Ona Žilinskaitės, brošiūruotojos, lankstytojos.

Visos trys buvo labai susigyvenusios. Visos buvo geros dainininkės ir giesmininkės, karštos kovotojos už lietuvių kalbos teises Seinų bažnyčioje. Šv. Zitos Draugijos Seinuose įsteigėjos. Julė gyveno su savo vyresniąja seserimi Emile Plytninkiene, Paulina ir Ona — prie siuvėjos našlės motinos, padėdamos jai auginti du mažesnius — Stasį ir Veroniką.

Paulina, aktyviai dalyvaudama organizaciniame gyvenime, gerokai prasilavino. Po I pasaulinio karo Paulina pradėjo dirbti pedagoginį darbą ir vaisingai dirbo pradžios mokyklose ligi pensijos išsitarnavimo.

Julė mirė džiова Leipalingyje, palikusi tenai vyresniąją seserį Emilę. Žilinskienė mirė iš senatvės (1861-1955) Marijampolėje, jos duktė Ona — nuo vėžio (1892-1951) irgi Marijampolėje. Stasys su Veronika — kažkur kitur. Paulina, pati vyriausia, dar tebegyveno 1965 metais Marijampolėje.

Mykole Popikaitė, buhalterė, buvo kilusi nuo Paprūsės. Aukšta, liekna — gracinga ir reprezentacinga, tauri jaunuolė. Mokslus buvo išėjusi Šveicarijoje, Ingenbohl miestelyje.

Vincas Totoraitis, agronomas, agronomijos mokslus baigęs Šveicarijoje — apsigyveno Seinuose, prie Šaltinio agronomu. Vedė buvusią Seinų Žiburio pradžios mokyklos mokytoją Teresę Kryžianauskaitę.

Feliksas Andriučikas, sargas. Vienišas, buvęs Amerikoje ir grįžęs su palaužta sveikata : kalbėjo be garso, kvėpavo sunkiai.

Gyveno spaustuvės namuose. Pirmas keldavo, paskutinis guldavo. Prižiūrėdavo sandėlius, priimdavo ir išduodavo medžiagas. Supiaustydavo popierių spaudai, mašina susiūdavo brošiūrinius spaudinius.

Brošiūrinius spaudinius apipiaustydavo, užklijuodavo jiems viršelius. Prinešdavo krosnims kuro ir jas iškūrendavo, vandeniui aprūpindavo praustuves ir geriamuosius indus. Noriai patarnau-

davo visiems. Buvo labai brangus įmonės tarnautojas. Nesiskundė savo sveikatos stoviu, o gerai žinojo, kad jo gyvenimas baigiasi. Sirgo neilgai ir kantriai. Mirė rudenį 1914 metais⁴⁴.

Spaustuvės įsteigimo metu Seinai buvo tyli vietovė, beveik bažnytkaimis, kur gatvės geriausiai būdavo apšviestos mėnuliui šviečiant. Bendrovė nutarė padėti miestelio gyventojams ir apie 1910-1911 metus įvedė naują miestelio apšvietimą, pirkė tris acetileno lempas. Tokio apšvietimo neturėjo tuomet netgi Suvalkai. Viena iš lempų buvo pastatyta kryžkelėje prie Suvalkų plento, netoli dvasinės seminarijos namų, gi ant tos lempos gaubtuvo buvo užrašas : *Šaltinis* ; kita lempa buvo pastatyta už šv. Agotos statulos miesto link (Kalvarijos gatvės kryptimi) su užrašu — *Vadovas*, o trečią lempą pastatė prie Suvalkų plento, senos turgavietės vietoje, netoliese magistrato su užrašu — *Spindulys*.

Seinuose veikė dar viena spaustuvė. Jos savininkas buvo Suchodolskis, žydų kilmės. Spaustuvę įsteigė 1909 metais. Turėjo tik vieną didelę pedalinę mašiną firmos *Liberta*, labai pasenusio tipo, lėtų apsisukimų. Spaustuvė turėjo lietuviškus, lenkiškus ir rusiškus šriftus. Spaustuvė savo veiklos neišvystė ir liko lietuviškos spaustuvės šešėlyje⁴⁵. Seinų berniukų gimnazijos direktorius (gimnazija buvo *Žiburio* Švietimo Draugijos vedama) kun. dr. M. Gustaitis spaudė pas Suchodolskį savo brošiūrą *Amerikos mokykla*.

S. Tijūnaitis buvo tuo metu gimnazijos mokytoju ir kartu su autoriumi darė korektūrą. Brošiūra savo leidykliniame adrese turi užrašą : *Seinai-Marijampolė 1919-1920*. Toji brošiūra buvo pradėta spausdinti Suchodolskio spaustuvėje 1919 metais, bet iki rugpiūčio mėnesio 23 dienos nebuvo užbaigta. Knygelė buvo užbaigta tik 1920 metais Marijampolėje⁴⁶.

Ekspedicija. — Seinų leidyklos ekspedicijoje dirbo du nuolatiniai tarnautojai — vedėjas ir ekspeditorė.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Szepe korespondencija.

⁴⁶ Tijūnaičio korespondencija.

BRONISLOVAS MIERNICKIS,
Šaltinio rinkėjas

STANISLOVAS REPEČKA,
Šaltinio rinkėjas

Lietuvių inteligentų grupė Seinuose apie 1909 m.
Dešinėje stovi St. Tijūnaitis

Vedėjas prižiūrėjo visą ekspedicijos darbą — prenumeratorių sąrašus ir adresus, įmokėjimus ir skolas.

Ekspeditorė sukarpydavo ir surūšiuodavo adresus pagal paštus, pagamindavo banderolėms juosteles ir užklijuodavo ant jų adresus. Laikraščius išsiuntinėti ekspeditorėi į talką ateidavo ir daugiau tarnautojų.

Pradėjus eiti naujiems laikraščiams — ekspedicijoje darbo padaugėjo. Tuomet prenumeratų gavimo laikotarpyje vedėjas pats vienas savo darbo nebeįveikdavo. Gi pats įkarštis ekspedicijoje būdavo gruodžio, sausio ir vasario mėnesiais, kai ateidavo šimtai užsakymų, kuriuos reikėjo skubiai sutvarkyti ir užsakytus laikraščius išsiųsti. Žmonės nebuvo pratę laiku užsakyti laikraščių, ir jei kas pavėluodavo — vis tiek prašydavo laikraštį siuntinėti nuo pirmojo numerio. Tokie pavėlavimai apsunkindavo darbą ekspedicijoje.

Spaustuvės veiklos laikotarpyje ekspediciją vedė iš eilės keturi žmonės.

Mykolas Mockevičius — pats pirmasis ekspedicijos vedėjas. Dirbo pavyzdinai, rūpestingai, turėjo kaligrafinę rašyseną. Mirė nuo plaučių ligos.

Natalija Zatrybaitė. Dirbo ekspedicijos vedėja 1909 ir 1910 metais. Buvo tikra lenkė, jos šeima buvo atsikėlusį į Seinus iš Lenkijos gilumos. Visa Zatrybų šeima, taipgi ir Natalija, lietuviškai kalbėjo ir rašė. Tėvas buvo tarnautojas. Natalija ištekėjo už sulenkėjusio lietuvio Šukio. Ištekėjusi neilgai gyveno, po metų mirė.

Apie 1911 metų pradžią, kuomet Natalija jau sunkiai sirgo, tuometinis redaktorius kun. J. Vailokaitis kreipėsi į S. Tijųnaitį, prašydamas jį, kad sutiktų gelbėti ekspediciją. Tijųnaitis apsiėmė.

Pasisamdė reikalingų talkininkų ir dirbo netgi po šešiolika valandų per dieną. Po dešimties dienų ekspedicija buvo sutvarkyta, visi užsilikusieji darbai atlikti. Po dešimties dienų dirbo jau normaliai : dieną gavę iš pašto prenumeratą, rytojaus rytą jau išsiųsdavo užsakytus laikraščius.

Iš visų ekspedicijos talkininkų ypatingai išsiskyrė darbštumu ir sumanumu jaunuolis Antanas Pečiulis, našlės sūnus, poeto P. Mockevičiaus kaimynas iš Vidugirių kaimo nuo Punsko. Jis yra buvęs Seinų triklasės mokyklos auklėtinis.

Nuo 1912 metų vasaros A. Pečiulis sutiko vesti ekspediciją. Ekspedicija buvo tvarkoma pagal S. Tijūnaičio paruoštą projektą. Tarp kitų dalykų buvo pažymėta, kad vieną dieną gauta prenumerata turi būti išsiunčiama jau sekančios dienos rytą. Jis ekspediciją sėkmingai vedė kolei spaustuvė veikė. Tai buvo paskutinis vedėjas.

Pirmojo pasaulinio karo metu, vokiečiams okupavus visą šalį, Pečiulis Seinuose vertėsi smulkia prekyba. Kai buvo organizuojama lietuviškoji Seinų apskrities administracija, Pečiulis įėjo į apskrities valdybą nariu-kasininku, o vėliau užėmė apskrities išdinės vedėjo vietą. Mirė jaunas 1922 metais rugpiūčio mėnesio 25 dieną Kaune.

1912 metais ekspedicijos raštinėje dirbo Jonas Petraitis, žemaitis, judrus, linksmas jaunuolis. Be ekspedicijos darbo dar paskaitydavo korektūras. Noriai padėdavo S. Tijūnaičiui organizuoti kaimo jaunimą.

Išėjęs į kariuomenę, Petraitis dalyvavo I pasauliniame kare. Buvo atsidūręs turkų fronte Užkaukazėje. Ilgokai pabuvojęs Vano ežero srityje, iš karo grįžo pulkininku. Kurį laiką buvo Lietuvos prezidento Antano Smetonos adjutantu. Mirė II pasaulinio karo metu Alytuje, iš savo kaltės.

Jauniausia ekspedicijos darbininkė buvo Vanda Stavinskaitė, iš mišrios šeimos. Lietuvių kalbos nemokėjo. Dirbo iki spaustuvės veiklos paskutinių dienų. Mirė I pasaulinio karo metu, užsikrėtusi tifu ⁴⁷.

II. KULTŪRINĖS « ŠALTINIO » PASTANGOS

« Šaltinio » savybių charakteristika. — Prieš Velykų šventės 1906 metais kovo 18 (31) dieną išėjo *Kvieslio* paskelbtas pirmas *Šaltinio* numeris, kurio pilna antraštė : *Šaltinis. Iliustruotas Savaitraštis, skiriamas Lietuvos visuomenei*. 1907 metais pakeista laikraščio antraštė: *Šaltinis. Iliustruotas Lietuvių Krikščionių-Demokratų Savaitraštis*. Savaitraščio formatas apėmė 16 puslapių in 4°, geltonais viršeliais, kuriuos naudojo skelbimams ir reklamai.

⁴⁷ Ten pat.

Šaltinio pavadinimas buvo parinktas rūpestingai ir simboliškai. Spaudos draudimo laikotarpyje knygnešių slaptai atneštoji spauda iš Prūsų ne dažnai tepasiekdavo kaimus. Betgi kiekvieno lietuvio namuose galima buvo rasti maldaknygę *Šaltinis* ar *Mažas Szaltinis Diewiszkos loskos ...* Tos maldaknygės ilgus metus buvo vieninteliu lietuviškuoju elementoriumi. Prisimindami tas savo pirmąsias ir vieninteles maldaknyges bei elementorius, Seinų dvasinės seminarijos klierikai pavadino savo slaptąją organizaciją *Šaltiniu*.

Ilgu spaudos draudimo laikotarpio metu lietuviai prisirišo prie žodžio *Šaltinis*, kuris tapo lietuviškumo, katalikiškumo ir kovų už lietuviškąją knygą simboliu. Uždraustos ir persekiojamos knygos gavimas nebuvo lengvas, o dažnai tekdavo netgi sveikatos, laisvės ar gyvybės kaina apmokėti. Naujai pasirodęs *Šaltinis* buvo laisvas nuo tų visų klaikių ir niūrių praeities šmėklų, buvo oficialiai parduodamas ir pasiekė tolimiausius užkampius, ne kartą gynė savo skaitytojų pilietines teises, buvo savas, artimas ir patikimas. *Šaltinio* tradicija liko pilnai išlaikyta.

Sumanymas leisti laikraštį *Šaltinis* palankiai buvo priimtas vyskupijos administratoriaus prelado Juozapo Antanavičiaus. Pirmose laikraščio skiltyse patalpintas prelado atsišaukimas į skaitytojus *Į darbą!*, kuriame autorius rašė: «Kitados mūsų Tėvynė buvo vadinama šventąja Lietuva... Tokių minčių pripildytas kviečiu brolius lietuvius gerti tyro vandens iš šito *Šaltinio* ir prilaikyti jį kas kuo tik gali, kad jisai niekadoms neišdžiūtų», o taipgi: «... rūpinkitės apsišviesti sau protą ir dorinti širdį, skaitykite tuos raštus, kuriuos prirodys jums geri žmonės ... »⁴⁸. Naujas laikraštis gavo pasveikinimą ir iš Kauno: poetas, mokslininkas, buvęs Peterburgo Dvasinės Akademijos profesorius, Kaune einančio laikraščio *Draugija* redaktorius — kunigas Aleksandras Dambrauskas (Adomas Jakštas) atsiuntė į Seinus eilėrašį, ta pačia, kaip ir laikraštis antrašte — *Šaltinis*. Eilėraštis, susidedąs iš šešių posmų, pasakojo apie Sacharos dykumą ir šaltinį, kuris, prasimušęs pro įkaitintą smėlį, gaivino visą apylinkę. Su šiuo šaltiniu palygino naujai pasirodžiusį laikraštį ir linkėjo, kad visą kraštą pagydytų⁴⁹.

⁴⁸ PREL. JUOZAPAS ANTANAVIČIUS, *Į darbą*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 2 psl.

⁴⁹ A. JAKŠTAS, *Šaltinis*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 37 psl.

Laikraščio antraštėje aiškiai buvo nubrėžta kryptis, nurodant, kad nebus tenkinamasi vien religiniais klausimais, bet visais visuomenę liečiančiais reikalais. 1908 metų *Kvieslyje Baltinio* redakcija priminė skaitytojams užsibrėžtą tikslą, kaip : ūkio lygio pakėlimas, žemės reikalas, teisė ir tautos laisvė, sunki dvaro darbininkų būklė, žmonių švietimas, gydytojų patarimai, žinios ir religiniai klausimai. Programa nepaprastai turtinga : religiniai politiniai, tautiniai, visuomeniniai klausimai, švietimas ir žmonių gerovė. Tikėjimo reikalai buvo statomi pirmoje vietoje, bet laikraštis nedaug vietos pašvėsdavo tiems reikalams. Pirmųjų trijų metų laikotoryje *Šaltinis* vedė specialų skyrių *Tikėjimo dalykai*, kuriam buvo skiriamas vienas puslapis. Nuo 1908 metų tas skyrius sutinkamas ne kiekviename numeryje, o nuo 1909 metų randame vien tik straipsnius aptariančius aktualius tikėjimo klausimus. Tikėjimo reikalams nebuvo skiriama daug vietos, bet katalikiško mokslo pagrindais rėmėsi visa *Šaltinio* veikla, Katalikų Bažnyčios mokslo dvasia dvelkė iš kiekvieno puslapio, veikdama skaitytojus ir atnaujindama aplinką. Nuo pat pradžios *Šaltinis* buvo pilnai subrendusiu su aiškiai nustatyta veiklos programa laikraščiu.

Šaltinis buvo labai rūpestingai paruošiamas, turėjo gražią ir estetišką išorinę išvaizdą. Formatas 31,5 x 21,5 cm, titulinis lapas iliustruotas. Pirmaisiais leidimo metais (1906) pasirodė 39 numeriai, iš kurių 11 turėjo titulinuose lapuose dvispalves iliustracijas ; iliustracijų religinėmis temomis tais metais buvo 24, liaudies tipų — 11, tautos didvyrių — 3. 1908 metais pasirodė 30 iliustracijų religinėm temom, o likusios — tai mokslininkų ir tautos didvyrių atvaizdai. Tais pačiais metais pasirodo tituliniai lapai be iliustracijų, o tik su tekstu. Kai kurių numerių antraštės buvo papuoštos scenomis prie šaltinio. Laikraščio tekstas buvo gausiai iliustruotas, o iliustracijos kruopščiai atliktos, atitinkamai parinktos ir skoningos. 1908 metais *Šaltinis* patalpino 263 iliustracijas 52 numeriuose.

1906 metais *Šaltinio* tekstas buvo spausdintas su interlinija, o korespondencijos ir žinios be interlinijos. Nuo 1909 metų interlinija visai išnyko.

Šaltinis nagrinėjo aktualius visuomeninius reikalus, kaip antai, auklėjimas, lietuvių emigracija Amerikon ir su tuo surištos nelaimės. Be to, stengėsi perspėti savo skaitytojus atitinkamai

straipsniais apie išnaudojimą ir bedarbę, aiškino apsišvietimo, knygų, bibliotekų, skaityklų ir ūkio mokyklų svarbą ; daug vietos buvo skiriama ūkininkavimo ir žemdirbystės klausimams, žemės ūkio rateliams ; neužmiršta taipgi prekybos. Buvo taip pat gydytojų patarimai, teisininko patarimai. Visą tą rimtą ir naudingą tekstą pajvairindavo įdomūs pasakojimai, eilėraščiai ir juokų kampeliai. Gausiai buvo duodama žinių iš krašto ir užsienio, o taip pat ir religinių žinių. Kiekviename numeryje buvo daug skelbimų, reklamų, pardavimo ir žemės pirkimo pranešimų, turgaus kainos, darbo ir darbininkų pareikalavimai, siūlomų jaunimui knygų sąrašai, knygų leidyklų skelbimai, agronomo pranešimai. Dažnai pagražintuose rėmeliuose buvo spausdintos auksinės mintys (2-8 eilutėse). Laikui bėgant, *Šaltinio* kai kurie liečiamieji klausimai tiek išsivystė, kad buvo pradėta leisti priedai : pirmiausia vaikams, paskui ūkininkams ir jaunimui.

Redakcija priimdavo skelbimus ir patalpindavo juos ant laikraščio viršelių. 1906 metais už skelbimo eilutę reikėjo mokėti 15 kap. 1909 metais už petito eilutę ant 1 ir 4 viršelių puslapio mokėta 30 kap., o ant 2 ir 3 puslapio tų viršelių — 25 kap. Pakartojantiems skelbimus buvo daroma nuolaida nuo 20% iki 40% ; ūkininkai mokėjo už vieną skelbimo žodį 3 kap., o pakartojant tik 2 kap.⁵⁰

1908 metams *Kvieslys* ragino *Šaltinio* nuolatinius skaitytojus pakartoti laikraščio užsakymą ir žadėjo nuleisti prenumeratos kainą vienu rubliu. Pradžioje prenumerata metams kainavo Seinuose 3 rublius, visame krašte ir Rusijoje — 4 rublius, o užsienyje 5 rublius. Vienas numeris kainavo 10 kap. Asmenims, kurie surinkdavo 10 prenumeratų, 11-toji prenumerata buvo duodama veltui. Kuo 1908 metų prenumerata Seinuose, visame krašte ir Rusijoje kainavo 3 rublius, užsienyje — 4 rublius, o atskiras numeris kainavo 6 kap. Metiniams prenumeratoriams redakcija išsiųsdavo priedo 2 knygas, kurių kiekviena kainavo po 50 kap.

Lietuvos liaudis nebuvo įpratusi skaityti spaudą ir todėl pirmųjų laikraščių uždavinyš buvo labai sunkus : reikėjo išverti ir žmones mokyti laikraščius skaityti. Dėl tos priežasties jau po

⁵⁰ *Šaltinis*, 1906-1911 m.

metų nustojo ejęs *Lietuvių Laikraštis*, o *Šaltinis* išsilaikė ir pradėjo antrus savo gyvavimo metus. Sustiprinta propaganda stengėsi surinkti daugiau prenumeratų. 1907 metų rudenį *Šaltinis* paskelbė loteriją : kiekvienas užsiprenumeravęs laikraštį už 30 kapeikų gruodžio mėnesiui turėjo teisę dalyvauti *Šaltinio* redakcijos surengtoje loterijoje. Redakcija loterijai paskyrė : 1.000 visokių knygų nuo 10 kap. iki 5 rublių vertės, 20 laikrodžių už 120 rublių ir 3 didelio formato popiežiaus Pijaus X portretus už 18 rublių. Tų metų gruodžio mėnesyje *Šaltinis* pasirodė sensacingu 50.000 egz. tiražu. Mašinos tą mėnesį spaudė visą savaitę kiekvieną numerį. Originalaus loterijos sumanymo dėka savaitraštis pasiekė tolimiausius krašto kampelius ⁵¹.

1906 metų pabaigoje *Šaltinis* turėjo 500 prenumeratorių⁵², o tiražas buvo 2.000 egz.⁵³ Tais pačiais metais leidykla turėjo 7.000 rublių nuostolio. Kadangi Bendrovės tikslas buvo idėjinis ir pelnas jos neviliojo, pasiryžo priimti visus nuostolius, kad tik išlaikius laikraštį tame pačiame lygyje. Redakcija nutarė, nekeičiant laikraščio išvaizdos, dydžio ir turinio, sumažinti kainą vienu rubliu metinėje prenumeratoroje ir pravedė laikraščio išplatavimo akciją. Po loterijos prenumeratorių skaičius trigubai padidėjo ⁵⁴ ir turėjo 1.500 nuolatinių skaitytojų⁵⁵. 1909 metais leidinys redakcijai atsiėjo virš 17.000 rublių ⁵⁶. 1909 metais spaustuvė kas savaitę spaudė *Šaltinio* po 6.000 egzempliorių. Vieno tik *Šaltinio* leidimas per metus kainavo 19.000 rublių. Popieriaus tam leidiniui reikėjo virš tūkstančio pūdų⁵⁷ *. 1909 metų gruodžio mėnesyje redakcija pareiškė pasitenkinimą, kad patikrinus skaitytojų-prenumeratorių sąrašus nuo pat laikraščio pasirodymo, paaiškėjo, kad didesnė skaitytojų dalis, mažiausiai nuo dviejų —

⁵¹ Tijūnaičio korespondencija.

⁵² P. DAMBRAUSKAS, *Šaltinis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIX, (1963), 333 psl.

⁵³ Szepe korespondencija, Tijūnaičio korespondencija.

⁵⁴ *Šaltinio sukaktuvės*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 179 psl.

⁵⁵ P. DAMBRAUSKAS, *Šaltinis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIX (1963), 333 psl.

⁵⁶ « *Šaltinio* » *Kvieslys*, 1908 m.

⁵⁷ *Žiupsnelis žinių iš savo kampelio*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 820-821 psl.

trijų metų, buvo pastovi⁵⁸. 1910 metais *Šaltinis* pasiekė 5.500 egzempliorių tiražą⁵⁹. Prieš pirmąjį pasaulinį karą tiražas išaugo iki 15.000 egz. *Šaltinis* tapo plačiai žinomu ir skaitomu laikraščiu visame Užnemunės krašte, o taipgi ir kitose krašto dalyse⁶⁰.

1914 metais karui prasidėjus, tiražas dar padidėjo. *Šaltinis* prenumeravo žinias telegramų agentūroje ir todėl skelbiamos naujienos buvo aktualios ir skaitytojų laukiamos. Kai frontas artėjo krašto gilumon, *Šaltinio* tiražas sumažėjo. Stasys Tijūnaitis tuo metu redagavo apžvalgą skyriuje : *Kaip eina karas ?* Redaktorius gavo tikslus fronto žemėlapius, puikiai orientavosi italų pranešimuose ir komentaruose ir todėl galėjo nuostabiai tiksliai išvesti strategiją. Kadangi cenzūra silpnai mokėjo lietuvių kalbą (o valdžia Seinuose visiškai lietuvių kalbos nežinojo), tai skaitytojais gaudavo tikslus padėties pranešimus. Kai Stasys Tijūnaitis persikėlė Vilniun ir dirbo dienraštyje *Viltis*, toliau ten vedė tą patį skyrių, su tuo pačiu tikslumu, kad netgi kun. J. Vailokaitis jį buvo išpėjęs «atsargiai vesti karą»⁶¹.

Pradžioje *Šaltinis* išeidavo kiekvieną trečiadienį⁶². Kuo 1909 metų laikraštį pradėta spausdinti naktį pirmadieniais, kad dar būtų galima įdėti pirmadienio naujienas. Antradienio *rytą Šaltinį* ekspedicija išsiųsdavo į Kauno ir Vilniaus gubernijas, o po pietų — Suvalkų gubernijon. Kadangi paštas labai blogai veikė, todėl daugumas skaitytojų gaudavo laikraštį pavėluotai, o kai kurie nesulaukdavo netgi iki sekmadienio⁶³.

Tautiška kultūrinė « Šaltinio » redakcijos veikla. — Spaustuvės įsteigimas mažame Seinų miestelyje turėjo gilią tautinę mintį. Suvalkijos dalis, kurių gyventojus vis plačiau siekė ištautimo srovė, reikalavo dvasinės atsparos. Leidyklinė *Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir Bendrovės* veikla stengėsi žadinti tautinę

⁵⁸ *Skaitytojams*, žr. *Šaltinis*, IV, (1909), 785 psl.

⁵⁹ PAPENTIS, *Spaudos sukaktuvės*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 258 psl.

⁶⁰ P. DAMBRAUSKAS, *Šaltinis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIX (1903), 333 psl.

⁶¹ Tijūnaičio korespondencija.

⁶² *Šaltinis*, I (1906), 32 ir 48 psl.

⁶³ *Žiupsnelis žinių iš savo kempelio*, žr. *Šaltinis*, IV, (1909), 820-821 psl.

samone, keliant kultūros ir švietimo lygi, stiprinant katalikybę. Spaudos laisvę atgavus, pasirodė žymūs trūkumai visose gyvenimo srityse. Leidyklinė bendrovė stengėsi papildyti tuos trūkumus. Prie redakcijos susibūrė bendradarbiai iš visą sričių. Redakcija pradėjo sistemingą veiklą. *Šaltinis* tapo vyriausiuoju Bendrovės organu, o visi kiti leidiniai buvo išvystyto redakcijos darbo vaisiai. Bendrai, visa *Šaltinio* veikla, visi jo leidiniai puikiai pavaizduoja nepaprastai gyvą ir turtingą iniciatyvą, sumanumą visuomeniniame darbe.

Korespondentų ir bendradarbių skaičius nuolat augo. Pavyzdžiui : 1906 metais *Šaltinis* turėjo jų 215, 1907 metais — 380, 1908 — 424, 1909 — 533, o 1910 metais — 546.

Straipsnius autoriai dažniausiai pasirašydavo pseudonimais, kriptonimais. Straipsnių pasirašytų pilna pavarde yra, palyginus, nedaug. 1906 metais iš 35 straipsnių tik 10 pasirašyti pavardėm ; 1908 metais, pavardžių — 18. 1910 metais redakcija kreipėsi į bendradarbius prašydama, kad korespondencijas pasirašintų pilna pavarde, o korespondencijos pasirašytos pseudonimais ar kriptonimais bus trumpinamos ir skelbiamos tik kaip žinios. Šis redakcijos prašymas rėmėsi gubernatoriaus potvarkiu⁶⁴. Toks stovis truko iki 1912 metų. Pseudonimai vėl pasirodė nuo 25 numerio 1912 metais ir taip paliko iki pat galo⁶⁵.

Redakcija ypatingai rūpinosi išplatinti spaudą kaimo gyventojų tarpe, ragindama juos skaityti. Pavyzdžiui, 1908 metų įžanginiame straipsnyje redakcija priminė skaitytojams, kad ateinantys metai bus sunkūs idėjinei veiklai, kadangi caro valdžia persekiojo kiekvieną tautos susipratimo pasireiškimą. Vienintelė jėga tai — švietimas, o laikraštis žadėjo toje srityje padėti. Spauda — tai pigi, bet pastovi mokykla. Straipsnio autorius ragino skaitytojus, nežiūrint pradžioje sutinkamų sunkumų, nuolat skaityti savaitraštį, o su laiku tie skaitymo sunkumai patys išnyks. Taipgi ragino daryti metinius komplektus⁶⁶. Panašūs kvietimai ir raginimai sutinkami ir kituose laikraščio numeriuose.

Redakcijos darbuotojams buvo sunku prikaltinti žmones

⁶⁴ *Keli žodžiai į korespondentus*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 656 psl.

⁶⁵ Tįjūnaičio korespondencija.

⁶⁶ *Mūsų darbai šiais metais*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 2-3 psl.

laikraščius skaityti pačiam Lietuvos viduryje, o ką bekalbėti apie Vilniaus gubernijos gyventojus, kur spaudos platinimas vyko tik veltui. 1908 metais redakcija ragino skaitytojus aukoti pinigus nemokamam *Šaltinio* siuntinėjimui Vilnijon. Lenkiškoji spauda lietuvių tarpe buvo veltui platinama ⁶⁷, o Seinai išsiuntė kelis šimtus *Šaltinio* egzempliorių nemokamai asmenims, kurių adresus gavo iš Vilniaus ir Gardino apylinkių ⁶⁸. Nuo 1909 metų redakcija vietoje nemokamų *Šaltinio* egzempliorių pradėjo siuntinėti naujai leidžiamą laikraštį *Spindulį*⁶⁹.

Paskutiniame 1908 metų numeryje *Šaltinis* paskelbė rašinio konkursą sekantiems metams tema: *Kaip vesti knygas ūkyje*. Redakcija konkurso dalyviams paskyrė dovanų: pirmoji premija — metalinis plūgas 10 rublių vertės arba 10 rublių pinigais; antroji premija — 10 premijų po 1 rublį arba knygų pasirinkimas; trečioji premija — 10 premijų po 50 kapeikų arba knygų pasirinkimas ⁷⁰. Skyriuje *Ūkio dalykai* redakcija mokė savo skaitytojus, kaip reikia vesti sąskaitas ūkyje⁷¹.

Nuo 1908 metų prie *Šaltinio* redakcijos apsigyveno agronomas Vincas Totoraitis, baigęs studijas Šveicarijoje. Baigęs studijuoti, gavo gerą tarnybą Vokietijoje, bet, redakcijos prašomas, grįžo tėvynėn. *Šaltinis* įvedė nuolatinį skyrių, kaip atskirą priedą ūkininkams: *Artojas. Ūkio, pramonijos ir prekybos išimamas skyrius*. Agronomas Vincas Totoraitis ne tik vedė tą naują priedą, bet taipgi pradėjo visuomeninę veiklą: važinėjo po visą kraštą, mokydamas ūkininkus geriau dirbti žemę, o norintys galėjo veltui gauti trąšų, bet iš savo bandymų turėjo paruošti apyskaitą. Agronomo patarimai ir atsilankymai buvo nemokami.

Šaltinis dalyvavo dviejose ūkio parodose suruošiose Šiauliuose ir Marijampolėje 1911 metais. Pirmoje parodoje *Šaltinis* gavo aukso medalį, o agronomas Vincas Totoraitis — sidabro medalį,

⁶⁷ J. DAUBARAS, *Gelbėkime Vilniaus gubernijos lietuvius*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 34-35 psl.

⁶⁸ *Atsišaukimas į apšviestus lietuvius*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 496 psl.

⁶⁹ *Pranešimas*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 688 psl.

⁷⁰ *Užkvietimas į darbą visiems metams*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 819 psl.

⁷¹ *Kaip vesti knygas ūkyje*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 36 psl.; *Apie knygų vedimą ūkyje*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 71-72 psl.

antroje parodoje — *Šaltinis* ir agronomas gavo garbės pažymėjimus .

Dažnai laikraščio puslapiuose pasirodydavo straipsnių, kurie paliesdavo mažžemių klausimų ir didžiųjų dvarų parceliavimą. Straipsnyje *Žemės reikalai Lietuvoje* autorius patiekė kalbos santrauką, kurią pasakė lietuvių atstovas dūmoje — A. Bulota (nuo 1 iki 4 kovo 1910 metais)⁷³. Toje kalboje stengėsi išpėti lietuvius, atkreipdamas jų dėmesį į valdžios neteisėtą ūkių supirkimą Lietuvoje, kurie vėliau būdavo išdalinami atsikėlusiu rusų šeimoms, o buvo užmirštos teisės tikrųjų krašto šeiminkų. Kadangi caro valdžia neleido įsteigti banko, panašaus ir Valstiečių Banką, reikėjo ieškoti kitokių būdų. A. Bulota patarė steigti mažas bendroves ir pavieniams asmenims užsiimti žemės supirkimu. Reikalas buvo labai aktualus ir negalima buvo jo atidėlioti, kadangi dvarams grėsė kaskart labiau bankrotas, nyko miškai, kurie dar gelbėjo dvarus.

Pasiremdamas Bulotos pranešimu, kunigas Juozas Vailokaitis, pasirašydamas slapyvarde Plunksnius, paruošė straipsnį *Dvarų parceliavimas*, kuris pasirodė *Šaltinyje* 1910 metų gegužės 24 dieną. Šis straipsnis iššaukė bylą⁷⁴. Visi tie įvykiai paragino kun. J. Vailokaitį susidomėti žemės klausimu Lietuvoje. Kadangi pats neturėjo reikalingų savo sumanymui įgyvendinti pinigų, kreipėsi į pasiturinčius klebonus, išaiškino jiems savo planus ir prašė pasirašyti vekselius. Tokiu būdu surinktus vekselius įteikė bankui ir sudarė būtiną veiklos pradžiai kapitalą.

Kun. Juozapas Vailokaitis su broliu Jonu Vailokaičiu įsteigė Kaune įmonę ir pradėjo supirkinėti žemę, kurią vėliau parceliavo tarp lietuvių. 1910 metais Vailokaičiai užpirkė pirmą dvarą, kurį išparceliavo lietuviams. Buvo tai dvaras Seinų apskrityje — Jonaraistis (577 margų). Vėliau Vailokaičiai sudarė Prekybos ir Pramonės Draugiją vardu *Broliai Vailokaičiai ir Bendrovė*. 1913

⁷² *Marijampolė*, žr. *Šaltinis*, V (1911), 465 psl. ; *Ūkininkų reikalai. Marijampolė*, žr. *Šaltinis*, VI (1911), 511-512 psl. ; MATES, *Šiaulių ūkiškoji paroda*, žr. *Šaltinis*, VI (1911), 446-448 psl.

⁷³ *Valstybės Dūma*, *Šaltinis*, V (1910), 174 psl. ; *Žemės reikalai Lietuvoje*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 177-178, 194-195, 210-211 psl.

⁷⁴ PLUNKSNIUS, *Dvarų parceliavimas*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 305 psl. Žr. *Teismo bylos* : trečioji teismo byla, šio teksto 132 psl.

metais Bendrovė jau vertėsi 115.000 rublių kapitalu. Vailokaičių įsteigta Bendrovė pradėjo rimtai konkuruoti Valstiečių Banką ir tuo būdu išgelbėjo daug žemės. Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu veikė Ūkio Banko vardu. Kun. J. Vailokaitis sudarė bazę stipriai Lietuvos valiutai⁷⁵.

Šaltinis rūpinosi taipgi ir gimtosios kalbos taisyklingumu bei grynumu. Žmonės vartojo daug svetimos kilmės žodžių, pavyzdžiui : iš rusų kalbos paskolinta — nedėlia, povinastis, publičnas, kytras ir kiti; iš lenkų kalbos pasisavinta daugelyje atvejų su religija ir tikėjimu surištos sąvokos, kaip spaviednė, apiera, obovionskas ir kitas. Nuo pat pirmo numerio savaitraštis spausdino paskutiniame puslapyje taisyklingai skambančių ir laikraštyje pavartotų žodžių sąrašą, pav: *auka* — apiera, *įdomus* — ciekavas. Vėliau, kai skaitytojai jau kiek priprato prie taisyklingų žodžių, kai kuriuos žodžius aiškino tekste — skliausteliuose. Šaltinis pasižymėjo lengvu stiliumi, taisyklinga kalba ir rašyba, mažai kuo besiskiriančia nuo vėliau įvestos Lietuvoje rašybos. Lietuvių kalbos švarumu ir jos grožio iškėlimu ypatingai rūpinosi Šaltinio redakcijos darbuotojai, kaip kun. Juozas Laukaitis ir Stasys Tijūnaitis.

Kunigas Juozas Laukaitis buvo kalbininkas-mėgėjas, ne specialistas, kalbinės intuicijos žmogus. Jo stilius lengvas, kalba sklandi ir gyva. Profesoriavo Seinų kunigų seminarijoje, o ypatingai buvo išitraukęs į kasdieninius Šaltinio redakcijos reikalus. Buvo aiškaus proto, greitos orientacijos. Giliai suprato spaudos ir gimtosios kalbos grožio reikšmę.

1909 metais kun. J. Laukaitis užkvietė į Seinus lietuvių kalbininkus, kad kartu susirinkę pasitartų lietuvių rašybos tvarkymu. Apie tokį lietuvių kalbininkų bendrą darbą seniai svajojo lietuvių kalbos žinovas kun. Kazimieras Jaunius. Jis buvo pabrėžęs, kad tik kalbininkų bendradarbiavimas gali įvesti lietuvių kalbon ir rašybon seniai pageidaujamą tvarką⁷⁶.

⁷⁵ Tijūnaičio korespondencija.

⁷⁶ R. KRASAUSKAS, *Seinai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXVII (1962), 182-194 psl. KUN. J. VAILOKAITIS, *Kunigas Juozapas Laukaitis*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 422 psl.

Suvažiavo visi anų laikų lietuviai kalbininkai: prof. Jonas Jablonskis, dr. Jurgis Šlapelis, studentas Kazimieras Būga ir studentas Juozas Balčikonis⁷⁷. Į Seinus atvyko 1909 metų liepos 13 dieną, o darbą pradėjo liepos 15 dieną⁷⁸. Dirbo čia keturias savaites⁷⁹ pasidalinę darbą ir nutardami artimiausioje ateityje išleisti: prof. Jonas Jablonskis — sintaksę, dr. Jurgis Šlapelis — gramatiką, o Kazimieras Būga — rašybą⁸⁰.

Kalbininkų suvažiavimo dalyvių tarpe buvo studentas Kazimieras Būga — ateityje tapęs vienu žymiausių lietuvių kalbininkų. Studentavimo metu jis ypač pasinaudojo kun. prof. K. Jauniaus (1849-1908) kalbiniais sugebėjimais. Kun. K. Jaunius tvirtino, kad Kazimieras Būga buvęs vienu iš geriausių jo studentų. Jauniui mirus, Būgai buvo pavesta sutvarkyti pasilikusius jo užrašus. Kun. K. Jaunius niekuomet nebuvo rašęs veikalų, o savo pastabas surašęs paraštėse tų knygų, kurias skaitė⁸¹. Viename iš savo laiškų, rašytų kun. Juozui Tumui, kun. Aleksandras Dambrauskas rašė: «Jaunius... darbuojasi po senovei, nors nieko nerašo. Gerai da, kad nors Būga jo išradimus sau užsižymi. Rasit, nors tokiu būdu dalis filologiškų Jauniaus išradimų nepražus»⁸².

Suvažiavimo metu Seinuose kalbininkai surengė dvi mokslines ekskursijas į Klevų kaimą (9 km nuo Seinų) ir į Radzūčius (12 km. nuo Seinų), kad susipažintų su vietiniais gyventojais ir surinktų tautosakinę medžiagą vietinėje tarmėje⁸³. Tuo pačiu laiku peržiūrėjo naujai paruoštus kai kurių maldų tekstus lietuvių kalba. Kalbininkų suvažiavimas buvo suruoštas *Šaltinio* lėšomis⁸⁴.

⁷⁷ Tįjūnaičio korespondencija. *Litwa*, 13/19, 1909, taipgi įdėjo trumpą pranešimą apie lietuvių kalbininkų suvažiavimą Seinuose : *W dniu 30 czerwca (13 liepos) byli śią zjechali do Sejn i zabawili tam prawie miesiacz czasu znawcy jezyka litewskiego*.

⁷⁸ *Žinios iš Lietuvos*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 438 psl.

⁷⁹ Tįjūnaičio korespondencija.

⁸⁰ *Mūsų kalbininkai*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 609 psl.

⁸¹ KUN. P. BŪČYS, *Kunigas Kazimieras Jaunius*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 147-148 psl.

⁸² J. AMBRAZEVIČIUS, *Jakšto-Dambrausko laišškai Vaižgantui-Tumui*, žr. *Athenaeum*, IX (Kaunas 1933), 13 psl.

⁸³ Tįjūnaičio korespondencija.

⁸⁴ P. DAMBRAUSKAS, *Šaltinis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIX (1963), 334 psl.

Šaltinio sušauktas ir finansuotas
lietuvių kalbininkų suvažiavimas Seinuose
1909 m. liepos-rugpiūčio mėn.
(žr. 79-80 psl.)

KUN. JUOZAS VAILOKAITIS,
(1880. XII. 17-1953. VIII.2)
ir kun. Pardo atlieka kalėjimo bausmę
kapucinų vienuolyne Lomžoje,
pirmasis už straipsnį (žr. 132 psl.),
antrasis už religinius patarnavimus,
teikiamus unitams.

Bendrai kalbant, *Šaltinis* niekuomet neužmiršdavo, šalia tikėjimo, kelti taip pat ir tautiškumo klausimus. Jau nuo pirmojo straipsnio skaitytojai buvo raginami «stoti darban» tėvynės ir tikėjimo gerovei. Tas mintis gilino ir jausmus žadino gražiais apsakymėliais, rimtais straipsniais ar atsišaukimais į visuomenę, atitinkamomis iliustracijomis, eilėraščiais.

III. SPAUSTUVĖ IR DRAUGIJŲ VEIKLA

«*Žiburio*» draugija. — Lietuviai, ilgus spaudos draudimo laikus išskentėje, daugumoje temokėjo skaityti iš savo maldaknygių. Norint tautos švietimą atitinkaman lygin pakelti, reikėjo žmones išmokyti skaityti taipgi ir spaudą bei literatūrinio pobūdžio knygą. Tai pasiekti buvo įmanoma vien per švietimo, kultūros organizacijas. Tai buvo reali, laiko padiktuota mintis⁸⁵.

1905 metais gruodžio mėnesį kun. Justinas Staugaitis Marijampolėje įsteigė visai lietuvių gyvenamajai Suvalkų gubernijos daliai *Žiburio* vardo švietimo draugiją. Draugijos tikslas buvo — šviesti lietuvius lietuviybės ir katalikybės dvasia per lietuviškas mokyklas, įvairius kursus, skaitomuosius knygynus, per teatrus ir koncertus, pagaliau, per talentų ir šiaip pagalbos reikalaujančiųjų šelpimą.

Žiburys ėmė plisti po kraštą skyriais. Patys pirmieji *Žiburio* skyriai buvo įsteigti Kudirkos Naumiestyje ir Seinuose.

Seinų *Žiburio* skyriaus įsteigimo data — 1906 metai gruodžio 21-oji diena. Skyrių įsteigė susirinkę trylika žmonių. Pirmąją skyriaus valdybą sudarė : pirmininkas — Seinų kunigų seminarijos rektorius prelatas Vincentas Blaževičius (aplenkėjęs lietuvis), pirmininko pavaduotojas — *Šaltinio* redakcijos narys — rašytojas kun. Antanas Petrauskas, kasininkas — katedros vikaras kun. Vincetas Dargys, knygininkas — katedros vikaras kun. Antanas Sivickas, sekretorius — Seinų miesto triklasės mokyklos mokytojas Juozapas Grabauskas⁸⁶. Tais pačiais metais gruodžio mėn. 23 dieną *Žiburio* visuotinis susirinkimas išrinko naują pirmininko pavaduo-

⁸⁵ *Pranešimas*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 320 psl.

⁸⁶ *Kas girdėti Lietuvoje*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 346 psl.

toją į atsisakiusiojo kun. A. Petrausko vietą — energingą ir veiklų kun. prof. J. Laukaitį, kuris neužilgo tapo dvasiniu draugijos varikliu ir pirmininku, vadovavusiu organizacijai ligi 1910 metų vasaros. Pažymėtina, kad tame susirinkime buvo išrinktas į revizijos komisiją ūkininkas Jonas Vaitulionis iš Bubių sodžiaus, pirmoji organizacinė kregždutė iš liaudies⁸⁷. 1907 metais gruodžio mėn. viduryje Seinų *Žiburį* papuošė garbės nario titulu Seinų diecezijos valdytojas prel. Juozapas Antanavičius ir apdovanojo šimto rublių įnašu organizaciniams reikalams⁸⁸.

« *Žiburio* » *knygynas*. — Pats pirmasis *Žiburio* darbas buvo nutarimas įsteigti skaitomąjį knygyną — biblioteką. Skyriaus knygininkas kun. A. Sivickas ėmė kaupti skaitymui knygas savo bute. Taip buvo įsteigtas draugijos skaitomasis knygynas. *Žiburio* nariai pradėjo imti knygas namon skaityti. Imdavo jaunesniojo amžiaus nariai. Kai skaitytojas atnešdavo knygą pakeisti, knygininkas jį kiek paklausinėdavo iš perskaitytos knygos turinio.

« *Žiburio* » *choras*. — Chorą valdyba suorganizavo bendromis savo narių pastangomis. Teko jaunos žmones verbuoti individualiai.

Mokyti chorą ir jam vadovauti apsiėmė kunigų seminarijos giedojimo profesorius kun. dr. Jurgis Narjauskas. Kito tokio ar bent į jį panašaus žmogaus tuo laiku Seinuose nebuvo. Profesorius nesigailėjo nei laiko, nei darbo — mėgo tą darbą, o be to, norėjo dzūkų prašviesti giedojimu ir dainavimu.

*Žibury*s dar neturėjo jokios patalpos. Tai Narjauskas chorą mokė savo bute. Choristai iš miesto galėjo rinktis bet kuriuo metu, o sodiečiai — tik šventadieniais po pamaldų. Profesorius savo darbu taikėsi prie vienu ir kitų.

Iš pat pirmųjų dienų profesorius ėmė choristus pratinti giedoti ir dainuoti iš gaidų savo ranka paruoštuose lapuose. Bemokydamas pastebėjo, kad vienas kitas choristas seka iš lapų tik gaidas, ne žodžius. Susigraudino profesorius patyręs, kad tie asmenys nemokėjo rašto skaityti. Praktiškai buvo įdomu tai, kad

⁸⁷ Šaltinis, II (1907), 1-2 nr.

⁸⁸ Šaltinis, II (1907), 51 nr.

neraštingas choristas greičiau išmokdavo savo partiją iš gaidų nekaip iš atminties ir sakydavo : « Langviau giedoc iš natų ». Mat, choristas pagal gaidų ženklų penklinių ringavimą ir melodiją išvedžiodavo, o žodžius atmintinai išmokdavo. Choras pagiedodavo ir padainuodavo draugijos susirinkimuose.

«*Žiburio* » salė. — 1907 metais vasarą *Žiburys* išsinuomavo pusę Przeorskių namo prie Lazdijų gatvės ir tenai įsitaisė salę su scena. Nedidelė tai buvo patalpa, tačiau pradžiai ir tokia buvo naudinga.

«*Žiburio* » šventadieninė mokykla. — Seinuose, prieš įsisteigiant *Žiburiui*, veikė rusiška vienaklasė mokykla berniukams (nuo 1914 metų rudens jau turėjo būti priimamos ir mergaitės) ir lenkų *Motinėlės* draugijos (Macierz Szkolna) mišri vienaklasė pradžios mokykla (joje dirbo pagyvenusi mokytoja «panna Zaleska »).

Lenkų pradžios mokyklą lankė ir kai kurių miesto lietuvių šeimų vaikai. Tų vaikų tėvai buvo sumanę prašyti, kad jų vaikai būtų lenkų mokykloje pamokomi gimtosios kalbos. Konkrečiai lietuvių kalbos pamokų į lenkų mokyklą įvedimo klausimas buvo iškeltas 1907 metais per *Motinėlės* (Macierz Szkolna) draugijos susirinkimą birželio mėn. 29 dieną. Buvo kilę karšti ginčai — už ir prieš. Trys lenkai inteligentai teisingai įrodinėjo lietuvių kalbos pamokų reikalingumą, bet daugumas kalbėjo prieš tą pasiūlymą. Nieko teigiamo nesutarta : balsų dauguma klausimas buvo atidėtas neribotam laikui⁸⁹.

Žiburys savo steigiamajame susirinkime buvo nutaręs pradėti liaudžiai ruošti šventadieniais populiarias paskaitas. Netrukus buvo kilęs kitas sumanymas — įsteigti beraščiams sodiečiams skaitymo ir rašymo kursus. Bevykdant sumanymą, populiarios paskaitos buvo sujungtos su kursais ir pavadintos šventadiene mokykla. Valdžia leido.

Šventadieninė mokykla buvo atidaryta iškilmingu aktu 1907 metais rugsėjo mėnesio 1 dieną, sekmadienį. Kun. kan. K. Prapuolenis pašventino patalpą ir tarė karštą, džiugų, religiškai-

⁸⁹ Šaltinis, II (1907), 30 nr. ; Tijųnaičio korespondencija.

tautinį žodį. Kun. prof. J. Narjausko vedamas *Žiburio* choras pagiedojo giesmių ir padainavo dainų. Iš giesmių choras pagiedojo vysk. A. Baranausko Seinuose 1898 metais parašytą giesmę «Skaisčiausioji, Gražiausioji». *Šaltinio* redaktorius kun. J. Vailokaitis papasakojo, kaip A. Baranauskas praleido savo jaunas dienas, kaip jis ėjo mokslus ir, pagaliau, tapo vyskupu. Kun. kan. K. Prapuolenis priminė, kad vysk. A. Baranauskas, miręs 1902 metais, yra palaidotas Seinų katedroje Marijos koplyčios dešinėje sienoje, ir pasiūlė, kad būtų gera, jeigu Seinų žiburiečiai padarytų gražią pradžią rinkti aukoms vyskupui paminklo pastatymui Seinų bažnyčioje, kad jis, tas paminklas, kiekvienam lietuviui, užeinančiam į bažnyčią, primintų buvus garbingą Lietuvai žmogų⁹⁰.

Paminklo reikalui iš tikrųjų Seinų žiburiečiai padarė aukų rinkimo pradžią — suaukojo 94 rublius 41 kapeiką. Ligi metų galo aukų per *Šaltinį* suma išaugo ligi 212 rublių. Tarp pačių pirmųjų aukotojų buvo ir keturi spaustuvės darbuotojai — St. Szepe, V. Zabavskis, J. Rinkevičius ir J. Matusevičius⁹¹.

Šventadieninė mokykla darbą pradėjo rugsėjo mėn. 8 dieną, Marijos Gimimo šventėje, po pamaldų. Skaitymo ir rašymo pamokoms buvo paskirtas scenos kambarys, paskaitoms — pati salė. Beraščius mokyti apsiėmė mokytojas J. Grabauskas. Jam teko garbė pirmam įžengti į lietuvišką Seinuose mokyklą. Prieš jį buvo susėdęs būrelis jaunuolių. Tuo pačiu laiku salėje susirinkę sodiečiai klausė paskaitos. Mokytojui J. Grabauskui talkininkavo kun. prof. J. Narjauskas dainavimo ir giedojimo pamokomis. Paskaitas skaitė *Šaltinio* ir *Vadovo* redaktoriai, kunigų seminarijos profesoriai⁹².

« *Žiburio* » pradžios mokykla. — 1908 metais rudenį *Žiburys* Seinuose, valdžiai leidus, atidarė mieste normalią lietuvių vaikams pradžios mokyklą, pirmąją Seinų apskrityje. Atidarymo aktas įvyko išpuoštoje salėje. Buvo svečių, buvo šiltų sveikinimų. Buvo ir džiaugsmo dainų, kurias padainavo *Žiburio* choras, kun.

⁹⁰ *Šaltinis*, II (1907), 37 nr.

⁹¹ *Šaltinis*, II (1907), 39 nr.

⁹² Tįjūnaičio korespondencija.

prof. J. Karjausko vedamas. Su pirmaisiais mokyklos kandidatais buvo susirinkę ir tėvai.

Pirmąją Seinų *Žiburio* pradžios mokyklos mokytoja buvo Teresė Kryžianauskaitė, baigusi gimnaziją ir pedagoginius kursus, rami ir švelni pedagogė.

Religijos, dainavimo ir giedojimo pamokas dėstė kun. J. Karjauskas. Mokytoja T. Kryžianauskaitė dirbo Seinų *Žiburio* pradžios mokykloje dvejus mokslo metus. Pasitraukė pagilinti mokslo žinių, kad taptų stipresnė ir naudingesnė jaunimo švietimo darbuotoja. Mirė 1963 metais Marijampolėje.

Po T. Kryžianauskaitės dirbo mokytojas pensininkas Simanas Starkevičius ligi I pasaulinio karo.

Mokykla kasmet linksmai atšvėsdavo Kalėdas su gražia ir turtinga eglute, su namiškiais ir svečiais, su savo ir *Žiburio* choro giesmėmis ir dainomis, su dovanėlėmis ir žaidimais.

Mokslo metai būdavo baigiami iškilmingai: žalumynais išpuoštoje salėje, su parodomaisiais egzaminais tėvų ir svečių akivaizdoje⁹³.

Gubernijos mokyklų direkcijos inspektoriai Seinų *Žiburio* pradžios mokyklos darbą visuomet įvertindavo gerai. Seinų *Žiburio* pradžios mokykla paruošdavo gerų kandidatų miesto triklasei mokyklai, deja, be mergaičių⁹⁴.

Šių dienų akimis žiūrint, ir šventadieninė mokykla, ir pradžios mokykla, ir pirmieji dėl jų džiaugsmas atrodo kuklūs lietuvių kultūros Seinuose laimėjimai. Tačiau, anų laikų sąlygomis, tatai buvo labai stambūs laimėjimai. Dėl jų buvo daug sielotasi, daug kovota, daug kliūčių nugalėta. Pavyzdžiui, štai kad ir toks, sunkiai įtikimas, tačiau gyvas gyvenimo faktas, su kuriuo lietuviams teko susidurti švietimo srityje.

Tai įvyko 1910 metais pavasarį Rusijos dūmoje. Dūmos švietimo komisija svarstė klausimą, kokia kalba turi būti dėstoma Lenkijos ir Latvijos vienaklasėse pradžios mokyklose. Komisija nutarė, kad gimtąja kalba. Tada Suvalkų gubernijos atstovas A. Bulota pasiūlė, kad ir lietuvių pradžios mokyklose būtų dėsto-

⁹³ *Šaltinis*, (1909) 24 nr. ; V (1910) 24 nr. ; VI (1911) 25 nr. ; VII (1912) 25 nr. ; VIII (1913) 26 nr. ; IX (1914) 25 nr.

⁹⁴ Tįjūnaičio korespondencija.

ma gimtąja kalba. Komisija priėmė Bulotos pasiūlymą. Nelauktai tokių pat teisių pareikalavo ir kitų Rusijos ribose buvusių tautų atstovai. Komisija, svarstydamą klausimą antru kartu, Bulotos pasiūlymą atmetė. Komisijos nariai lenkai irgi balsavo prieš Bulotos pasiūlymą, vadinasi, kad lietuvių pradžios mokyklose nebūtų leista dėstyti gimtąja kalba⁹⁵.

Žiburys rūpinosi įsteigti Seinuose lietuvišką progimnaziją. Valdžia neleido. Atrodė, kad buvo pabūgusi konkurencijos miesto triklasei mokyklai⁹⁶.

« *Žiburio* » teatras. — Įsteigęs šventadienę mokyklą ir rūpinamasis įsteigti normalią vaikams pradžios mokyklą, *Žiburys* nutarė įsteigti lietuvišką teatrą. Seinų spaustuvės tarnautojų tarpe buvo keli asmenys — scenos meno mėgėjai. *Žiburys* pasiūlė jiems reikalingą materialinę paramą, prie jų prisidėjo iš miesto keli asmenys ir tuo būdu susidarė scenos mėgėjų ratelis, pavadintas *Žiburio* teatru.

Lietuviai, susibūrę scenos meno mėgėjų ratelyje, pradėjo dirbti ir 1907 metais lapkričio 23 dieną suruošė pirmąjį Seinuose lietuvišką teatro vakarą. Suvaidinta neilga komedijėlė *Trys mylimos*, o kun. prof. Narjausko vedamas *Žiburio* choras padainavo lietuviškų dainų. Po užbaigto vaidinimo jaunimas pašoko.

Kultūriniu ir tautiniu atžvilgiu tas vakaras buvo labai svarbus įvykis Seinų lietuvių gyvenime, pirmas visoje Seinų istorijoje. Dzūkai nebepajėgė išreikšti savo džiaugsmo jausmų ir tai padarė jiems taip didelį išpūdį, kad privertė *Žiburio* teatrą pakartoti visą programą rytojaus dieną. Žiūrovai norėjo, kad ir jų namiškiai, kurie pirmame vaidinime nebuvo, pamatytų visą programą. Salė vėl buvo pilna, ypač sodiečių⁹⁷.

Tas vakaras tai ir buvo Seinų *Žiburio* teatro užuomazga, scenos meno dzūkuose plėtimo pradžia.

Antras gražus *Žiburio* teatro vakaras Seinuose buvo sekančiais 1908 metais vasario 15 dieną ir pakartotas vasario 16 dieną

⁹⁵ MAŽULIS, *Lenkų darbai Lietuvoje*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 209 psl.

⁹⁶ *Žinios iš Lietuvos. Iš katalikų gyvenimo*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 747 psl.

⁹⁷ *Šaltinis*, II (1907) 18 nr. ; Tijųnaičio korespondencija.

ir kovo mėnesio 1 dieną. Buvo suvaidinta Vaižganto komedija *Nepadėjus nēr ko kasti* ir iš rankraščio Seinų *Žiburio* pirmininko kun. J. Laukaičio išversta V. Peilerio drama *Šventoji Agnietė*. *Žiburio* choras palinksmino žiūrovus naujomis linksmomis dainomis. Visus tris kartus salė buvo pilnutėlė žiūrovų. Ypač daug buvo sodiečių⁹⁸.

1909 metais vasario mėnesio 7 dieną *Žiburio* teatras pastatė dvi komedijas: *Kaip kas išmano, taip save gano* ir Marijos Pečkauskaitės vaikų komedijėlę *Į mokslą, pajuokiančią tėvus*, kurie neleidžia savo vaikų į mokslą. Komedijėlę suvaidino vaikai. Kun. prof. J. Karjauską su *Žiburio* choru tą kartą pavadavo Kučiūnų pradžios mokyklos mokytojas Ignas Statkevičius⁹⁹.

1910 metais sausio mėnesio 29 dieną ir 30 dieną *Žiburio* teatras pastatė stambią bajoro A. Fromo Gužučio dramą *Ponas ir muzikai*, kurioje autorius ryškiomis spalvomis yra pavaizdavęs lietuvių valstiečių gyvenimą neribotoje ponų valdžioje baudžiamos metu¹⁰⁰. 1911 metais *Žiburio* teatras pastatė gegužės mėn. 14 dieną komediją *Vagyys*¹⁰¹, o lapkričio mėn. 19 dieną *Mariutė vargonininko duktė* ir komediją *Velnius spąstuose*¹⁰². Buvo ir dainų.

Palengva Seinų *Žiburio* teatro vakarai virto gražiomis lietuvių tautinės kultūros tradicinėmis šventėmis. Į tuos vakarus atvažiuodavo svečių net iš tolimesnių apylinkių — iš Kučiūnų, Beržininko, Lazdijų, Smalėnų, Punsko, net Suvalkų, Dzyviliškių. Mokytojas Matas Palioms, atvykdamas iš Lazdijų į vakarus, solo padainuodavo dainų.

Rusų administracija, atsipeikėjusi po 1905 metų revoliucijos sukrėtimų, ėmė siaurinti caro Mikalojaus II-jo 1904 metais suteiktas piliečiams šokias tokias kultūrinės ir politinės laisves. Priėjo net ligi to, kad pradėjo trukdyti net teatrinių vakarų ruošimą. Kiekvienam tokiam viešam vakarui suruošti jau reikalavo gubernatoriaus leidimo. Prie prašymo reikdavo patiekti smulkia vakaro programą ir ruošiamo vaidinti veikalo egzempliorių patik-

⁹⁸ *Korespondencijos, Seinai. « Žiburio » teatras*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 123 psl.

⁹⁹ *Žinios iš Lietuvos, Seinai Teatras*, žr. *Šaltinis*, IV, (1908), 91 psl.

¹⁰⁰ *Teatras, Seinai: Lietuviu teatras*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 61 psl.

¹⁰¹ *Teatras, Seinai*, žr. *Šaltinis*, VI (1911), 224 psl.

¹⁰² *Teatras, Seinai*, žr. *Šaltinis*, VI (1911), 524 psl.

rinimui, ar jis buvo cenzūros leistas vaidinti. Ir ne visuomet būdavo gaunamas leidimas. Dažnai atrodydavo, kad tie trukdymai buvo vien valdžiai pabrėžti. Pavyzdžiui, 1913 metais Seinų *Žiburio* teatras sumanė suruošti viešą vakarą gegužės mėnesio 25 dieną. Numatė suvaidinti dvi nekalto turinio komedijas — *Amerika pirtyje* ir *Vyro ieškojimas*, na ir, kaip paprastai, turėjo būti padainuota lietuviškų liaudies dainų. Abidvi komedijėlės buvo cenzūros leistos ir daug kur Lietuvoje vaidintos. Tačiau Suvalkų gubernatorius neleido, ir tai be jokių motyvų¹⁰³. Šeimyniškiems gi vakarams jokių leidimų nebuvo reikalinga. Tada *Žiburio* teatras pradėjo praktikuoti šeimyniškus vakarus. Skirtumas buvo tik toks, kad viešieji vakarai būdavo skelbiami afišomis ir vykdomi formaliais numeruotais bilietais su pelno nuošimčiais išdui, gi šeimyniški — paprastais svečių sąrašais, be jokių nuošimčių, o kultūrinė nauda būdavo ta pati.

Štai, pavyzdžiui, kad ir toks šeimyniškas *Žiburio* teatro vakaras iš tų pačių 1913 metų spalio mėn. 19 dienos. Vakaro programa buvo sekanti: poeto L. Giros monologinis scenos vaizdelis *Dekoracijos ir teatras*; Lučiūnų pradžios mokyklos mokytojo Ig. Statkevičiaus solo dainos: J. Naujelio *Lopšinė* ir M. Petrausko *Vai, aš pakirsčiau* su smuikų kvinteto akompanimentu; lengvi muzikos kūrinių smuikais; šokiai ir žaidimai.

Vaizdelis *Dekoracijos ir teatras* buvo žiūrovams siurprizinis, neįprastas. Pakilus uždangai, žiūrovai išvydo scenoje tris paprastus jaunuolius bekilnojančius iš vietos į vietą kėdes, stalus, bedėstinėjančius ant kėdžių kokius tai popieriaus lapus, pusbalsiu tarp savęs besiginčijančius, kaip ką kur pastatyti, padėti. Iš viso atrodė, kad jaunuoliai patys nežinojo, ką darą ar turintys ką padaryti. Taip praėjo keli momentai. Žiūrovai pradėjo nerimauti. Bet laukė, patys nežinodami ko. Staiga balsas iš žiūrovų galinių vietų užklauskė, kada pasibaigs baldų stumdymas po sceną. Publika gi laukė, kada prasidės vaidinimas. Žiūrovai grįžtelėjo į balso pusę, tai buvo spauštuvės darbininko J. Petravičiaus balsas, kuris irgi priklausė tam pačiam scenos vaizdeliui. Uždangai nusileidus, žiūrovai suprato, kad tai buvo satyrinis scenos vaizdelis, kuriuo pajaukiamas pasitaikantis netikęs scenų dekoravimas. Žiūrovai gar-

¹⁰³ Šaltinis, VIII (1913) 20 ir 21 nr.

džiai pasijuokė iš « dekoracijų » ir, ypač, iš savęs, kad nesuprato vaidinimo ligi jis buvo pabaigtas.

Dainos ir kvintetai savo turiniu ir atlikimo būdu sudarė gražią idilinę kompoziciją. Grojo spaustuvės darbininkas A. Dokalskis, kompozicijos sudarytojas, ir jauni SeiŪ triklasės mokyklos mokiniai ir absolventai — broliai Kalikauskai, Sikorskas ir poetas Kvietkauskas ¹⁰⁴.

Žiburio teatras veikė be pertraukos iki pat I pasaulinio karo. Teatre dirbo — SeiŪ triklasės mokyklos mokytojas J. Grabauskas, iš *Šaltinio* redakcijos — A. Rucevičius su žmona Elena ir Br. Stosiūnas, *Šaltinio* knygyno vedėjas A. Vailionis, iš spaustuvės tarnautojų — A. Mockevičius, O. Milaševičius, J. Rinkevičius, J. Petravičius, A. Pečiulis, Pr. Žukauskas, J. Kainauskaitė, P. Žilinskaitė, SeiŪ «*Žiburio* » pradžios mokyklos mokytoja T. Kryžianauskaitė, Kučiūnų pradžios mokyklos mokytojas Ig. Statkevičius ir jo sesuo.

Žiburio teatro pirmininku buvo kun. prof. J. Laukaitis (1907-1910), bet aktyviausiu jo padėjėju buvo A. Rucevičius su žmona Elena, šiam sugrįžus Vilniun — J. Grabauskas. Kai 1910 metais vasarą kun. J. Laukaitis atsidūrė Leipalingyje — teatro veikla rūpinosi J. Grabauskas. Su laiku į teatrą išitraukė jauni žmonės iš miesto triklasės mokyklos absolventų, iš užaugusių SeiŪ *Žiburio* pradžios mokyklos absolventų. Kun. prof. J. Narjauskas visą laiką rėmė teatrą *Žiburio* choro dainomis.

« *Žiburio* » salės reikšmė. — 1909 metais *Žiburys* išsinuomavo iš Abromavičiaus namus prie Kapų gatvės — ilgam laikui. Vienas galas buvo salei ir kartu mokyklos klasei, kitas — mokytojo butui. Tenai koncentravosi visas SeiŪ miesto ir parapijos lietuvių draugijų gyvenimas. Tenai vykdavo vakarėliai, visokios pramogos. Tenai dzūkai mokėsi gražių gyvenimo išpūdžių, mokėsi viešai kalbėti, reikšti savo mintis, sumanymus. Kartais tekdavo nekaltai nusišypsoti, kai toks, pavyzdžiui, ūkininkas Dobkevičius iš Žagariu sodžiaus, prašydamas balso, pakeldavo savo ranką ir taip iškėlęs ją išlaikydavo lyg laimindamas, kolei pasakydavo žodį.

Žiburio salė buvo virtusi SeiŪ padangės lietuviams kultūros

¹⁰⁴ *Šaltinis*, VIII (1913) 42 nr.

šventove, kur vienodais jausmais visi kvėpavo. Per *Žiburį* ir *Šaltinis* vis naujų ir naujų prenumeratorių iš parapijos susilaukdavo.

Dzūkai buvo labai pamėgę *Žiburio* susirinkimus, vakarus, pramogas. Iš susirinkimų ir jie parsinešdavo namo dalykų, kuriuos ilgai tarpusavyje minėdavo, savotiškai svarstydavo, aiškindavosi; jeigu kurį šventadienį nebūdavo *Žiburyje* jokio susirinkimo, tai žiburietis, parėjęs iš bažnyčios, jausdavosi lyg būtų neatlikęs antros kokios svarbios tos dienos pareigos. Paklaustas gatve skubantis dzūkas «kur eini?» atsakydavo tarmiškai: *Žiburin*, arba «kur buvai?», atsakydavo — *Žibury*.

Spaustuvės veiklos laikotarpyje Seinuose buvo dvi kultūrinės vietos, kurias lietuviai atsidėję lankydavo: tai — bažnyčia ir *Žiburio* salė; pirmoje vietoje — jautėsi suvaržyti, o antroje — laisvi ir savi¹⁰⁵.

1910 metais lapkričio mėnesio 29 dieną, penktadienį, *Žibury*s iškilmingai paminėjo savo valdybos ir visuotinių susirinkimų 50-įjį posėdį. Žiburiečiai pirma susirinko bažnyčioje, kur vysk. A. Karosas atlikė tylias šv. Mišias ir pasakė trumpą pamokslą. Per šv. Mišias *Žiburio* choras, kun. J. Narjausko vedamas, pagiedojo lietuviškų giesmių: kun. A. Strazdelio *Pulkim ant kelių*, vysk. A. Baranausko *Skaisčiausioji* ir *Sveika Marija*, toliau *Šventas*, *Prieš taip didį Sakramentą*. Tos Mišios buvo pirmoji tokia religinė prabanga lietuviams Seinų šokiadienio tuščioje bažnyčioje — pirmoji ir paskutinė ligi I pasaulinio karo.

Po šv. Mišių žiburiečiai suėjo į salę, kur svarstė savo trijų metų ir 11 mėnesių darbo vaisius. Per tą laiką *Žibury*s spėjo sutelkti 336 narius, buvo įsteigęs šventadienę mokyklą suaugusiems ir pradžios mokyklą vaikams, buvo suruošęs 16 teatrinių vakarų ir 12 šeimyniškų kultūrinio poilsio vakarų, pagaliau, įsteigęs Seinams ir keturiems apylinkės valsčiams skolinamąją-taupomąją kasą.

Susirinkime kalbėjo kun. J. Vailokaitis, kun. A. Civinskas, kun. prof. P. Bielskus ir spaustuvės darbuotojas J. Rinkevičius. Žiburiečiai atsistojimu pagerbė *Žiburio* draugijos įsteigėją ir

¹⁰⁵ Tįjūnaičio korespondencija.

to meto Seinų skyriaus pirmininką, *Vadovo* redaktorių kun. J. Staugaitį.

Tą dieną buvo labai prastas oras : siautė vėtra, smarkiai pušė, tačiau buvo atėję lygiai 300 narių — net iš tolimiausių sodžių¹⁰⁶.

Žiburio choras pagiedodavo tik savo draugijos salėje. Pagiedojęs tą neužmirštamą jubiliejinę *Žiburio* dieną taip iškilmingai bažnyčioje prie vargonų, choras panoru kuo dažniau taip giedoti. Deja, nors pusė Seinų parapijos buvo lietuviai, tačiau bažnyčioje jie galėjo giedoti tik po sumos ir lietuviško pamokslo. Choras panoru bent tuo laiku giedoti, kad nors savi žmonės jo giedojimo pasiklausytų. Bet tuo metu chorui negalėjo vadovauti kun. prof. J. Narjauskas.

Stasys Tijūnaitis turėjo neblogą tenoro balsą ir buvo pradėjęs dalyvauti *Žiburio* chore. Viena kartą po pamokos kun. J. Narjauskas paprašė S. Tijūnaitį kiek pasilikti ilgiau. Kun. prof. pareiškė norą, kad Tijūnaitis jį kartais pavaduotų ir pamokė naudotis kamertonu. Nuo to laiko, kai šventadieniais *Žiburio* choristai bažnyčioje susigrupuodavo ties kolona prieš sakyklą giedoti, S. Tijūnaitis paduodavo jiems balsus, diriguodavo ir taip choras pagiedodavo keturiais mišriais balsais¹⁰⁷.

Blaivybės Draugija. — Priešalkoholinis judėjimas Lietuvoje prasidėjo 1846 metais Šiaulių krašte, Šiaulių ir Šiaulėnų parapijose Blaivybės Draugijų forma. Žemaičių Vyskupo M. Valančiaus pastagomis jos buvo išsiplėtusios po visą šalį. 1864 metais rusų valdžia Blaivybės Draugijas uždarė. Naujai jos atgijo 1908 metais įsisteigus Lietuviių Katalikų Blaivybės Draugijai visai Lietuvai su centru Kaune.

Seinų Lietuviių Blaivybės Draugija buvo kauniškės skyrius, įsteigtas 1909 metais spalio mėn. 31 dieną. Pirmojoje skyriaus valdyboje buvo kunigų seminarijos profesorius kun. A. Palubinskas pirmininku, kun. red. Just. Staugaitis, kunigų seminarijos dvasios tėvas kun. J. Katilius, amatininkas J. Vaičaitis ir ūkininkas Dobkevičius iš Žagariu sodžiaus.

¹⁰⁶ *Kuopų gyvenimas*, žr. Šaltinis, V (1910), 765 psl.

¹⁰⁷ Tijūnaičio korespondencija.

Seinų Blaivybės Draugija veikimo atžvilgiu ypatinga veikla nepasireiškė, tačiau visuomeniniu organizaciniu požiūriu buvo tiek naudinga, kad subūrė savin tuos lietuvius, kurie prie *Žiburio* buvo nepritapę. Jau tas faktas, kad skyriaus steigiamą dieną į narius įsirašė iš karto net 95 asmenys, rodo lietuviškosios visuomenės susidomėjimą taja draugija¹⁰⁸.

Šv. Zitos Draugija. — Tai buvo Seinų lietuvių darbininkų ir tarnautojų draugija Šv. Zitos vardu. Draugija buvo įsteigta 1910 metais spalio mėn. 9 dieną. Didžiausią Draugijos steigimo ir organizavimo rūpesčių dalį pakėlė kun. prof. V. Dvaranauskas. Jis apėjo mieste visas lietuves darbininkes ir tarnaites, surinko jų net 50 asmenų ir tuomet sukviėtė draugijos steigiamąjį susirinkimą. Pirmojon valdybon buvo išrinktos : pirmininke — Ona Goberytė, pavaduotoja — Ona Vinikaitytė, kasininke — spaustuvės lankstytoja Julija Kainauskaitė, sekretore — spaustuvės lankstytoja — Paulina Žilinskaitė¹⁰⁹.

Draugijos globėju ir faktiniu jos reikalų tvarkytoju buvo kun. prof. V. Dvaranauskas, o nuo 1911 metų jo darbą tęsė kun. prof. dr. Pijus Bielskus.

Draugija savo narėms teikdavo materialinės ir dvasinės pagalbos : šelpdavo nelaimėje, ligoje, netekus darbo ir pastogės, laidodavo mirusias. Narės turėjo dorai gyventi, gerbti savo Draugiją ir remti jos reikalus. Narės naudodavosi visomis kultūrinėmis organizacijos priemonėmis.

Iš visų lietuvių draugijų Seinuose Šv. Zitos Draugija buvo būdingiausia savo darbštumu, rūpestingumu, veiklumu. Antraisiais savo gyvavimo metais Šv. Zitos Draugija įsteigė valgyklą kampiniame name tarp katedros aikštės ir Lazdijų gatvės, prie valgyklos — skalbyklą. Valgykla buvo sumaniai vedama, patiekalai skaniai ir sveikai gaminami. Kas valgydavo jų valgykloje — būdavo patenkintas. Kai Seinų draugijos ruošdavo gegužines, iškylas, ar kas mieste keldavo vaišes kokia nors proga — kreipdavosi į Šv. Zitą, ir jos valgykla tinkamai patarnaudavo.

¹⁰⁸ *Žinios iš Lietuvos. Blaivybės reikalai, Seinai : įsteigiamasis « Blaivybės » skyriaus susirinkimas*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 697 psl.

¹⁰⁹ *Žinios iš Lietuvos : Kuopą gyvenimas*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 652 psl.

Zitietēs taipgi suruošdavo vakarus su scenos pasirodymais. 1912 metais vasario mėnesio 11 dieną suruošė šeimynišką vokalinį literatūrinį vakarą. Birželio mėnesio 9 dieną suruošė antrą panašų vakarą žalumynais išpuoštoje salėje. Pasisekimas tų vakarų buvo didelis, o korespondentas juos šiltai aprašė *Šaltinyje* ¹¹⁰.

Darbininkų Draugija. — Spaustuvėje dirbo 15 vyrų lietuvių, iš jų 12 jaunų. Ir visi jie nebuvo sutapę su organizaciniu gyvenimu. Tiesa, kai kurie dalyvavo *Žiburio* teatro veikloje, tačiau tik atskirais atvejais.

1912 metų pradžioje kilo idėja, kad ir darbininkams lietuviams būtų pravartu susiorganizuoti į darbininkų draugiją. Spaustuvės darbuotojai lietuviai galėjo sudaryti tokiai draugijai branduolį. Darbininkų lietuvių draugijos Seinuose steigimo reikalą pagrareitino politiniai įvykiai. Kaip tik tuo metu buvo kilę rimtų gandų apie pavojų *Žiburiui*, kad galėjo būti uždarytas, kadangi valdžios organai nenoromis žiūrėjo į jo tautinę ir švietimo veiklą.

Po lietuviškąją Suvalkų gubernijos dalį plito darbininkų organizacija, vardu *Lietuvių Krikščionių Darbininkų Draugija*, su trumpintai vadinama — *Darbininkų Draugija*, su centru Marijampolėje. Buvo sutarta steigti Seinuose tos Draugijos skyrių. Steigiamasis susirinkimas įvyko 1912 metais kovo mėnesio 4 dieną. Skyriaus branduolį sudarė spaustuvės darbininkai lietuviai. Jie ir valdybą išsirinko iš savo tarpo : pirmininku — Stasį Tijūnaitį, sekretoriumi — J. Petravičių, kasininku — A. Pečiulį, nariais — Pr.Žukauską ir O. Žilinskaitę.

Draugijos veikla buvo labai reikšminga. Palengva ji sutelkė į savo gretas visą Seinų miesto lietuvių darbo jaunimą — ji tapo darbo jaunimo draugija.

Spaustuvės techniniai darbininkai visi buvo mažamoksliai — baigę pradžios mokyklą, arba kiek telankę pradžios mokyklą, arba netgi savamoksliai (o mechanikas buvo beraštis). Pirmuosius savo veiklos žingsnius Draugija nukreipė į beraščius. Tų pačių metų balandžio mėn. pirmoje pusėje įsteigė darbininkams vakarinius bendro lavinimo kursus su kiek platesne už pradžios mokyklų programa. Dirbo kas antrą dieną. Mokytojas J. Grabauskas

¹¹⁰ *Šaltinis*, VII (1912) 24 nr. ; Tijūnaičio korespondencija.

dėstė lietuvių kalbą, S. Tijūnaitis — aritmetiką, geografiją ir Lietuvos istoriją, kun. prof. J. Narjauskas teikė pradinių žinių iš literatūros, kun. red. Justinas Staugaitis — iš Bažnyčios istorijos. Dėstytojams už darbą mokėjo leidyklos administracija (kunigai aukojo savo darbą). Netrukus kursai skilo į dvi dalis — stipresniųjų ir silpnesniųjų grupes. Į silpnesnių grupę atėjo beraščių ir mažaraščių.

Sumanė darbininkai sudaryti savo chorą. Beveik visi buvo jauni ir turėjo gerus balsus, o savo tarpe turėjo iš 1911 metų pabaigos raidžių rinkėją Alfonsą Dokalskį, gerą smuikininką, su žmona — irgi meno mėgėja. Pakalbino Dokalskį — mielai sutiko, tik su sąlyga, jeigu nereikšią jam pačiam ieškoti choristų. Taip ir atsitiko. Visi, kas turėjo balsą ir klausą, užsirašė choran. Šv. Zitos Draugija davė jaunų sopranų ir altų. Dokalskis mokė dainų ir giesmių.

Joninių išvakarėse darbininkai suruošė gegužinę lietuviškiausiam Seinų parapijos sodžiuje — Klevuose. Klevų jaunimas didžiavosi, kad parinktas jų sodžius. Klevų jaunimas Seinų darbininkus nusivežė į Klevus ir vakare atgal parvežė. Jie ir vieta gegužinei parinko — Misiukonių sodybą su plačiu ir švairiu kiemu ties ežeru ir gražiu šilu.

Nuvyko šešiais poriniais vežimais linksmi klegėdami, dainuodami. Su važiuojančiais kartu buvo Draugijos dvasios globėjas kun. A. Sivickas ir *Vadovo* redaktorius kun. J. Staugaitis.¹¹¹

Kun. J. Vailokaičio prašomas, S. Tijūnaitis parašė į *Šaltinį* apie Seinų ir Klevų jaunimo susitikimą gegužinėje^{112 113}.

Darbininkų choras mėgo lietuvišką dainą ir giesmę. Šie choristai padėdavo jauniems iš *Žiburio* choro giesmininkams, kurie stengdavosi pagiedoti Seinų bažnyčioje nors tuo metu, kai lenkai būdavo jau išsivaikščioję, tai yra, po sumos, po lenkiškojo *Aniol Pański* ir po lietuviškojo pamokslo. Tatai laikė savo patriotine pareiga .

Pirmą kartą Seinų Darbininkų draugija su scenos menu pasirodė tais pačiais metais lapkričio mėnesio 24 dieną suruošusi

¹¹¹ Tijūnaičio korespondencija.

¹¹² *Šaltinis*, VII (1912) 27 nr.

¹¹³ *Šaltinis*, VII (1912) 48 nr. ; Tijūnaičio korespondencija.

šeimyniška vakarą. Scenos mėgėjai suvaidino komediją *Gaila ūsu*, o choras padainavo dainų. Po dainų A. Dokalskis su jaunais smuikininkais pagrojo lengvų kūrinėlių, o Dokalskienė paruošė tris gyvus paveikslus.

Žiburio ir Darbininkų draugijos teatro mėgėjai dirbo pamainomis, vieni kitiems padėdami, pasipildydami. Darbininkų draugija pasirodydavo labiau jaunuoliškomis nuotaikomis.

« *Žiburio* » *Jaunimas*. — Paskutinėmis balandžio mėn. dienomis 1913 metais kun. red. J. Vailokaitis susirūpinęs kreipėsi į 8. Tijųnaitį užklaudamas, kodėl jaunimas nestoja *Žiburio* draugijon. Tijųnaičio nuomone, jaunimas nuobodžiavo su vyresnio amžiaus nariais, jam reikėjo kitokio pobūdžio veiklos, reikėjo duoti jaunimui pačiam veikti.

Steigti atskirą sodžiaus jaunimo organizaciją valdžia neleisų. Reikėjo tenkintis *Žiburio* įstatais, ruošti formalius *Žiburio* susirinkimus jaunimo reikalams, viską gi nutarta protokoluoti *Žiburio* vardu.

Jaunimo organizavimu užsiėmė S. Tijųnaitis ir J. Petraitis. Suruošė *Žiburio* valdybos posėdį specialiai sodžiaus jaunimo organizavimo klausimu. Išdėstyta S. Tijųnaičio planą valdyba priėmė. Pirmiausia pradėta nuo Klevų. Pirmas susitikimas su tuo jaunimu padėjo užmegzti širdingus ir artimus ryšius.

Gegužės mėnesio 25 dieną su J. Petraičiu aplankė Radzūčių sodžių. Pradžioje sustojo pas Žukauskus, vėliau pas Mazurkevičius, kur susirinko didesnis jaunimo būrys. Tas susirinkimas irgi puikiai pasisekė.

Birželio mėnesio 8 dieną S. Tijųnaitis su Petraičiu aplankė Klevus antrą kartą. Susirinkimas buvo labai gausus, jautėsi daugiau darnumo, švelnumo. Susirinkimas buvo darbo, ne pramogos pobūdžio.

Sodžiaus jaunimo organizacijos idėja buvo reali. *Žiburio* valdyba ją suprato ir leido S. Tijųnaičiui sukviesti formalų preliminarinį sodžiaus jaunimo susirinkimą, kad organizacijos klausimu galėtų pasitarti su pačiu jaunimu.

Susirinkimas įvyko birželio mėnesio 15 dieną, sekmadienį. Susirinkimas buvo nelauktai gausus. Buvo priėję jaunimo iš visu lietuviškų parapijos sodžių.

Dienotvarkėje buvo tik vienas klausimas : sodžiaus jaunimo

organizacijos steigimo klausimas. Referavo, kalbėjo S. Tijūnaitis. Sekantį sekmadienį birželio 22 dieną padarė steigiamąjį sodžiaus jaunimo susirinkimą. Su Darbininkų draugijos jaunimu pasiruošė šventiškai susirinkimą sutikti. Salę papuošė žalumynais, duris apvedė vainikais, viršum laukiamųjų durų iškėlė užrašą «Sveikiname Jaunimą», paruošė kalbėtojus iš jaunimo tarpo. Jaunimo prisirinko gausiai, šventiška nuotaika, daugumas pasipuošę su rūtomis. Susirinkimą atidarė S. Tijūnaitis. Tokiu būdu užsimezgė Seinų lietuvių sodžiaus jaunimo organizacija *Žiburio* Jaunimas.

Žiburio Jaunimo nariais galėjo būti be jokio atskiro įnašo kiekvienas jaunuolis ir jaunuolė, jeigu priklausė prie bet kurios kitos Seinų lietuvių organizacijos. Galėjo būti nariais ir nepilnamečiai, įmokėję *Žiburio* kason 15 kapeikų metams. Nepilnamečiai ir vedusieji galėjo dalyvauti jaunimo susirinkimuose patariamuoju balsu. *Žiburio* valdyba padengdavo visas jaunimo organizacijos išlaidas.

Žiburio Jaunimo reikalus tvarkė steigiamojo susirinkimo išrinktoji Jaunimo Taryba. Jos nariais buvo : *Žiburio* valdybos narys ir jos sekretorius — S. Tijūnaitis, iš Klevų — Pranas Leončikas, iš Bubelių — Antanas Čereška ir iš parapijos — jaunas vikaras kunigas Vincentas Šeškevičius.

Pirmąjį darbo susirinkimą sušaukė praėjus dviem savaitėm po steigiamojo — liepos mėnesio 13 dieną. S. Tijūnaitis turėjo paskaitą apie tėvynės meilę¹¹⁴.

Per 14 mėnesių, tai yra ligi I pasaulinio karo, buvo suruošę 17 susirinkimų. Jiems parūpinta 35 referatai, pašnekesiai, pranešimai sekančiomis temomis :

saviveikla, savišvieta.....	13
gamta, fizika.....	4
alkoholizmas.....	3
dainos, tautosaka.....	3
emigracija.....	2
Maironis.....	2
sodų veisimas, sodybų puošimas.....	2
namų tvarkymas.....	1
apie tėvynės meilę.....	1

¹¹⁴ Šaltinis, VIII (1913) 30-32 nr. ; Tijūnaičio korespondencija.

Tą medžiagą klausytojams patiekė pagal vienetus :

S. Tijūnaitis.....	13
kun. Y. Šeškevičius.....	4
kun. prof. J. Narjauskas	3
Pr. Leončikas iš Klevų.....	3
kun. J. Vailokaitis, red.....	2
kun. J. Staugaitis, red.....	2
A. Čereška iš Bubelių.....	2
mokyt. Vikt. Vailokaitis.....	2
agron. A. Žmuidzinas.....	2
teisininkas Pr. Vailokaitis.....	1
B. Misiukonytė iš Klevų.....	1

Per tą patį laiką buvo padeklamuoti 35 eilėraščiai, iš jų vienas dialoginis, padainuotos 28 dainos, iš jų du duetai, vienas dialoginis. Dažnai susirinkimai tapdavo dainavimo ar giedojimo pamokomis. Vadovaudavo kun. J. Narjauskas.

Jaunuolių, kurie daugiausia jungėsi į Seinų *Žiburio* Jaunimo kultūrinį darbą, pavardės :

IŠ SEINŲ	IŠ KLEVŲ :
1. J. Kainauskaitė	9. K. Buračiauskaitė
2. M. Kasačiūnaitė	10. P. Griška
3. P. Kisielius	11. Pr. Leončikas
4. O. Mulerskaitė	12. J. Marcinkevičiūtė
5. A. Pečiulis	13. B. Misiukonytė
6. P. Žilinskaitė	
7. V. Žilinskaitė	Iš Bubelių :
8. M. Žukauskaitė	14. A. Agurkytė
	15. A. Čereška
	16. M. Čereškaitė.

Tai buvo pirmieji entuziastai ir pasišventėliai, ypatingai Seinų parapijos lietuvių atžalyno žiedai, su kuriais buvo dirbta *Žiburio* Jaunimo draugijoje visu jos gyvavimo laikotarpiu.

Tos veiklos rezultatai buvo žymūs. Seinų parapijos lietuvių jaunimas sukultūrėjo, surimtėjo. Ėmė domėtis knygomis, laikraščiais. *Šaltinis* pasiekė visus lietuviškus sodžius. Neraštingieji žymiu skaičiumi pramoko rašyti. Savo pramogas namie ėmė ruošti

su programomis. Seinų *Žiburio* Jaunimas kultūrine dvasia užkrėtė visą parapijos lietuvių jaunimą. Visiems vadovavo Klevų ir Bubelių jaunimas ¹¹⁵.

IV. REDAKTORIAI IR BENDRADARbiai

Šaltinio redaktoriai. — *Šaltinis* savo veiklos nuo 1906 iki 1915 metų laikotarpyje turėjo 5 redaktorius. Šio laikraščio išleidimu pradėjo rūpintis kun. Kazimieras Prapuolenis. Jis 1904 metais rugsėjo 17 dieną įteikė prašymą Vyriausiajai Spaudos Valdybai¹¹⁶. Kai *Šaltinio* likimas tapo galutinai išspręstas, liko jo pirmuoju redaktoriumi — leidėju ir redagavo laikraštį nuo 1 iki 3 numerio 1906 metais. Toliau laikraštį redaguoti apsiėmė kun. Juozas Laukaitis (nuo 4 numerio 1906 metų iki 21 numerio 1907 metų). Kuo 25 numerio iki 39 numerio 1906 metais faktiškai redagavo kun. Antanas Civinskas¹¹⁷. Vėliau nuo 23 numerio 1907 metais perima redagavimą kun. Juozas Vailokaitis (iki 37 numerio 1910 metų). Kun. J. Vailokaitis tikrai darbą *Šaltinyje* pradėjo nuo 32 numerio 1906 metais, bet negavo valdžios užtvirtinimo, taigi, ilgą laiką už redaktorių-leidėją pasirašydavo kun. J. Laukaitis. Taip truko iki 1907 metų 23 numerio (birželio mėnesyje). Kun. J. Vailokaitis savo straipsnius pasirašydavo slapyvardėmis : Mažulis, Pašeimenis, Plunksnius, Skrebenius, o tik retai savo pavarde¹¹⁸. Tos slapyvardės pasirodė nuo 32 numerio 1906 metais. Iš visų redaktorių tik kun. J. Vailokaitis taip ilgai laukė valdžios užtvirtinimo. Kuo 38 numerio 1910 metais už redaktorių-leidėją pasirašydavo kun. Antanas Civinskas (nuo 21 numerio 1911 metų). Ilgiausiai redaktoriaus-leidėjo pareigas ėjo Bronius Stosiūnas, kuris perėmė redakciją nuo 22 numerio 1911 metais ir dirbo iki vokiečių okupacijos, betgi ir šiuo kartu faktiškai laikraštį redagavo kun. J. Vailokaitis.

¹¹⁵ Tįjūnaičio korespondencija.

¹¹⁶ J. AMBRAZEVIČIUS, *Jakšto-Dambrausko laišakai Vaižgantui-Tumui*, žr. *Athenaeum*, IX (Kaunas 1938) 1 nr., 13 psl.

¹¹⁷ V. BIRŽIŠKA, *Lietuvių Bibliografija*, Kaunas 1935, IV t. 1 d., 6449 nr.

¹¹⁸ Tįjūnaičio korespondencija.

Paskutinis *Šaltinio* numeris Seinuose pasirodė apie vasario 12 ir buvo tai 5-asis 1915 metų numeris.

Per visą veiklos laikotarpį redakcijoje dirbo trys asmenys : redaktorius, redaktoriaus pavaduotojas ir agronomas¹¹⁹.

Kun. kan. Kazimieras Prapuolenis — pats pirmasis *Šaltinio* redaktorius, gimęs 1858 metais Naumiesčio parapijoje.

Išėjęs mokslus Peterburge — kunigų seminarijoje ir Dvasinėje Akademijoje, Prapuolenis 1885 metais buvo išvestas kunigu ir tuojau ten pat paskirtas arkiv. Gintauto kapelionu, o po pusketvirtų metų — arkidiecezijos kurijos kancleriu. Kanclerio pareigas ėjo prie trijų arkivyskupų (Gintauto, Kozlovskio, Klopotovskio) ir trijų administratorių (prel. Daugėlos — Dowgiallo, vysk. Niedzialkowskio, prel. S. Denisevičiaus) — ligi 1904 metų pavasario. Be to, keliose Peterburgo mokyklose dėstė religiją.

Po arkiv. Klopotovskio mirties, kun. Prapuolenis dar pusant-rų metų liko savo kanclerio pareigose. Vėliau Prapuoleniui buvo pasiūlyta Charkovo klebonija, bet jis nesutiko ir prašė kur nors kitur vikaro vietos. Arkivyskupui nesutikus, Prapuolenis tvirtai laikėsi savo : arba vikariatas, arba išleidimas iš arkidiecezijos. Vyskupas Niedzialkovskis pasiūlė Prapuoleniui keltis į Žitomierių, bet jis norėjo grįžti į gimtąją Seinų dieceziją. Tai buvo 1904 metų pavasarį^{120 121}. Kun. Prapuolenis apsigyveno Seinuose¹²¹. Kadangi jis turėjo emeritūrą, galėjo verstis be etatinių pareigų. Iškilus sumanymui steigti Seinuose lietuviškąją spaustuvę ir laikraštį, kun. Prapuolenis įsijungė savo veikla. Tik tris numerius tere-dagavo ir pasitraukė «dėl sveikatos nusilpnėjimo»¹²². 1965 metais vasario 16 dieną S. Tijūnaitis užklausė kun. V. Dvaranauską, paskutinį iš dar tebegyvenančių *Šaltinio* bendrovės narių (Marijampolėje) : «Kodėl kun. Prapuolenis taip trumpai buvo *Šaltinio* redaktoriumi ? » — « Dėl redaktoriaus darbo sunkumo » — atsakė kun. V. Dvaranauskas. Sunku yra šiandien nustatyti tikrą priežastį, kodėl jis taip trumpai laikraštį tere-dagavo.

¹¹⁹ Ten pat.

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ *Šaltinio sukaktuvės*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 180 psl.

¹²² KAN. KAZIMIERAS PRAPUOLENIS, *Redaktoriaus-Leidėjo permai-nymas*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 50 psl.

Kun. Prapuolenis ypač mėgo istorines temas. Jis buvo parašęs *Šaltiniui: Spaudos atgavimas ir kunigai*¹²³, *Mūsų bajorai grįžta*¹²⁴, *Dvasiškieji lietuvių reikalai kitados ir dabar*¹²⁵; *Vadovui: Katalikiškoji lietuvių pamokslija*^{126 127}, *Moteriškė*¹²¹. Easė taipgi ir kitiems laikraščiams.

Seinuose kun. Prapuolenis aktyviai dalyvaudavo lietuvių visuomeniniame gyvenime, lankydavo lietuvių organizacijų susirinkimus ir pramogas, keldavo lietuvių dvasią ir jų tautinį susipratimą.

Seinuose kun. Prapuolenis išgyveno tik penkerius metus. Pasitraukė iš Seinų 1909 metais liepos mėnesio 17 dieną ir apsigyveno Kaune¹²⁸. Mirė Palangoje 1933.IV.17 d.

Kun. Juozapas Vailokaitis, prieš tapdamas *Šaltinio* redaktoriumi, buvo vikaru ir vienu iš pirmųjų šio laikraščio bendradarbių. Kurijos paskirtas, kun. Vailokaitis iš Kalvarijos persikėlė į Seinus *Šaltinio* redaguoti 1906 metais lapkričio mėnesį ir tuojau stojo į darbą¹²⁹.

Kun. Vailokaitis *Šaltinį* redagavo trimis etapais: nuo 1906 metų lapkričio mėnesio 21 dienos¹³⁰ iki 1907 metų gegužės mėnesio 28 dienos¹³¹ J. Laukaičio vardu (taip ilgai redaktorium netvirtino rusų vyresnybė) ir nuo 1907 metų birželio mėnesio 4 dienos¹³² ligi 1910 metų rugsėjo mėnesio 20 dienos¹³³ jau savo vardu;

¹²³ KUNIGAS APYSENIS, *Atgavimas spaudos ir kunigija*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 186 psl.

¹²⁴ KUN. APYSENIS, *Mūsų bajorai grįžta*, *Šaltinis*, I (1906), 229-233, 244-247 psl.

¹²⁵ KUN. APYSENIS, *Dvasiškieji lietuvių reikalai kitados ir dabar*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 307-309 psl.

¹²⁶ *Vadovas*, 1909 m., 4-12 nr.

¹²⁷ *Vadovas*, 1909 m., 52 nr.

¹²⁸ *Žinios iš Lietuvos, Suvalkų gubernija*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 438 psl.

¹²⁹ *Įvairios žinios: Permainos Seinų dvasiškijos tarpe*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 543 psl.

¹³⁰ Ten pat.

¹³¹ *Šaltinis*, II (1907), 23 nr.

¹³² *Šaltinis*, II (1907), 23 nr.

¹³³ *Šaltinis*, V (1910), 592 psl.

nuo 1912 metų vasario mėnesio 20 dienos ligi gegužės mėnesio 28 dienos kun. dr. A. Civinsko vardu¹³⁴ ; nuo 1912 metų birželio mėnesio 11 dienos¹³⁵ ligi 1915 metų rudens atsakingojo redaktoriaus Br. Stosiūno vardu.

Kun. Vailokaitis kalbėjo ramiai, negarsiai, natūraliu tonu. Susirinkimuose, jeigu nebūdavo prašytas ar pakviestas, niekuomet nekalbėdavo pirmas : laukdavo, kad kiti išsikalbėtų ir tuomet, jei aplinkybės pareikalaudavo, pareikštas kalbėtojų mintis papildydavo, paryškindavo ar apibendrindavo. Visuomet buvo rimtas, susikaupęs, nesikarščiuodavo, nepykdamas. Dirbdavo neskubėdamas. Vertindavo žmonių nuomones. Karštai mylėjo Lietuvą, o jos žemę laikė didžiausiu turtu. Sakydavo : «Neteksime žemės, namie tapsime svetimi».

Kun. J. Vailokaitis nebuvo rašytojas. Kai reikėjo, jis buvo geras redaktorius ir publicistas, buvo ir politikas — Suvalkų gubernijoje į dūmą visuomet pravedavo *Šaltinio* kandidatus.

Po savo rašiniai Vailokaitis pasirašinėdavo slapyvardėmis — J. Daubaras, Meilužis, Pašeimenis, Plunksnius, Skrebenius, inicialais « J. D. », « J. V. », « Kun. J. V. », o pavarde — ypatingais atsitikimais, kaip pavyzdžiui: kun. prof. J. Laukaičio iš Seiņų ištremimo į Leipalingį klebonauti atveju. Rašiniai *Šaltinyje* be parašo — tai irgi kun. Vailokaičio.

Kun. dr. A. Civinsko redaktoriavimo laikotarpiu, beadministruodamas leidyklą, Vailokaitis paruošė *Žmonių Knygynui* tris knygutes : 1. *Vyskupas Antanas Baranauskas*. Biografinė apybraiža. 2. *Vyskupo Antano Baranausko raštai*. Rinktinė, ir 3. *Bažnyčia ir kultūra*. Visas tas tris knygeles pasirašė slapyvarde «J. Daubaras ». Kartais parašydavo *Spinduliui*, šiaip daugiau niekur nerašė.

Paskutinius savo gyvenimo metus, grįžęs iš Sibiro, praleido Paštuvos bažnytkaimy (netoli Vilkijos), sodyba ramioje vietoje, arti Nemunas. Paskutiniusosius metus (1952.VIII-1953.VIII) leido vis labiau silpdamas. Tačiau dar tebevaikštinėjo, laikė Mišias, klausė išpažinčių, pasakydavo pamokslus ir palengva nyko. Pats pasirūpino graba, pasirinko kapui vietą šalia bažnytelės

¹³⁴ *Šaltinis*, VII (1912), 25 nr.

¹³⁵ *Šaltinis*, VII (1912), 23 nr.

(senos, medinės). 1953 metais rugpiūčio 4 dieną po Mišių parėjo į butą ir tuojau atsigulė, o rytojaus dieną mirė nuo širdies nusilpimo, turėdamas 72 metus amžiaus. Ant kapo — kuklus brolio Viktoro pastatytas juodo akmens paminklas¹³⁶.

Kun. Juozapas Laukaitis suredagavo pirmuosius tris *Šaltinio* numerius kun. kan. K. Prapuolenio vardu ir toliau ligi 22 numerio (geguzės mėn. 28 dienos) — savo vardu.

Išėjęs iš diecezijos kurijos sekretoriaus pareigų į kunigų seminariją profesoriauti, kun. Laukaitis *Šaltinį* redaguoti perdavė kun. Juozapui Vailokaičiui. Rusų valdžia ilgai netvirtino pristatyto redaktorium naujo kandidato, tai Laukaitis dar pasirašinėjo *Šaltinį* už redaktorių, tai yra, kaip redaktoriaus pavaduotojas, net ligi 1907 metų 23 numerio (birželio mėn. 4 dienos).

Jis buvo pirmas lietuvių kalbos dėstytojas Seinų kunigų seminarijoje. Ir mokėjo dėstyti. Jis buvo pirmas iš Sūduvos kunigų kalbininkas. Ne teoriškas, bet kalbos jausmo kalbininkas. Gražiai mokėjo savo tėvų bei protėvių kalbą, kalbėdavo ir galvodavo žmonėms suprantamu būdu, nuolat rūpindavosi gimtosios kalbos tobulinimu. Seinuose ruošdavo vakarinius pasikalbėjimus kalbos dalykais. Kun. Laukaitis praturtino savo kalbines žinias besekretoriaudamas vysk. A. Baranauskui. Laukaitis pirmas sukviėtė į Seinus 1909 metais vasarą pirmąjį lietuvių kalbininkų suvažiavimą lietuvių rašomosios kalbos gramatikai nustatyti.

Mirė ištremtas Dono Rostove¹³⁷.

Kun. dr. Antanas Civinskas — žmogus šviesaus proto, gabus, pareigingas, nuoširdus, švelnus, bet silpnos sveikatos. Nesitenkino seminarijoje įgytu mokslu, išvažiavo pagilinti studijų Romon. Tenai 1900 išsigijo teologijos doktoratą. Šveicarijoje studijavo socialinius mokslus, ypač politinę ekonomiką. Grįžęs Lietuvon, sutiko nemaža sunkumų: valdžia nenorėjo užtvirtinti jokiose pareigose, kadangi buvo studijavęs užsienyje. Po metų gavo etatinį vikariatą Lazdijuose. Vėliau dirbo Seinuose vikaru ir kartu kunigų seminarijoje dvasios tėvu.

¹³⁶ Tįjūnaičio korespondencija.

¹³⁷ Ten pat.

1906 metais pavasarį Seinuose pradėdant leisti *Šaltinį*, kun. Civinskas buvo pakviestas dirbti laikraščio redakcijom Darbą pradėjo nuo pirmojo *Šaltinio* numerio. Silpna sveikata privertė jį po metų pasitraukti iš tų pareigų. Išvažiavęs iš Seinų, Civinskas vikaravo Ilguvoje, Alytuje. Iš Alytaus buvo nuvažiavęs į Jungtines Amerikos Valstybes, kur išleido savo darbą, parašytą Seinuose *Socialistai*. Sugrįžęs vikaravo Šakiuose, Kalvarijoje.

Kuo 1908 metų rusų administracijos organai pradėjo užmetinėti *Šaltinio* redaktoriui kun. J. Vailokaičiui tariamuosius nusizengimus spaudos įstatymams ir kelti jam teismo baudžiamąsias bylas. Kas metai iškeldavo bylą ir skirdavo bausmę.

Bendrovei teko keisti *Šaltiniui* redaktorius. Be to, kurija 1910 metais vasarą atėmė įmonei administratorių kun. J. Grajauską. Bendrovės nariai rugpiūčio mėnesio 17 dieną, suvažiavę Marijampolėn, išrinko *Šaltinio* redaktoriumi kun. dr. A. Civinską, Ankarą iš Kalvarijos¹³⁸, o įmonės administratoriumi — kun. J. Vailokaitį¹³⁹.

Rugsėjo mėnesio 27 dieną kun. A. Ciadnaskas pradėjo eiti *Šaltinio* redaktoriaus pareigas¹⁴⁰. Vailokaitis apsigyveno prie spaustuvės antrajame aukšte, užleidęs Civinskui savo butą prie Kalvarijos gatvės, kur buvo kartu ir redakcijos patalpos¹⁴¹.

Civinskas mėgo dialoginę rašymo formą. Ir straipsnius dažnai tuo būdu rašė. Pasirašydavo slapyvardžiais, dažnai juos mainydamas. Pasirašydavo, kad būtų kaip nors pasirašyta, kad būtų išpūdis didesnio skaičiaus bendradarbių. Pasirašydavo : « Apyjauinis », « Tėvūnas », « Antanas Kapsas » ir kt.

Kun. Civinskas dirbo atsidėjęs, bet neilgai — sveikata neleido. 1912 metais vasario mėnesį išvažiavo gydytis užsienin ir persikėlė vėliau vikarauti į Marijampolę. 1913 metais kovo mėnesį važiavo toli pas ligonį ir peršalo. Pasirgęs vieną savaitę, mirė pirmąją¹⁴² Velykų dieną — kovo mėnesio 23 dieną (gimė 1867. X.7 d.).

¹³⁸ *Įvairios žinios. Kunigų permainos Seinų vyskupijoje*, žr. *Šaltinis*, X (1910), 526 psl.

¹³⁹ Tijųnaičio korespondencija.

¹⁴⁰ *Šaltinis*, V (1910), 608 psl.

¹⁴¹ Tijųnaičio korespondencija.

¹⁴² Ten pat.

Bronislovas Stosiūnas dirbo *Šaltinio* redaktorius padėjėju arba atsakinguoju sekretoriumi, berods, nuo 1907 metų. Po kun. dr. A. Civinsko buvo atsakinguoju *Šaltinio* redaktorumi ligi 1915 metų rudens.

Jis buvo kilęs iš Dzenkūnų sodžiaus nuo Semeliškių, Trakų krašte. Buvo vedęs seinietę Pševorskaitę. Jis buvo švelnaus būdo, nuolaidus, niekuomet nesiginčydavo.

Parašė 4 trumpas komedijas : *Naujas kelias* (1909), *Praėję laikai, Mariutė— vargonininko duktė* (1911), *Atsimerkė akys* (1912); 4 apsakymėlius : *Degtinė pražudė* (1906), *Dvi marčios, Petras Beausis* (1907), *Blynis ir Buzius* (1908) ; 3 feljetonus : *Patriotas, Tokie laikai, Veikėjas* (1910). Taipgi mėgino rašyti poeziją. 1910 metais išleido Seinuose mažame formate savo eilėraščių rinkinėlį *čir vir vir pavasaris. Žmonių knygynui* išvertė Semkovičiaus *Senovės istoriją* (1911), Nečajevo *Dangaus aukštybėse* (1913), Nečajevo *Jūrose* (1913), Nečajevo *Ugnikalniai ir žemės drebėjimai* (1914), Nečajevo *Žemės turtai* (1914).

Po savo raštais pasirašydavo : « B. S., » « Br. St., » « Bronius, » « Br. Semeliškietis » (Sumeliškietis), po korespondencijomis — « Br. Dzenkūnas. »

Nepriklausomoje Lietuvoje kurį laiką dirbo spaudoje. Bet paskiau perėjo į administraciją — tarnavo apskrities viršininku Kaišiadoryse, Ukmergėje, Alytuje. Ir administracijoje dirbdamas kartais parašydavo spaudai kokių smulkmenų. 1941 metais atsidūrė Sibire¹⁴³.

«*Šaltinio*» *bendradarbiai*. — Didžioji *Šaltinio* bendradarbių dalis, politiniais sumetimais pasirašydavo kriptonimais, slapyvardėmis. Bendradarbių buvo daug : iš krašto ir užsienio. Pagal chronologinę eilę pirmuoju bendradarbiu buvo :

Kun. prel. Juozapas Antanavičius, Seinų diecezijos administratorius 1902-1910 metais. Pirmame *Šaltinio* numeryje kreipėsi į busimuosius *Šaltinio* skaitytojus straipsniu *Į darbą, laimingą, užbręžtą darbą*. 1908 metais davė *Šaltiniui* ilgoką rašinį *Apie vaikų auklėjimą* pirmuose dviejuose tų metų numeriuose.

Kun. dr. Antanas Civinskas — pats pirmasis tik pasirodžiusio laikraščio bendradarbis pakviestas dirbti nuo 1-jo numerio. Padirbėjęs tik vieną mėnesį, pasitraukė dėl silpnos sveikatos. 1906¹⁴³

¹⁴³ Ten pat.

metų *Šaltiniui* jis davė tris darbus : *Ar religija tinka tik prastiems žmonėms* (1-6), *Socialistai* (1-15, 31-35) ir *Kokia sėkla, tokie vaisiai* (9-13). Pirmuosius du straipsnius yra pasirašęs pavarde, o trečiąjį — « Antanas Kapsas ».

Kun. dr. Jonas Totoraitis. Buvo pakviestas prie *Šaltinio* redakcijos kartu su kun. A. Civinsku. Išdirbo ištisus 1906 metus. Būdamas istoriku, jis šalia laikrastinio darbo rašinėdavo ir istorinėmis temomis. Tais metais *Šaltiniui* parašė du ilgesnius istorinius straipsnius : *Lietuvos istorijos pradžia* (1906, 3-6, 9, 11, 14, 18-20) ir *Senovės liekanos ir mitologiniai atminimai* (1906, 22-25).

Ir vėliau, kur bebūdamas, J. Totoraitis parašydavo vieną kitą straipsnį aktualiais klausimais. Savo raštus pasirašydavo : « J. T. » « kun. J. T. », « K. J. T. » ir pilna pavarde. Apie Aušrą ir aušrininkus rašė *Vadovo* žurnale. Buvo paruošęs kelis *Žiburio* kalendorius. Atskirais leidiniais buvo išleisti šie jo darbai: *Jaunimo globa ir jo susivienijimai*, *Lietuvos atgijimas*, *Marijampolės kunigu Marijonų vienuolynas*, *Vidurinių amžių istorija*, *Naujųjų amžių istorija*, *Rygiškių Jono gimnazija*, *Zanavykų istorija*, *Lietuvos Jeruzalė*, *Žemaičių Kalvarija*, *Vytautas katalikas*, *Mindaugas Lietuvos karalius* (daktarato disertacija), *Sūduvos-Suvalkijos istorija* (stambus veikalas). Mirė 1941.VI.21 d.

Švėntėžerio vikaras, kun. Jonas Reitelaitis 1913 m. parašė *Šaltiniui* eilę straipsnių: *Iš mūsų praeities istorijos*, pasirašęs « R-čių Jonas ».

Antanas Kriščiukaitis, liaudies korespondentas iš Vilkaviškio. Rašinėjo *Šaltiniui* smulkių korespondencijų iš visos Vilkaviškio apylinkės 1906-1912 metais. Kartu ir patį laikraštį platino. Sirgo, nevaldė kojų, važinėjo triračiu vežimėliu, todėl savo korespondencijas pasirašydavo slapyvarde «A. Kalinys». Mirė Kaune 1934.X.12 d.

Antanas Šilgalis. Korespondentas ūkininkas iš Skuodo, slapyvardė « Damazas Treigys ». *Šaltiniui* rašė visu jo gyvavimo laikotarpiu. Taipgi rašė Peterburgo *Lietuvių Laikraščiu*, *Vilniaus Žinioms*, *Vilčiai*. Buvo talentingas korespondentas. Buvo Lietuvos Steigiamojo seimo narys.

Justinas Zubrickas. Literatas. Kuo gimtojo Turčinų sodžiaus vardo pasirašydavo slapyvarde « J. Turčiniškis ». *Šaltiniui* davė tris eilėraščius : *Šaltinis*, *Šaltinio* laikraščio atsiradimo proga (1906.11), *Vysk. Barono atminimui* (1906.15) ir *Ant šviežio kapo*, miru-

šiam kalbininkui kun. prof. K. Jauniui paminėti (1908. 11). Bendrai, buvo parašęs daug eilėraščių ir eiliuotų feljetonų šalies visuomeninių ir politinių įvykių temomis.

Nepriklausomoje Lietuvoje pirmuosius penkerius metus buvo Valstybės kontrolierium, vėliau dirbo Lietuvos Banke. Mirė Klaipėdoje 1925.IX.13 d.

Kun. dr. Jurgis Karjauskas. Seinų kunigų seminarijos muzikos profesorius, Seinų chorų vedėjas. *Šaltiniui* parūpindavo dainų ir giesmių su gaidomis. Mirė Telšiuose 1943.1.29 d.

Ksaveras Sakalauskas Vanagėlis. Liaudies mokytojas, rašytojas, poetas, aušrininkas. Baigęs Veiverių mokytojų seminariją, metus dirbo Pajevonyje, trejus Beržininke, visą kitą savo gyvenimo dalį mokytojavo Lomžoje, gyveno Varšuvoje. *Šaltiniui* parašė pirmą kartą 1906 metais apsakymėlį *Vestuvės*. Skaitytojai labai mėgo Vanagėlio apsakymėlius, o gavę naują numerį pirmiausia tikrino, ar yra kas jo parašyta. Visi *Šaltinyje* spausdinti Vanagėlio apsakymėliai buvo išleisti atskiromis knygutėmis ir visos buvo išpirtos. Mirė 1938 metais Varšuvoje, palaidotas Rusų kapuose Vilniuje.

Kun. Juozapas Katilius, *Šaltiniui* davė eilėraščių 1906 ir 1907 metais. Išleido Seinuose Kalėdų giesmių rinkinį su gaidomis *Betliejaus balsai* dviem laidom.

Kun. Antanas Vytartas. Kilęs iš Lietuvos bajorų. Kunigavo Žemaičių diecezijoje spaudos draudimo laikais. Kun. Vytartas skleidė religinio turinio raštus. Pats dirbo ir kitus ragino dirbti, niekuomet neįkliuvo caro valdžiai, nors buvo visur žinomas ir sekamas.

Kai pradėjo eiti *Šaltinis*, kun. Vytartas pradėjo jam rašyti. Bašė prieš socialistus. Pažymėtini du jo tos rūšies darbai *Šaltinyje* : 1. *O jie ko norit* (1906, 17), tai buvo atsakymas į straipsnį patalpintą *Naujoje Gadynėje* prieš kunigus. 2. *Ar katalikas gali būti socialistu?* 1907 m. (per 11 numerių). Tas jo darbas buvo išleistas atskira brošiūra. Savo darbus kun. Vytartas pasirašydavo slapyvardžiais : « Lietuvis Katalikas » « Kvietkus », « Žemaičių Katalikas ». Du kartus važinėjo į Seinus, susipažino su redaktoriumi kun. Vailokaičiu ir redakcijos bendradarbiais. 1914 metais kun. Vytartas išvyko Odeson, kur lietuvių tarpe daug pasidarbavo religinių ir tautinių atžvilgiu. Kilus spalių revoliucijai buvo kalinamas. 1919 metais sugrižo Lietuvon pairusia sveikata. Gyvenimą pabaigė S. Kalvarijoje 1932.II.9 d. Kėdainiuose mokytojavęs S. Tijūnaitis

dažnai aplankydavo kun. Vytartą pas jo globėją šv. Juozapo bažnyčios kleboną kun. Meškauską. Apie kun. Vytartą kun. J. Tumas Vaižgantas buvo pasakęs, kad jis buvęs didelio darbštumo rašytojas ir didelio uolumo kunigas¹⁴⁴.

Kun. Antanas Petrauskas. Rašytojas, beletristas. Pasirašydavo slapyvardžiu «Antanas». 1906 metais liepos mėnesio pradžioje kurija nukėlė jį iš Liubavo į Seinus katedros vikaru — tikrumoje, kad galėtų dirbti prie *Šaltinio*¹⁴⁵.

Kun. A. Petrauskas rašė lengvai ir sklandžiai. *Šaltiniui* rašė trumpų apsakymėlių, trumpų momento politinių apybraižų. Skaitytojai greitai atkreipė *Šaltinyje* į «Antaną» dėmesį ir jo laukdavo. Tuo metu Rusijoje buvo labai gyvas politinis gyvenimas, kiekviena diena atnešdavo naujų žinių. Kun. Petrausko apybraižėlės iš politinio gyvenimo buvo glaustos, taiklios ir populiariai parašytos¹⁴⁶.

Kol kurija redaktorium *Šaltiniui* paskyrė kun. J. Vailokaitį¹⁴⁷, kun. Petrauskas tvarkė redakciją. *Šaltinyje* tedirbo trumpai — 1907 metais kurija iškėlė jį į Marijampolę vikarauti¹⁴⁸.

1912 metais kun. A. Petrauskas apsigyveno Varšuvoje, buvo kariuomenės kapeliono padėjėju¹⁴⁹. 1913 metais kun. Petrauskas atlaikė pirmas lietuviškas šv. Mišias bažnytelėje, skirtoje lietuviams¹⁵⁰.

Marija Pečkauskaitė *Šaltiniui* davė tris pedagoginius darbus : komedijėlę *Nepasisekė Marytei* (1906), apsakymėlį *Vaikai* (1906), straipsnį *Keli žodžiai į tėvus* (1908). 1912 metais Seinuose išleido didesnę pedagoginį darbą — lietuviškai F. V. Forsterio veikalą *Jaunuomenės auklėjimas*.

Kun. Feliksas Martišius — aistringas sodininkas-teoretikas ir praktikas, bet daugiau praktikas. Mokė *Šaltinio* skaitytojus, kaip auginti sodus, kad duotų daug vaisių ir puoštų sodybas.

Kun. Martišius pradėjo rašyti *Šaltinyje* 1906 metais nuo 23

¹⁴⁴ Ten pat.

¹⁴⁵ *Permainos Seinų dijecezijoje*, žr. Šaltinis, I (1906), 237 psl.

¹⁴⁶ Tįjūnaičio korespondencija.

¹⁴⁷ *Permainos Seinų dvasiškijos tarpe*, žr. Šaltinis, I (1906), 543 psl.

¹⁴⁸ Tįjūnaičio korespondencija.

¹⁴⁹ *Šaltinis*, VII (1912), 28 nr.

¹⁵⁰ * *Šaltinis*, VIII (1913), 21 nr.

numerio. Atsidėjęs rašė iki metų galo. Dėstė suprantamai, praktiškai. Iš tų metų rašinių išėjo knygutė *Apie sodą*.

Kun. Martišius visuomet rasdavo ką parašyti *Šaltiniui* apie sodą, bepriklausomoje Lietuvoje vasaros metu organizuodavo pas save mėnesinius sodininkystės kursus. Mirė Prienuose 1956.1.1 d.

Kun. Kazimieras Pakalniškis. Literatas. Pasirašydavo slapyvarde «Dėdė Atanazas», Prūsų Lietuvoje 1889-1896 metais leistosios *Apžvalgos* laikraščio redaktorius, publicistas. *Šaltinin* parašė 1906 metais porą poleminių straipsnių ir satyrinę pasaką *Žvirbliai* ; 1907 metais irgi davė poleminių straipsnių. Mirė Raudėnuose 1933.VII.2 d.

Kun. Justinas Staugaitis. *Šaltiniui* rašė nuo 1906 metų spalio mėnesio. Rašė doros, švietimo, politiniais ir socialiniais klausimais. Kas mėnuo atsiųsdavo *Šaltiniui* po vieną ar du straipsniu. Pasirašydavo slapyvarde « Meškus ». Mirė Telšių vyskupu 1943. VII.8 d.

Kun. Juozapas Bikinas. Publicistas. Pasirašydavo savo darbus : « D. D. », « D. D-rė », D. Dumbrė ». *Šaltiniui* rašė 1906-1908 metais.

Kun. dr. Pranciškus Būčys. Dvasinės Akademijos Peterburge profesorius. *Šaltiniui* rašė 1907-1910 metais atsakinėdamas į skaitytojų paklausimus religinėmis temomis. Atsakinėdavo populiariai, plačiai, ištaisais straipsniais.

Kun. Jurgis Baltrušaitis. Kilęs nuo Griškabūdžio, Šakių apskrityje. Baigęs pradžios mokyklą, dirbo valsčiaus raštininko padėjėju, paskiau raštininku. Vėliau vargonininkavo. Susitaupęs pinigų buvo išvykęs Italijon pas saleziečius pasimokyti. Išmoko italų kalbos. Baigė gimnaziją. Dirbo *Vilniaus Žinių* redakcijoje, 1907 ir 1908 metais — *Šaltinio* redakcijoje. Tame laikotarpyje parašė *Šaltiniui* visą eilę įvairių darbų. Labiausiai mėgo religinę literatūrą ir taja tema rašė. 1908 metais Baltrušaitis laikė egzaminus į Seinų kunigų seminariją. 1913 metais tapo išventintas į kunigus ir paskirtas vikaru į gudišką Silvanovcų parapiją Gardino dekanate. Pirmojo pasaulinio karo metu įsakytas pasitraukė į Minską. Ten mirė 1915.IX.29 d.

Antanas Šaltūnas. *Šaltiniui* rašė 1907 metais apie ūkio draugijas, apie knygų ir laikraščių skaitymą.

Kun. Juozapas Skinkys. Literatas. Pasirašydavo slapyvarde

«Antupių Juozas». *Šaltiniui* parašė idilinių eilėraščių iš savo darbo padangės 1907 — 1911 metais.

Matas Grigonis. Pedagogas, literatas. *Šaltiniui* rašė pasirašydamas «Svirno Žvynės» vardu. Tai buvo daugiau jaunimo rašytojas.

Kun. Juozapas Grajauskas. Pradėjo *Šaltiniui* rašyti 1906 metais nuo 29 numerio. Atsidėjęs dirbo ypač kai buvo nukeltas iš parapijos į Seinus leidyklos administracijai vadovauti. Gvildeno visuomeninius klausimus. Pasirašinėdavo: «Baltrus», «J. G.», «K. G.», «K. J. G.», «Kun. J. G.».

Kun. Antanas Dailidė (slapyvardė Antanas Jaunutis) *Šaltiniui* rašė išpūdžius iš kelionės, vertė iš lenkų, vokiečių kalbų ir rašė apsakymėlių.

Mečislovas Davainis-Silvestravičius. Tai vienas iš nedaugelio Lietuvai grįžusių bajorų. Rašytojas, publicistas. *Šaltiniui* parašė *Lietuvos nupuolimas ir prisikėlimas* (1907), *Padėkite Vilnių atgauti* (1907), *Bajorai prie lietuviybės grįžta* (1907), *Branginkime savo prigimtąją kalbą* (1908).

1908-1914 metais Vilniuje su spaustuviniu M. Kukta sulenkėjusiems lietuviams leido lietuviškos dvasios laikraštį lenkų kalba *Litwa* ir 1912-1914 tokios pat krypties laikraštį *Lud*.

Kun. Antanas Šmulskštys. Literatas. Pasirašydavo slapyvarde «Paparonis». *Šaltiniui* rašė religinio turinio apysakas, istorines apybraižas ir poeziją. Atskirais leidiniais išleista drama *Ponas ir muzikai*, *Šaltinio* skaitytojams dovana *Lietuvos istorija*.

Kun. J. Tilvytis. Poetas. Pasirašydavo «A. Žalvarnis». *Šaltiniui* rašė nuo 1908 metų. Didžiausias Tilvyčio nuopelnas Lietuvos katalikams — tai jo paruoštas gražus, naujoviškas *Giesmynas* iš 322 giesmių (Marijampolėje 1930).

Mirė Panevėžyje 1931.XII.24 d., pačiame amžiaus stiprume, besakydamas kapuose pamokslą prie vienuolio-broliuko Gabrieliaus Gylio duobės.

Adv. Kazimieras Samojauskas. 1908 metais *Šaltinis* su 42-ju numeriu įvedė į savo skiltis teisių patarimų skyrių «Teisių patarimai». Tam skyriui vesti buvo pakviestas advokatas K. Šamojauskas iš Kauno. Skyrius buvo nenuolatinis. Kai kas iš skaitytojų atsiklausdavo redakciją ko nors iš teisių srities, tuomet ir būdavo atsakoma. Be Šamojausko teisių patarimus duodavo ir kiti teisių žinovai, tačiau daugiausia šioje srityje yra padirbėjęs Šamojauskas.

1909 metais teisių patarimai buvo įjungti į žemės ūkio, pramonės ir prekybos išimamą skyrių *Artojas*.

1910 metais Šamojauskas parašė ilgoką straipsnį *Valsčiaus notariatas Suvalkų gubernijoje*.

Dr. Antanas Vileišis. Gydytojas iš Vilniaus. Mokė *Šaltinio* skaitytojus sveikai gyventi ir kaip elgtis susirgimų atvejais. Kaip pradėjo 1908 metais su 45-ju numeriu, taip ir rašinėjo *Šaltiniui*, kol jis ėjo.

A. Vileišis su agronomu Vincu Totoraičiu paruošė ir *Šaltinis* išleido dovanoms savo skaitytojams medicinos ir veterinarijos patarimų knygą, pavadintą *Naminis gydytojas*. *Šaltinis* dar išleido A. Vileišio knygutę *Oras ir klimatas* — atspaude iš 1913 metų *Artojo*. Po savo straipsniais A. Vileišis pasirašydavo pavarde arba inicialais.

Kun. Petras Bulvičius. 1908-1912 metų bendradarbis. Jo raštų temos buvo auklėjimas, švietimas, kova su alkoholizmu, organizacinis gyvenimas, žemės ūkis, prekyba.

Bląziejus Česnys. Teologijos mokslų studentas. 1909 ir 1910 metais davė po keletą apologetinio turinio straipsnių tema: *Ar slegia katalikų Bažnyčia svietiškąją mokyklą*.

Kun. dr. Aleksandras Grigaitis. 1909 metais gavėnios metu, beprofesoriaudamas Seinų kunigų seminarijoje, aprašė *Šaltiniui* Kristaus kančios vietas, kurias jis bestudijuodamas aplankė. Pasakojimą pajavairino atitinkamomis iliustracijomis.

1909 metais rudenį A. Grigaitis išvyko į Peterburgo Dvasinę Akademiją profesoriauti.

Kun. Justinas Pranaitis. Sūduvietis iš Griškabūdžio parapijos, ilgametis Dvasinės Akademijos Peterburge hebrajų kalbos profesorius. Vėliau persikėlė Taškentan klebonu ir *Šaltinyje* aprašė išpūdžius iš savo misijos kelionių.

Dr. Kazimieras Jokantas. Talkininkavo sveikatos patarimais 1910-1912 metais. 1911 metais atpasakojo skaitytojams rusų profesoriaus J. Vagnerio pasakojimą iš gyvulių gyvenimo.

K. Jokantas buvo lotynų kalbos žinovas ir paruošė lotynų-lietuvių kalbos žodyną. Buvo Švietimo ministriu. Mirė Sibire tremtiniu. Jo žmona seinietė Marija Kruševskaitė (Kruszewska) gyvena senelių namuose, įrengtuose buvusiuose Apytalaukio grafų Zabielių dvaro rūmuose netoli Kėdainių.

Kun. Jeronimas Pečkaitis. Aistringas bitininkas. Rašė nuo 1910 metų iki laikraštis gyvavo.

1914 metais apie pavasarį S. Tijūnaitis ruošė spaudai kun. Pečkaičio bitininkystės vadovėlių *Bitininką*. Parašytas buvo glaustai ir aiškiai. Pečkaitis svajojo įsteigti bitininkų draugiją, buvo parašęs *Bitės* Draugijos įstatus ir įteikęs juos Suvalkų gubernatoriui, kad tas išgautų iš vidaus reikalų ministro užtvirtinimą. *Bitės* Draugijos įstatai buvo užtvirtinti visai Lietuvai. Draugija buvo įsteigta Vilniuje 1915 metais vasario mėn. Suvalkų ir Kauno gubernijų karo pabėgėlių. *Bitės* Draugija pradėjo veikti tik Lietuvos nepriklausomybės laikais. 1921 metais išėjo iš spaudos J. Pečkaičio bitininkystės vadovėlis *Bitininkas*.

Kun. Mykolas Krupavičius. Balbieriškio dvaro darbininkų sūnus, Veiverių mokytojų seminarijos absolventas, dirbęs Lomžos krašte. *Šaltiniui* rašė nuo 1910 metų 5-jo numerio visuomeniniais, pedagoginiais klausimais iki 1914 metų. Pasirašinėdavo « mok. Gabr. Taučius », « M. fon der Michaelson ». Buvo vienas iš Lietuvos žemės reformos sumanytojų, kurią būdamas ūkio ministru įvykdė.

J. Stanikūnas — jaunas poetas. Pirmas jo eilėraštis parašytas *Šaltiniui* buvo *Ruduo* 1910 metais.

Mokytojas Juozapas Gvildys, gimęs 1884 metais. S. Tijūnaitis su jo žmona Emile (+ 1965. VII. 3) dirbo Lietuvos steigiamajame Seime Kaune 1920 metais.

Gvildžio veiklos buvo dvi sritys: pedagoginė ir visuomeninė-blaivybė. Tų sričių temomis daug rašė *Šaltinyje*.

J. Naruševičius. Jaunas rašytojas, poetas iš Marijampolės. Pradėjo rašyti 1911 metais balandžio mėnesį *Šaltinio Vainikėliui*. Vėliau *Vainikui*. Kūrė skubiai ir produktyviai. Pasirašydavo pavarde ir «Abušiu».

Kun. Juozapas Montvila. Už šv. sakramentų suteikimą seneliui unitui mirties patale Lipsko parapijoje, Gardino dekanate rusų valdžia pašalino jį iš pareigų neribotam laikui. Buvo Seinų leidyklos sušėlptas darbu prie jos leidžiamų laikraščių redakcijų. Nesulaukdamas bausmės galo, išsiruošė Amerikon ir 1912 metų balandžio mėn. 10 dieną su *Titaniku* nuskendo Atlante.

Seinuose būdamas, J. Montvila parašė *Žmonių Knygynui* brošiūrą *Žmogus ir žmonių giminės*.

Sofija Ivanauskaitė-Pšibiliauskienė — Lazdynų Pelėda, rašytoja. *Šaltiniui* davė 1911 ir 1912 metais 12 apysakėlių.

Liudas Gira. Poetas, dramaturgas. *Šaltiniui* rašė 1911 ir 1912 met.

Vincentas Mykolaitis-Putinas — poetas, rašytojas. *Šaltiniui* parašė iš Seinų kunigų seminarijos poezijos kūrinėlių : 1911 — *Sursum corda, Jaunimui, Skausmo balsas, Jaunystei bėgant, Man kartais taip liūdna, Troškimas, Kapuose ramumas* ; 1912 — *Trys Karaliai* ; 1913 — *Gloria in excelsis, Stebuklinga naktis*.

Juozapas Balčikonis — kalbininkas. 1912 metais davė *Šaltinio Vainikėliui* sulietuvinęs ilgą pasakojimą apie kūnus ir jų ypatybes : *Žemių saujelė, Gamtos jėgos, Kietieji kūnai, skysčiai ir dujos, Neperdegamas siūlas, Apie mažutį narelį, Narai, Trejopas daiktų stovis, Kaip krinta daiktai, Njutonas, Dėlko negriūva mūro sienos* (1912).

Miško Dievaitė — jauna poetė, pavardė nežinoma. *Šaltiniui* pradėjo rašyti 1913 metais.

Žemės Dulkė — asmuo ir pavardė nežinoma. Rašė eilėraščius 1912 metų pabaigoje.

Pranciškus Dovydaitis *Šaltiniui* rašė tik 1913 metais bestudijuodamas Maskvos universitete. Parašė eilę poleminio-apologetinio pobūdžio straipsnių, atsakinėjo į priekaištus statomus katalikų Bažnyčiai. Mirė tremtiniu Sibire¹⁵¹.

V. KITI SPAUSTUVĖS LEIDINIAI

Seinų leidyklinės bendrovės veikla reiškėsi laikraščių leidimu. Jų išleido per trumpą, palyginti, laiką gana daug.

Šaltinėlis. — Pirmuoju laikraščiu buvo *Šaltinis*, kuris laikui bėgant didėjo, plėtėsi ir leido vis naujus priedus. Jau pirmame *Šaltinio* numeryje (16 psl.) buvo pažadėta vaikams skirti specialų priedą, kuris pasirodė jau antrame numeryje. Priedo pavadinimas : *Šaltinėlis Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms*. Tai pirmas lietuviškas laikraštėlis vaikams. Ėjo su *Šaltiniu* kas savaitė. *Šaltinėlių* sumanė ir juo vaikus apdovanojo kun. J. Laukaitis, vienas iš Seinų spaustuvės ir *Šaltinio* įsteigėjų.

¹⁵¹ Tįjūnaičio korespondencija.

Šaltinis buvo iš visų tuomet ėjusių lietuviškų laikraščių labiausiai paplitęs, todėl ir *Šaltinėlių* skaitė vaikai visose krašto dalyse. Dažnai ir suaugusiems lietuviams patiko skaityti *Šaltinėlių*, kuris mažaraščiams buvo suprantamesnis už *Šaltinį*. Perskaite *Šaltinėlių*, vaikai susipažindavo ir su gražiai iliustruotu *Šaltiniu*. *Šaltinėlis* buvo keturių puslapių, kuriame buvo spausdinamos pasakos, istoriniai apsakymėliai, eilėraščiai, mįslės. Laikraštėlis savo skaitytojams duodavo taipgi praktikos darbų. Pavyzdžiui, 1908 metais buvo duota vasarai pupų auginimo užduotis. Už geriausiai užaugintas pupas augintojai buvo gavę dovanų įdomių knygeliių¹⁵².

Seinų triklasės mokyklos mokiniai mokėsi iš *Šaltinėlio* gražios literatūrinės kalbos, o gabesnieji pradėjo bandyti bendradarbiauti su savo laikraštėliu. Labiau pasižymėję iš jų :

Antanas Kubilius iš Juodeliškių sodžiaus, 10 kilometrų į šiaurę nuo Seinų. Rašė proza, dažniausia trumpų kūrinių (1913, 47 nr.). Po savo kūrinių Kubilius pasirašydavo Antanu, Ant. Dzūkeliu, A. Kubiliu.

S. Tijūnaitis pažinojo Kubilių, kai jis mokėsi mokykloje Seinuose. Būdamas mokytoju Bubeliuose 1915-1917 metais artimai bendravo su jo tėvais, kadangi jo vedamoje mokykloje mokėsi Antano sesuo Ona. Vėliau su A. Kubiliu S. Tijūnaitis užsiėmė nepriklausomos Lietuvos Seinų apskrities administracijos tvarkymu, o dar vėliau kartu dirbo atkurtoje Seinų *Žiburio* gimnazijoje Lazdijuose. Kubilius buvo išėjęs teisių mokslus. Mirė Sibire.

Pranas Kvietkauskas — lengvai rimavo. Rašė daug. Per metus *Šaltinėliui* parašydavo po keliolika ar ir daugiau eilėraščių. Po kūrinių pasirašydavo Pr. Kvietkus, bet dažniausiai Perkūno Oželiu.

Petras Mockevičius. Iš Vidugirių sodžiaus — 12 kilometrų į vasaros vakarus nuo Seinų, Punsko parapijos. Gimęs 1895 metais, Seinų miesto mokyklą baigęs 1914 metais. Iš mokyklos rašė *Šaltinėliui* eilėraščių ir prozas.

Pirmojo pasaulinio karo metu, vokiečiams okupavus Lietuvą, Mockevičius, išėjęs vokiečių suruoštus pedagoginius kursus, 1916 metais pradėjo mokytojauti Dumbių sodžiuje, netoli Seinų. Dėl susidariusių sąlygų lenkų okupacijos metu persikėlė į Lazdijus,

¹⁵² *Tėvams ir auklėtojams pastaba*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 266 psl.

kur padėjo savo draugui iš gimtojo sodžiaus Antanui Pečiuliui dirbti apskrities išdinėje.

Mockevičius taip pat brendo kaip poetas. 1922 metais jo eilėraščių pasirodė Kauno *Tėvynės Sarge* savaitraštyje ir Amerikos lietuvių spaudoje. Pasirašydavo P. Mockum, dažniau P. Diemedėliu.

1922 metais P. Mockevičius grįžo į mokytojo darbą. Dirbo Lazdijuose. Liepos mėnesio 14 dieną lenkų kareivis iš Nemuno kairiojo kranto nušovė jį besivaikščiojant dešiniu upės krantu Šventojansko sodžiuje, Leipalingio valsčiuje. Jo žuvimą aprašė 1922 metų *Laisvė* (VII.25), *Lietuva* (VIII.6) ir *Lietuvos Mokykla* (383-384 psl.)¹⁵³.

Šaltinėlio redaktoriai keitėsi gana dažnai. Klierikas Jurgis Baltrušaitis — dirbo prie *Šaltinio* 1906, kiek 1907 metais ir tuo pačiu laikotarpiu redagavo *Šaltinėlį*. Tai buvo pats pirmasis laikraščio redaktorius, sūduvietis. 1913 metais tapo išventintas kunigu (baigė Seinų kunigų seminariją) ir buvo paskirtas vikaru į gudišką Silvanovcų parapiją Gardino dekanate.

Juozapas Grabauskas *Šaltinėlį* redagavo 1907 ir 1908 metais. Redagavo tematiškai, tai yra, kiekvieną numerį paruošdavo viena tema : visa numerio medžiaga — straipsneliai, apsakymėliai, pasakėlės, eilėraščiai, dainelės, mįslės, patarlės, galvosūkių, iliustracijos buvo priderintos pasirinktai temai. Tai buvo originalu, o darė tai pedagoginiais sumetimais, kad vaikai susikauptų prie vienos temos, nesiblaškytų. Grabauskas buvo mokytojas. Gimė 1875 metais Plutiškių bažnytkaimyje Marijampolės krašte. 1903 metais baigė Veiverių mokytojų seminariją ir tuoj pat buvo paskirtas mokytojauti į Seinus, miesto mokyklon. Mokykla buvo trijų klasių, kiekviena klasė dviejų skyrių, taigi šešiametė.

Grabauskas labai rūpinosi lietuvių jaunimo švietimu. Nuvykęs dirbti į Seinus, jis rado mokykloje mokinių lenkų, rusų, žydų, vokiečių ir tik vieną lietuvį. Tuo metu Seinuose nebuvo nei spaudos, nei draugijų, bet savo nenuilstamu darbu ir pasišventimu pasiekė tai, kad po penkerių jo darbo metų mokykloje jau mokei 50 lietuvių. Kai 1906 metais Seinuose pasirodė *Šaltinis*, J. Grabauskas prabilo į dzūkus, ragindamas juos leisti savo vaikus mokyti į

¹⁵³ Tįjūnaičio korespondencija.

Seinų triklasę mokyklą. Ir kas metai jis primindavo skaitytojams per *Šaltini* to reikalo svarbą¹⁵⁴.

1905 metais mokykloje buvo įvestas dvigubas lietuvių kalbos valandų skaičius, o 1900 metais buvo įvestos lietuviams gimtąja kalba 6 valandos religijos, skyrium nuo lenkų valandų. Bet valdžia atsisakė mokėti religijos mokytojui už darbą. Tada kapelionas, buvo juo tuomet katedros vikaras kun. A. Sivickas, dėstė religiją be atlyginimo¹⁵⁵.

Antanas Bucevičius, Gimęs 1880 metais Pavembrių sodžiuje, Lankeliškių parapijoje. Baigęs gimnazijos šešias klases, mokėsi Rusijoje, Kazanės technikos mokykloje. Įtartas priešvalstybiniu veikimu buvo suimtas ir, iškalėjęs keturis mėnesius, išvengė teismo dėka caro manifesto.

1905 metais Rucevičius nuvyko į Vilnių ir dirbo prie *Vilniaus Žinių* dienraščio. 1908 metais red. kun. J. Vailokaičio angažuotas dirbo Seinuose prie *Šaltinio* iki 1910 metų. Tuo laikotarpiu jis redagavo *Šaltinėį*. Kartais pristigęs medžiagos, ar nenorėdamas ieškoti atsiųstoje medžiagoje, kreipdavosi į S. Tijūnaitį prašydamas, kad ką parašytų laikraštėliui ir Tijūnaitis parašydavo.

Rucevičius buvo giedrios nuotaikos žmogus, karštas scenos mėgėjas. Kartu su Grabausku buvo Seinų lietuvių teatro organizatorius, režisierius. Seinuose Rucevičius buvo pradėjęs leisti vaikams knygelių. 1910 metais Rucevičius sugrįžo į Vilnių.

Po I pasaulinio karo Rucevičius buvo leidyklinės *Švyturio* Bendrovės Kaune leidinių redaktorium. 1926 metais — *Ryto* spaustuvės Klaipėdoje direktoriumi, 1927 metais — Valstybinės spaustuvės Kaune direktorium, nuo 1928 metų — *Spindulio* spaustuvės Kaune direktoriumi, pagaliau, nuo 1928 metų — Lietuvos pinigų kalyklos direktoriumi. Mirė Kaune 1945.IV.11 d.

Bronius Stosiūnas. Dirbdamas *Šaltinio* redakcijoje lygiagrečiai rūpinosi ir *Šaltinėliu*. Išnaudodavo gautąją medžiagą ir todėl su laikraštėlio redagavimu ypatingo sunkumo neturėdavo.

Stosiūnas buvo kilęs nuo Semeliškių iš Dzenkūnų sodžiaus, Trakų krašto.

¹⁵⁴ Ten pat.

¹⁵⁵ KARALIUKAS, *Iš mokyklų gyvavimo*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 475-476 psl.

Stanislovas Tijūnaitis *Šaltinėliui* dažnai parašydavo, atsiųstų rašinėlių korektūrą pravedavo, kartais ir visą numerį išleisdavo, kai Stosiūnas kur išvykdavo. Kartą red. kun. J. Vailokaitis pasiūlė S. Tijūnaičiui perimti visą *Šaltinėlio* redakciją. Tijūnaitis priėmė su visais užsigulėjusiais rankraščiais. Redagavo labai atsидėjęs, užsidegęs¹⁵⁶.

Šaltinėlis ir rašytojai. — Kyla klausimas, ar buvo kokių ryšių tarp *Šaltinėlio* ir jo dienų rašytojų, ar rašytojai *Šaltinėliui* rašė ? Šį klausimą pavaizduoja du S. Tijūnaičio prisiminimai.

1906-1908 metais S. Tijūnaitis mokėsi Ukmergės miesto triklasėje mokyloje. Iš 32 klasės mokinių tik 4 buvo lietuviai : Stasys Tijūnaitis, Jonas Piščikas, Petras Vaičiūnas ir Aleksandras Vėžys. Nedaugiau lietuvių buvo ir kitose klasėse. Tijūnaitis buvo vyresnis už Vaičiūną trejais metais. 1906 metais Tijūnaitis jau skaitė ką tik pradėjusį Kaune eiti *Nedėldienio Skaitymą*, po jo Seinų *Šaltinį* ir jo *Šaltinėlį*. Tijūnaitis pradėjo bandyti rašinėti *Šaltinėliui*, o taip pat ir *Nedėldienio Skaitymui*. Petras Vaičiūnas, perskaitęs *Šaltinėlyje* pora Tijūnaičio rašinėlių — užsimojo pats ką parašyti. Bet nežinojo ką. Vaičiūno namai buvo aplenkėje (rašėsi Wojczun), tai Petras gerai mokėjo lenkų kalbą ir turėjo lenkiškos literatūros. Išvertė du apsakymėlius iš jo turėto rinkinėlio *Snopek* ir paprašė Tijūnaičio juos pataisyti, prisipažindamas silpnu lietuvių kalbos mokėjimu. Tijūnaitis padėjo Vaičiūnui, ištaisė vertimėlius ir nusiuntė *Šaltinėliui*. Po dviejų savaičių atėjo *Šaltinėlis* su vienu Vaičiūno darbeliu, po trečios savaitės — su kitu. Vaičiūnas labai tuo džiaugėsi. Dabar jau rašė abudu. Tijūnaitis dar buvo jo darbų redaktoriumi. Jiedu supažindino su *Šaltiniu* ir *Šaltinėliu* kitų klasių mokinius lietuvius, tačiau nei plunksnos draugų, nei skaitytojų juose nerado. 1908 metais baigę mokyklą, Tijūnaitis ir Vaičiūnas išsiskyrė.

Šaltinėliui rašytojų nereikėjo ieškoti, jam rašė visi vaikų prieteliai ir patys vaikai. Rašytojai buvo dar taip retų krašte mokyklų vyresnių klasių mokiniai. Jie, gavę *Šaltinėlį* su savo kūrniais, buvo didžiai laimingi, džiaugėsi ir tuo užkrėsdavo draugus. *Šaltinėlis* gaudavo daug įvairios medžiagos — originalių bandymų,

¹¹⁶ Tijūnaičio korespondencija.

N. 1.

SEINAI, 1931 Kovo 1906 m.

Metai I.

ŠALTINIS

== Iliustruotas savaitraštis, skiriamas Lietuvos visuomenei. ==

№ 2

„ŠALTINIS“

1981 17

№ 10. Seinai, Gegužės 12 (Balandžio 29) d. 1914 m. Metai I.

VAINIKAS Išimamas „Saltinio“ skyrius jaunimui.

№ 2.

SEINAI, sausio 17 (4) d. 1911 m.

Metai II.

ARTOJAS

ŪKIO, PRAMONIJOS IR PREKYBOS
== IŠIMAMAS SKYRIUS. ==

Seinų spaustuvės leistųjų laikraščių antraštės

vertimū, apsakymēliū, būdingū įvykiū aprašymū, eilēraščiu, iš seneliū išprašytos smulkios tautosakos dalykēliū, mīslīū, patarliū.

Pagaliau — tai mokytojai. Nedaug tuomet buvo mokytojų lietuviū, tačiau ir iš jų atsirasdavo, kurie rašė *Šaltinėliui*. Iš tokiū galima paminėti M. Krupavičiū, P. Gumbelevičiū, J. Dangšą. Buvo ir šiaip žmoniū noriai rašiusiū *Šaltinėliui* — J. Naruševičius, A. Žvirgždas, Miško Dievaitė, Dzidoriū Juozukas, J. Karklas,

Iš *Šaltinėlio* rašytojų mokytojų buvo ypatingi du vaikū prieteliai — tai Ksaveras Vanagėlis Sakalauskas ir Matas Grigonis.

Vanagėlis *Šaltinėliui* rašė 1906 ir 1907 metais. Davė jam daug smulkiū originaliū ir verstiniū apsakymēliū, eilēraščiu. Jis buvo paruošęs didelį elementoriū ir pirmąją po elementoriaus skaitymū knygelę, bet tas jo darbas nebuvo išleistas. Atrodo, kad Vanagėlis tą medžiagą buvo paleidęs per *Šaltinėlį*. Jo raštai buvo rūpestingai išdailinti ir dvelkė švelnia, tautiška šiluma.

Visū didžiausias *Šaltinėlio* prietelis ir produktingiausias vaikū rašytojas — tai mokytojas Matas Grigonis (gimęs 1889), aukštaitis nuo Rokiškio. Savo raštais apdovanodavo *Šaltinėlį* Seinuose, o paskui Marijampolėje. Kas metai parūpindavo jam po 20, 30 ir net po 40 įvairiū rašinēliū.

Vaikams rašinēlius Grigonis pasirašydavo Svirno Žvyne, Sv, Žv. ar Matu Gojeliu dėl įvairumo ir daugelis skaitytojų net nežinojo, kad tai tas pats Grigonis. Giesmes visuomet pasirašydavo pavarde, kaip pats sakydavo, kad su religiniais jausmais nėra ko slėptis. Nevaikū laikraščiams rašydamas pasirašydavo Matu, Mataušioku, o fejletonus — Teta Uršule.

Knygele *Matuko dirva*, Grigonis buvo pradėjęs leisti vaikū knygynēlį, pirmąjį tokį leidinį Lietuvoje. *Matuko dirva* ėjo 1-ju numeriu. 1914 metais buvo išėjęs Seinuose vaikū knygynēlio 2-sis numeris¹⁵⁷.

Artojas. — Nuo 1909 metų 50-to numerio *Šaltinis* pradėjo leisti kitą priedą, vardu *Artojas*. *Ūkio, pramonijos ir prekybos išimamas skyrius*. Priedas buvo vienodo formato su savaitraščiu, buvo talpinamas ant 7-10 puslapio ir todėl buvo lengvai išimamas ir galėjo būti atskirai komplektuojamas. Puslapiū numeracija buvo bendra su *Šaltiniu*. Nuo 1911 metų *Artojas* pradėjo išleidinėti

¹⁵⁷ Ten pat.

su nuosava puslapių numeracija ir sumažintu formatu : 22, 5 X 16 cm. Bendradarbių skaičius padidėjo. Be agronomo Vinco Totoraicio pradėjo rašyti agronomai: K. Degutis, M. Stankevičius ir A. Žmuidzinas. *Artojas* buvo labai naudingas priedas, padėjo ūkininkams išspręsti visokius ūkio vedimo klausimus, pamokydavo geriau žemę dirbti, didesnę derlių gauti, naminius gyvulius atitinkamai auginti ir daug kitų klausimų paliesdavo.

Vainikėlis — Jaunimui prašant, *Šaltinis* pranešė, kad įeisias trečią laikraščio priedą *Vainikėlį*¹⁵⁸, kurio pirmas numeris pasirodė 1910 metų gruodžio 6 dieną¹⁵⁹. Turėjo bendrą puslapių numeraciją su *Šaltiniu* ir užėmė 5-jį ir 6-jį numerio puslapį. Buvo ten straipsniai jaunimui, žinios iš mokyklos gyvenimo, eilėraščiai, mįslės ir kita. Šiuo skyriaus įvedimu pasirinko red. kun A. Civinską. *Vainikėlio* jaunimas laukė, skaitytojai pradėjo rašyti, susidarė jauni bendradarbiai, poetai, publicistai, korespondentai. Pačiai pradžia parašė savo darbų rašytojai — Liudas Gira, V. Putinas-Mykolaitis, M. Grigonis (Svirno Žvyne). 1913 metais *Vainikėlis* tapo savarankišku priedu jaunimui ir pakeitė pavadinimą. Dabar jau vadinosi *Vainikas* ir apėmė 8 puslapius.

Artojaus Šaltinis. — Kadangi *Šaltinio* redakcija turėjo su valdžia visokių nesusipratimų, Bendrovė nutarė užtikrinti laikraščiuo vienisumą kita antrašte, jeigu valdžia bandytų jį uždaryti. Bendrovės patariamasis, kun. Vincas Dvaranauskas kreipėsi caro valdžion prašydamas sutikimo naujam laikraščiuo leisti antrašte *Artojaus Šaltinis*. *Šaltinis* 1910 metais birželio 7 dieną skyriuje *Mokyklos ir apšvietimas* pranešė savo skaitytojams : «Naujas laikraštis. Kunigas Vincentas Dvaranauskas, Seinų seminarijos profesorius, gavo leidimą leisti Seinuose naują laikraštį *Artojaus Šaltinis*»¹⁶⁰. Naujas laikraštis buvo savaitraštis, bet buvo leidžiamas tik retkarčiais. Leidykla išleisdavo apie 20-30 egzempliorių, kad cenzūra matytų ir valdžia žinotų, jog laikraštis

¹⁵⁸ Nuo redakcijos, žr. *Šaltinis*, V (1910), 706-707 psl.

¹⁵⁹ *Vainikėlis*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 757-758 psl.

¹⁶⁰ *Mokyklos ir apšvietimas. Naujas laikraštis*, žr. *Šaltinis*, V (1910),

VADOVAS

MĖNESINIS LAIKRAŠTIS,

skiriamas dvasiškiems lietuvių reikalams.

Nr. 1.

SEINAI, Sausio 8 (21) d. 1914 m.

Metai V.

SPINDULYS

LIETUVIŲ KATALIKŲ LAIKRAŠTIS.

SEINAI, vasario 21 (8) d. 1911 m.

išeina. Redakcijoje niekas *Artojaus Šaltinio* nelaikė laikraščiu, tai buvo tik fikcija, tik priedanga, kuri, kilus pavojui, turėjo gelbėti Bendrovės organą *Šaltinį*¹⁶¹.

Vadovas. — Antru Leidyklinės Bendrovės laikraščiu buvo *Vadovas*, leidžiamas kas mėnesį. *Vadovas* pasirodė du mėnesių pavėlavęs. To pasivėlinimo priežastimi buvo trūkumas būtino 300 prenumeratorių skaičiaus. Pirmas numeris pasirodė 1908 metų rugsėjo mėnesio 1 dieną¹⁶².

Pilnas laikraščio pavadinimas — *Vadovas. Mėnesinis laikraštis, skiriamas dvasiškiems lietuvių reikalams*. Laikraščio formatas — 24 X 15,8 cm, pasirodydavo sąsiuvinuose po 100 ir daugiau puslapių. Per metus išeidavo trys tomai po keturis sąsiuvinius kiekviename. *Vadovo* leidėju buvo kun. kan. Kazimieras Prapuolenis, redaktoriumi kun. kan. Juozas Laukaitis. Kuo 12 numerio 1909 metų redakciją perėmė kun. Justinas Staugaitis. Tais pačiais metais kun. Kazimieras Prapuolenis perdavė visas leidyklines teises surištas su *Vadovu* bendrovei *Laukaitis, Dvaranauskas, Narjauškas ir Bendrovė*. Oficialiai ir toliau pasirašydavo už leidėją kun. K. Prapuolenis¹⁶³.

Kun. J. Staugaitis reikalavo iš spaustuvės tarnautojų didžiausio tikslumo ir todėl *Vadovą* pavesdavo rinkti geriausiam rinkėjui Bronislovui Miernickiui, kuris lotyniškus ir lietuviškus tekstus rinko be klaidų¹⁶⁴. Laikraščio tiražas buvo 1000 egzempliorių, metinė prenumerata — 10 rublių krašte ir 12 rublių užsienyje. Nuo 1909 metų prenumerata krašte sumažinta iki 7 rublių 50 kapeikų, o užsienyje — 9 rublių.

Vadovas stengėsi taisyti maldų kalbą, kuri buvo pilna polonizmų. Prof. Jonas Jablonskis 1909 metais padėjo «poterių komisijai » galutinai pataisyti naujai paruoštas kalbos atžvilgiu maldas, kurias *Vadovas* išspausdino 1910 metais¹⁶⁵. 1914 metais *Vadovą* redagavo kun. Pranciškus Kuraitis.

¹⁶¹ Tįjūnaičio korespondencija.

¹⁶² *Pranešimas apie «Vadovą»*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 416 psl.

¹⁶³ V. BIRŽIŠKA, *Lietuvių Bibliografija*, Kaunas 1935, IV t. 1 d., 7358, 7734 nr.

¹⁶⁴ Szeppė korespondencija.

¹⁶⁵ J., Jonas Jablonskis, žr. *Šaltinis*, V (1910), 4 psl.

Steigti dvasininkams laikraštį pirmas sugalvojo kun. J. Laukaitis 1908 metų pavasarį. Numatė, kad žurnalas spausdintų taisyklinga lietuvių kalba pamokslus kiekvienam sekmadieniui, duotų straipsnių iš liturgikos ir teologijos, skelbtų žinias iš Bažnyčios gyvenimo, nebūtų laikraštyje pamiršti taipgi kalbos kultūros klausimai, bažnyčių monografijos ir kita¹⁶⁶.

Pradžia buvo labai sunki, kadangi nebuvo įmanoma surinkti reikiamą prenumeratų skaičių, kad laikraštis galėtų eiti. Nustatytam terminui atėjo tik 197 prenumeratos (iš Seinų diecezijos — 109, iš Žemaičių — 58, iš Vilniaus — 15, iš Mogiliavo — 11, iš kitur — 4). Tuomet kun. J. Laukaitis antrą kartą kreipėsi į kunigus ragindamas prenumeruoti žurnalą ir tuo padėti jį išleisti. Prenumeratorių minimumas susidarė ir *Vadovas* rugsėjo mėnesį pradėjo eiti¹⁶⁷.

1909 metais birželio mėnesį *Vadovo* redaguoti atėjo kurijos paskirtas kun. Justinas Staugaitis. Redaktorių pasikeitimo metu *Vadovas* turėjo 473 prenumeratorius¹⁶⁸. Prie red. Staugaičio prenumeratorių skaičius kiek pakilo.

Vadovui trūko bendradarbių ir pasitaikydavo labai sunkių momentų, kuomet pristigdavo medžiagos. 1911 metų liepos 12 dieną red. J. Staugaitis kreipėsi į S. Tijūnaitį prašydamas, kad paruoštų *Vadovo* 36 numeriui stingamos medžiagos. Įteikė kun. V. Rydzevskio tomą pamokslų lenkų kalba ir prašė parašyti pamokslą 11-am sekmadieniui po Sekminių apie žodžio valdymą. Vėliau redaktorius prašė dar parašyti pamokslą 16-jam sekmadieniui po Sekminių¹⁶⁹.

¹⁶⁶ Apie « *Vadovą* » atviras laiškas į Gerbiamąją Lietuvos Kunigiją, žr. *Šaltinis*, III (1908), 304 psl.

¹⁶⁷ Kun. J. LAUKAITIS, *Vadovo* Redaktorius, *Pranešimas apie « Vadovą »*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 416 psl.

¹⁶⁸ *Vadovas*, 1909 m. 10 nr.

¹⁶⁹ Tijūnaičio korespondencija. S. Tijūnaičio parašytų ir *Vadove* spausdintų pamokslų sąrašas :

Apie liežuvio sergėjimą, 1911 m. 36 nr., 331-336 psl.

Apie teisimą bei intarimą, 1911 m. 37 nr., 16-28 psl.

Verk su Jėzumi, 1912 m. 47 nr., 230-235 psl.

Šio gyvenimo vargai, 1912 m. 48 nr., 331-336 psl.

Dvasinis žmogaus prikėlimas, 1912 m. 49 nr., 19-24 psl.

Mūsų kelionė per gyvenimo jūres, 1912 m. 49 nr., 34-38 psl.

Parašytus pamokslus S. Tijūnaitis pasirašydavo : S. T-tis.

Iš *Vadovo* bendradarbių tenka išskirti kun. K. Prapuolenio darbus : *Katalikiškoji lietuvių pamokslija*, kun. dr. J. Totoraičio darbus apie *Aušrą* ir aušrininkus. Kun. Pr. Augustaitis parašė Vygrių ir Seinų diecezijos istoriją su visų bažnyčių monografijomis.

Red. J. Staugaitis po savo darbais specialiomis temomis pasirašydavo pavarde, po publicistinėmis temomis — Meškum, o polemines pasirašydavo — Panenupiu.

Iš kun. J. Staugaicio darbų, kurie pasirodė atskirais leidiniais Seinuose, reikėtų paminėti *Katalikų tikėjimas ir jo priešai, Argi kalta čia Bažnyčia ! Bažnyčios istorija* (Šaltinio skaitytojams dovana), *Jaunimo idealas* — pamokslai moksleiviams, *Darbininkų klausimas, Viešosios lietuvių kataliko priedermės*.

1912 metais kurija išsiuntė kun. J. Staugaitį Pakuonin klebonauti. *Vadovo* redaktorium buvo paskirtas baigęs užsienyje studijas kun. dr. Pranciškus Kuraitis (1883-1964). Jis buvo paskutiniu *Vadovo* redaktoriumi.

Spindulys. — Besiuntinėjant nemokamus *Šaltinio* egzempliorius į Vilniaus ir Gardino apylinkes, sumanyta išleisti naują laikraštį, labiau pritaikytą vietinių gyventojų lygiui. 1909 metų spalio 26 dieną *Šaltinis* straipsnyje: *Ar reikalingas laikraštis ?* aptaria tą klausimą ir numato jo pasirodymą nuo naujų metų. Naujas laikraštis turėtų paruošti naujus skaitytojus leidžiamiems laikraščiams, keldamas jų kultūrinį lygį ir atgaivindamas tautiškumo jausmą¹⁷⁰.

Laikraščio *Spindulys* pirmas numeris pasirodė 1909 metų gruodžio 7 (20) dieną 2000 egzempliorių tiražu. Laikraštis išeidavo kas dvi savaites. Laikraščio formatas 20 x 13 cm. Prenumerata metams — 1 rublis ir 50 kapeikų. Laikraštis buvo turtingai iliustruotas, pritaikytas mažo išsilavinimo skaitytojams, ypatingai kultūriniu atžvilgiu apleistai Vilniaus apylinkių liaudžiai. Sumanymas buvo labai naudingas — laikraštis tapo mėgiama Vilniaus krašto lietuvių lektūra. Lietuviškoji dvasiškija Vilniuje, atsizvelgdama į seinietiškąją *Spindulį*, 1911 metais įsteigė bendrovę ir pradėjo leisti dvisavaitinį laikraštį *Aušrą*. Prenumerata metams buvo 1 rublis 50 kapeikų¹⁷¹.

¹⁷⁰ KUN. J. GRAJAUSKAS, *Ar reikalingas dvasiškas laikraštis ?* žr. *Šaltinis*, IV (1909), 659-660, psl.

¹⁷¹ *Aušra*, žr. *Šaltinis*, VI (1911), 40 nr. skelbimų 2-sis psl.

Oficialiu *Spindulio* redaktoriumi buvo kun. Juozas Grajauskas — Seinų leidyklinės Bendrovės administratorius, bet faktiškai laikraštį redagavo Stasys Tijūnaitis ir beveik pats vienas užpildydavo laikraštį. 1910 metais kun. Juozas Grajauskas paskirtas Konsistorijos sekretoriumi apleido iki šiol eitas pareigas^{172 173}.

Spindulio redagavimas buvo sunkus, kadangi reikėjo būti gerai susipažinusi su vietinių gyventojų sąlygomis, jų dvasiniu lygiu, naudotis atitinkamu stiliumi ir kalba. Laikraštis ėjo iki pirmojo pasaulinio karo.

Žiburys. — 1906 metu gegužės 15 dieną buvo valdžios patvirtinti *Žiburio* draugijos įstatai. Draugijos tikslas — liaudies švietimas, mokyklų ir suaugusiems kursų steigimas, bibliotekų ir skaityklų plėtimas, vaikų, vyresnio amžiaus žmonių ir ligonių globa ir slaugymas. *Žiburys* veikė visoje Suvalkijoje. Draugijos būstinė buvo Marijampolėje, Suvalkų gubernijoje¹⁷³. Seinuose buvo skyrius. Bendrame narių susirinkime 1910 metų vasario antrą dieną nutarta leisti draugijos organą *Žiburį*. Draugijos nariai, kurie buvo sumokėję draugijos nario mokestį, laikraštį gaudavo veltui¹⁷⁴. Pirmas *Žiburio* numeris pasirodė 1911 metais¹⁷⁵ ir išeidavo kas dvi savaites¹⁷⁶ *. Laikraštį redagavo Centrinės Draugijos *Žiburys* valdybos pirmininkas kun. dr. Motiejus Gustaitis, poetas ir pedagogas¹⁷⁷ .

«*Žiburio*» *kalendorius*. — 1907 metais savaitraštis *Šaltinis* atspausdino kun. Jono Totoraičio atsišaukimą į skaitytojus kalendoriaus reikalu : Lietuviai nuo seno vertina kalendorius ir be jų neapsieina. Tiesa, buvo daug kalendorių, bet negalima tvirtinti, kad visi svarbiausius kaimo žmonių reikalavimus patenkintų.

¹⁷² Tijūnaičio korespondencija.

¹⁷³ *Lietuvių, krikščionių Draugija « Žiburys »*, žr. *Šaltinis*, I (1906), 183-185 psl.

¹⁷⁴ M. PEČKAUSKAITĖ, *Visuotino « Žiburio » Draugijos susirinkimo ... protokolas*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 117-118 psl.

¹⁷⁵ J. AMBRAZEVIČIUS, *Jakšto-Dambrausko laišakai Vaižgantui-Tumui*, žr. *Athenaeum*, IX (Kaunas 1938), 12 psl.

¹⁷⁶ K. BERULIS, *IS okupuoto Seinų krašto*, žr. *Mūsų Vilnius*, I (1930), 134 psl.

¹⁷⁷ Tijūnaičio korespondencija.

Norint atsiekti tikslą, būtinas yra pačių skaitytojų bendradarbiavimas, kad pareikštų savo pageidavimus¹⁷⁸. Tai jau buvo kalendoriaus pradžia, bet dar nebuvo kalendoriaus pavadinimo. Reikia pažymėti, kad *Žiburio* draugijos susirinkimuose kalendoriaus klausimas niekuomet nebuvo keliamas¹⁷⁹.

Tai, kad *Žibury*s buvo leidžiamas leidyklinės bendrovės, įrodo faktas, kad *Šaltinio* redakcija kreipėsi į skaitytojus kalendoriaus reikalu savo vardu¹⁸⁰. Bendras kalendoriaus pavadinimas su *Žiburio* Draugijos pavadinimu buvo tik pripuolamas. Gautą pelną už kalendorių redakcija paskyrė naudingų knygelių leidimui¹⁸¹.

Serijiniai leidiniai. — Jų buvo trys : *Žmonių knygynas* — tai moksliniai populiarus pobūdžio leidinys. Knygutės-brošiūros paprastai turėjo nuo 64 iki 120 puslapių, formatas 12,3 x 7,3 cm. Knygynas *Šaltinis* pradėjo leisti seriją nuo 1911 metų, kurią platino prenumeratos keliu. Per metus pasirodydavo 8 knygutės, kurių metinė prenumerata kainavo 1 rublį. Bendrai, *Žmonių Knygyno* išleista buvo 31 knygutė.

Vaikų Knygynėlis. Šią seriją vaikamas pradėjo leisti Antanas Bucevičius, *Šaltinio* redakcijos narys. Knygučių formatas — 10 X 7,5 cm. apie 16 puslapių kiekvienoje knygutėje. Knygelių turinys — lengvos pasakėlės. Leidinys pradėtas 1911 metais¹⁸².

Pirmeivių žiedai. Atsakymus į pirmievių priekaištus *Vadovo* redakcija leisdavo atskirais sąsiuviniais antrašte *Pirmeivių Žiedai*. Sąsiuvinėliai 23,5 x 16,5 cm formato, kainavo 1 1/2 kapeikos. Perkantiems didesnę jų kiekį, redakcija pardavinėjo po 1 kapeiką. 1911 metais vieno sąsiuvinėlio kaina — 3 kapeikos. Leidinys pradėtas leisti nuo 1909 metų. Sąsiuviniai pasirodydavo kas mėnesį ir buvo paeiliui numeruojami.

¹⁷⁸ Kun. J. Totoraitis, žr. *Šaltinis*, II (1907), 16 nr.

¹⁷⁹ V. JAKUBAUSKAS, *Visuotinojo « Žiburio » Draugijos susirinkimo protokolas*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 25-26 psl. ; IV (1909), 106-107 psl. ; M. PEČKAUSKAITĖ, *Visuotinojo « Žiburio » Draugijos susirinkimo ... protokolas*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 117-118 psl. ; KUN. J. VALAITIS, *Kuopų gyvenimas, Visuotinas « Žiburio m susirinkimas*, žr. *Šaltinis*, VI (1911), 112-115 psl.

¹⁸⁰ *Atsišaukimas į Lietuvos visuomenę*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 288 psl.

¹⁸¹ ŽIBURIETIS, *Mūsų knygos*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 656 psl.

¹⁸² Tįjūnaičio korespondencija.

Atskiros knygos. — Besinaudojant visais prieinamais šaltiniais pasisekė nustatyti 257 knygų antraštes, kurias išleido leidykla Laukaitis, Dvaranauskas, Narjauskas ir Bendrovė Seinuose. Spaustuvė neparuošdavo savo leidinių katalogų, o išeinančias iš spaudos knygas paskelbdavo *Šaltinio* luobeluose, bibliografijos skiltyse, knygų ir kitų leidinių paskutiniuose puslapiuose ar apdaruose. Skelbiami buvo taipgi ir svetimi leidiniai. Spaustuvė Seinuose savo leidinius skelbdavo tiek kartų, kiek leidinys apėmė leidybinių lankų. Skelbiant naujus leidinius nebuvo nurodama spaustuvės vieta. Kartais sutinkami skelbimai: « Knygos, kurias išleido *Šaltinio* spaustuvė». Paskutiniame *Šaltinio* puslapyje kartais paduodavo sąrašą : « Redakcijai atsiųstos knygos ». Tarp tų knygų dažnai būdavo naujienos svetimomis kalbomis. Atsiųstos redakcijai knygos — tai užmokestis už idėtus laikraštini skelbimus. Turėjo jos recenzinį charakterį. Skelbiamos buvo taip pat knygos, kurias buvo galima nusipirkti *Šaltinio* knygyne.

Seinuose leidžiamos knygos dažniausiai buvo originalūs kūriniai. Pavyzdžiui : iš 257 knygų — originalių darbų 198, vertimų 34, perdirbimų 25. Knygų tematika : religija 25%, apysakos ir poezija 25 %, medicina, pedagogika, švietimas ir kita 17 %, ūkininkystė 15 %, politika 10 %, scenos kūriniai 8 %.

Šalia knygų, leidžiamų lietuvių kalba, buvo taipgi knygos svetimomis kalbomis. Pavyzdžiui: esperanto kalboje — Stasys Tijūnaitis: *Internacia lingvo Esperanto*, 1912 ; lotynų kalboje — *Directorium Divini Officii ad usum Universi cleri Dioecesis Sejnensis seu Augustoviensis* 1907 ; 1908 ; *Elenchus cleri saecularis ac regularis* 1911 ; *Schematismus Venerabilis dclri dioecesis Sejnensis seu Augustovensis nec non Ecclesiae eiusdem dioecesis cum plena cuiusvis parochiae inhabitatorum locorum enumeratione pro anno 1912*. Seinis Typogr. «Laukaitis, Dvoranovski, Karjevski» et soc. 1912 ; *Rubicella sive directorium Divini Officii* 1909-1913 ; kasmet *Caeremoniale Capituli Ecdesiae Cathedralis Sejnensis sive Augustoviensis* 1912 ; lenkų kalboje — Kun. K. Prapuolenis : *Pro domo sua*, 1906 ; Kun. Wł. Namiotko : *Przez z nienawiścią narodową* (Šalin su tautine neapykanta), 1908 ; Michał Piaszczyński: *Poezje*, 1911 ; Stefania Jabłońska : *Poezje odradzającej się Litwy, (Atgimstančios Lietuvos poezijos)* 1911 ; *Kalendarz Grunwaldzki*, išleido spaustuvės tarnautojai lenkai : Credo, Zabokrzycki, 1911.

Norint apskaičiuoti bendrą tiražą išleistų knygų Seinų spaustuvėje, reikia skaitytis su sunkumais, kuriuos sudaro šaltinių trūkumas. Vaclovas Biržiška savo bibliografijoje išskaičiuoja Seinų leidinius spausdintus tik 1906-1910 metais o tiražą paduoda tik 46 leidinių, kas sudaro bendrą 235.380 egzempliorių sumą; lieka 85 pozicijos be tiražo. Remiantis turimais daviniais galima apskaičiuoti, kad spaustuvė savo veiklos laikotarpyje (1906-1915) galėjo išleisti virš 1 milijono egzempliorių. Apskaičiuojant laikraščių tiražą, gaunamas bendras 5 milijonų numerių (sąsiuvinių) skaičius.

Knygos leidžiamos Seinuose buvo platinamos visoje Lietuvoje ir Jungtinėse Amerikos Valstybėse lietuvių tarpe. Dalis tų knygų po pirmojo pasaulinio karo pateko į lietuvių kolonijas Rusijoje. Iš pasilikusių atsargų jau po antrojo pasaulinio karo lietuviškos organizacijos siuntė seiniškuosius leidinius į lietuvių stovyklas Vokietijoje¹⁸³.

Kai kurių leidinių apibūdinimas. — Stefania Jabłońska: *Poezje odradzającej się, Litwy (Atgimstančios Lietuvos poezijos)*. Lietuvis bajoras Mečislovas Davainis Silvestraitis (Dowojna-Silwestrowicz) kilęs iš Raseinių apylinkių, 1908-1914 metais leido Vilniuje iliustruotą laikraštį *Litwa* (Lietuva) — lenkų kalba. Laikraštis buvo skirtas ištautėjusiems lietuviams. Šalia to žurnalo 1912-1914 metais leido tokios pat dvasios savaitraštį skirtą liaudžiai — *Lud*. Tiems laikraščiams daugiausiai bendradarbiavo bajorija. Iš visų bendradarbių reikėtų išskirti dvi rašytojas: Helena Cepryńska ir Stefania Jabłońska¹⁸⁴.

Helena Cepryńska buvo jauna, talentinga poetė, dramaturge ir novelistė ir labai produktyvi korespondentė žurnalo *Litwa (Lietuvia)*. Ji laike keturių metų nuo susipažinimo su žurnalu *Litwa*, išmoko lietuviškai ir pradėjo tąja kalba rašyti. Pirmas jos lietuviškas kūrinių tai autobiografinė novelė *Alenytė*, kurią išspausdino *Šaltinis*.

Stefania Jabłońska buvo pirmoji populiarizatorė lietuviškos literatūros lenkų kalba. Jos vertimų iš lietuvių lenkų kalbon

¹⁹³ R. KRASAUSKAS, *Seinai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXVII (1962), 182 psl.

¹³¹ Tįjūnaičio korespondencija.

susidarytų keletas tomų. Labiausiai vykę yra poezijos vertimai. Jablonskienės vertimai skaitomi kaip originalai. Toji rašytoja pradėjo bendradarbiauti su žurnalu *Litwa* atnešdama malonų įnašą — *Atgimstančios Lietuvos poeziją* versta lenkų kalbon. Po kurio laiko susirinko gana didelis skaičius tų vertimų ir vertėja nutarė išleisti juos atskiru rinkiniu. Tas rinkinys išėjo iš Seinų spaustuvės 1911 metais. Rinkinys susideda iš 33 kūrinių : Vysk. A. Baranausko — 1, M. Dagilėlio (kun. M. Šeizio) — 4, L. Giros — 10, A. Dambrausko (Jakšto) — 5, Y. Kudirkos — 1, Maironio (kun. J. Mačiulio) — 10, Margalio (kun. Šnapščio) — 2.

Stefanijos Jablonskienės leidinys iššaukė gana keistą įvykį. 1912 metų kovo 6 dieną Seinų spaustuvėn atvyko Suvalkų apskrities teismo tardytojas su prokuroro padėjėju. Atvykimo tikslas — išleisto poezijos rinkinio konfiskavimas. Spaustuvė tegalėjo atvykusiems įteikti tik keliolika egzempliorių, kurie buvo *Šaltinio* knygyne. Dalis tų poezijų buvo išsiųsta kraštan išpardavimui, o pasilikusieji egzemplioriai buvo išsiųsti vertėjai jos gyvenamon vieton — į Murliškį. Kadangi teismo atstovas negavo viso tiražo, tuojau liko iškelta byla vertėjai už *Poezijų* išleidimą, o spaustuvei už cenzūros įstatų peržengimą, kad nesi-stengė gauti leidimą tam leidiniui. Originalai lietuvių kalba, kuriais vertėja naudojosi — turėjo cenzūros leidimą, o versti lenkų kalbon nelegalūs.

Spaustuvės administratorius pavedė Stasiui Tijūnaičiui nuvažiuoti į Murliškį ir aptarti gynomosi būdą teisme ir «užmegzti santykius» su Vilniaus cenzoriumi. Pasikalbėjimo eiga buvo visai nelaukta. Vertėja pareiškė : «Visus netikėtumus tos bylos paimsiu ant savęs, kad tik spaustuvė nenukentėtų ».

Vilniuje Stasys Tijūnaitis sužinojo, kad lietuviškus leidinius cenzūravo cenzorius Jaroševskis, kuris buvo policijos viršininku. Kartu sužinojo, kad cenzorius iš lietuvių kalbos žinojo tik keletą žodžių. Paaiškėjo, kad Jablonskienės *Poezijas* cenzūravo lenkas. Stasys Tijūnaitis taipgi sužinojo giliausią cenzūros paslaptį. Vilniaus leidėjai puikiai sugebėjo sutvarkyti visus reikalus su cenzoriumi Jaroševskiu : kuomet jis atrasdavo kokią kliūtį, telefonu pranešdavo užinteresuotiems, kas bus konfiskuota. Tuomet tie asmenys siūlė jam susitikimą ir «reikalo » aptarimą, kuris paprastai baigdavosi gerai. Ant Seinų cenzorius buvo užsirūstinęs, kadangi niekas iš ten nesi-stengė su juo susipažinti ir

santykius užmegzti ; todėl paprastai užkabindavo SeiŪ leidinius. Kuomet Cenzūros Komitetas nutarė konfiskuoti *Poezijas*—laukė visą mėnesį, bet niekas iš SeiŪ neatvyko Vilniun.

Lietuvių veikėjas Strazdas padėjo susitikti su cenzoriumi. Stasys Tijūnaitis pradžia pasveikino jį 25 rublių banknotu. Cenzorius prabilo : *Nu vot vidite, Vy tam prespokojno sidite siebie v svoich zacholustnycii Sejnach i glas tut ne pokazyvaete. A z deliškami vsjako byvaet.* (Na ir matote, Jūs ten sėdite sau ramiai savo užkampiniuose SeiŪose ir akių čia neparodote. O su reikaliukais visaip būna). S. Tijūnaitis buvo priverstas spaustuvės vardu pažadėti cenzoriui neužmiršti susitikimų Vilniuje. Patenkintas cenzorius atsakė : « Tai, apie ką mes čia šnekėjome, tegul būna lyg nebūtų buvę ».

Suvalkų apskrities teismo tardytojas dar kartą atvažiavo į SeiŪus, klausinėjo, užrašinėjo. Spaustuvės laukė teismo byla. Metai jau baigėsi, o bylos vis nebuvo. 1913 metų rugsėjo 3 dieną į SeiŪ spaustuvę atėjo žandarmerijos viršininkas ir iškilmingai perskaitė, kad Varšuvos apygardos Aukščiausio Teismo Rūmų nutarimu *Poezijų* klausimas buvo likviduotas, bet konfiskavimas neatšauktas¹⁸⁵.

Kun. A. Bagažinskas, *Pirmas Vadovas į Rymą*. Pirmoji lietuvių maldininkų kelionė į Boma įvyko 1908 metais nuo 23 rugpiučio iki 6 rugsėjo d. Metams praslinkus vienas iš tos kelionės dalyvių rašė, kad kelionės metu daug aplankė, daug matė įdomių dalykų, bet mažai teliko atmintyje, ne viską tinkamai suprato. Gražus, pilnas aprašymas labai būtų naudingas buvusiems maldininkams ir netgi tiems, kurie ateityje ruošis keliauti jų pėdsakais. Iš to išvada — visi prašo knygos — vadovo¹⁸⁶.

1909 metais *Šaltinio* redakcija pranešė, kad ryšyje su skundu, kad nebuvo parašytas vadovas į Boma, atsiliepė kun. A. B. (kun. A. Bagažinskas) ir pažadėjo išleisti platų Romo aprašymą. Pažadą ištesėjo ir persiuntė redakcijon turtingą darbą *Pirmas Vadovas į Rymą*, kuri iš karto perdavė spaustuvėn.

¹⁸⁵ Ten pat.

¹⁸⁶ Vienas iš keliauninkų, *Pirmoji lietuvių kompanija Ryman*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 627-628 psl.

Zoologija skiriama sodiečiams. Šią knygą parašė J. Gerutis trijuose tomuose. Pirmas tomas pasirodė 1912 metais, antras — 1913 metais ir trečias — 1914 metais. Visas darbas susidėjo iš 1260 puslapių, turtingai iliustruotas. Pirmas tomas turėjo 233 iliustracijas, o antras — 238. Klišės *Zoologijos* iliustracijoms buvo užsakytos pirmoje lietuviškoje Jarušaičio cinkografijoje Vilniuje. Trečias tomas užbaigtas spausdinti, kai prasidėjo pirmas pasaulinis karas. Spaustuvė nespėjo to leidinio subrošiūruoti. Kai vokiečiai įžengė į Seinus, sunaikino visą leidinį paklodami jį savo arkliams po kojų.

Michał Piaszczyński, *Poezje*. Autorius — buvęs Seinų dvasinės seminarijos klierikas, o vėliau studijavo Peterburgo Dvasinėje Akademijoje. 1912 metais gavo teologijos magistro laipsnį. Iš eilėraščio *Przed kapłaństwem (Prieš kunigystę)*, atrodo, kad buvo įšventintas kunigu. Kuo 1904 metų gruodžio 17 dienos iki 1911 metų gruodžio 31 dienos parašė 115 eilėraščių lenkų kalba. Štai jo kūrybos eiga : Seinuose parašė 16 eilėraščių, Peterburge — 78, Mikašuvkoje — 9, Lomžycoje (Lomżyca) — 5, Tikocine — 4 ir Eidzeve (Kydzewo) — 3. Jo kūryba lengva, turtinga žodžiais, glausto stiliaus. Charakteringas jo eilėraštis *Hymn Jadźwingów (Jotvingių himnas)*¹⁸⁷.

Kalendarz «Grunwald». Tas kalendorius buvo išleistas Seinų spaustuvės raidžių rinkėjų 500-tų metų Žalgirio kovos paminėjimo proga. Leidėjais buvo : Waclaw Credo ir Lucjan Zabokrzycki. Kalendorius turėjo dvi laidas : pirmoji laida — 1000 egz. tiražu, antroji — 2000 egz. tiražu. Iliustracijas tam kalendoriui panaudojo tas, kurias tuo pat laiku talpino *Šaltinis*¹⁸⁸. Apimtis — 10 lankų, tai yra 160 puslapių¹⁸⁹.

Beveik dešimtmetės Seinų spaustuvės leidyklinės veiklos metu išleista 314 leidyklinių vienetų. Leidinių pasirodymo datos rodo, kad didžiausias spaustuvės klestėjimas tai 1910-1913 metai.

¹⁸⁷ Tįjūnaičio korespondencija.

¹⁸⁸ Straipsniai ir iliustracijos mūsų prie Žalgirio 500 metų paminėjimo, žr. *Šaltinis*, V (1910), 27-33 nr.

¹⁸⁸ Szepe korespondencija.

Metai	knygos	laikraščiai
1906	9	3
1907	21	3
1908	28	4
1909	26	6
1910	47	8
1911	45	7
1912	29	7
1913	30	8
1914	23	7
1915	—	2
1906-1915	257	56

Tame laikotarpyje buvo išleistos mažiausiai 257 knygos, 9 laikraščiai, kurie sudarė 56 metimus komplektus, ir viena atviručių serija. Tame skaičiuje : autorių — 97, be autorių — 64. Didžiausias skaičius darbų tenka autoriui — Justinui Staugaičiui — 18 vienetų, Stasiui Tījūnaičiui — 11 vienetų, A. Šmulkščiui — 9 vienetai, Jurgiui Baltrušaičiui — 6, Antanui Petrauskui — 6, Ksaverui Sakalauskui (Vanagėliui), — 6, Antanui Vileišiui — 5, Vincui Totoraičiui — 4.

Iš labiausiai žinomų asmenybių, kurių darbai buvo išleisti Seiū spaustuvėje, tai: Vysk. A. Baranauskas, kun. Pranas Būčys, Matas Grigonis, Jonas Jablonskis, kun. Kazimieras Jaunius, kun. Kazimieras Paltarokas, Marija Pečkauskaitė, Sofija Pšibiliauskienė, kun. Juozas Skvireckas, Stasys Tījūnaitis, kun. Jonas Totoraitis.

« Šaltinio » knygynas. — Šaltinio skaitytojai dažnai kreipdavosi į redakciją, prašydami padėti jiems išigyti maldaknygių ar šventųjų paveikslų, rožančių, medalikėlių, ir kita. Šis tarpininkavimo prašymas pakišo mintį įsteigti knygyną.

1908 metais Šaltinis paskelbė, kad liepos 23 dieną įvyks Marijampolėje visuotinis leidyklinės bendrovės susirinkimas. Tame susirinkime, kaip III posėdžio svarstymų punktą buvo — knygyno steigimo klausimas.

Knygynas buvo įsteigtas tų pačių metų rudenį. Patalpos tam tikslui buvo paskirtos tame pačiame name, kur buvo spaustuvė ir knygyną pavadino *Šaltiniu*. Knygynas pardavinėjo Seinų leidyklinės bendrovės leidinius, o taip pat ir kitų atsiųstus. Knygynas pardavinėjo kartu ir devocionalijas. Knygyno vedėju buvo pakviestas Antanas Vailonis, kuris ilgą laiką dirbo toje pat srityje Censochavoje. Knygyno tarnautojai - pardavėjai buvo iš vietinių gyventojų tarpo, o kiek vėliau atvyko keli jaunuoliai lietuviai iš kaimo^{190 191}.

Vienodas laikraščio ir knygyno pavadinimas sudarydavo ne kartą nesusipratimų. 1911 metai redakcija, *Šaltiniui* tarpininkaujant, kreipėsi į skaitytojus paaiškindama, kad savaitraštis *Šaltinis* ir knygynas *Šaltinis* sudaro dvi atskiras įmones¹⁹¹. Knygynas išsilaikė iki 1919 metų¹⁹².

Savaitraštis *Šaltinis* pasidarė taip labai žinomas ir populiarus, kad visai liko užmirštas tikras leidyklinės bendrovės pavadinimas. Visi žinojo ir kalbėjo apie bendrovę *Šaltinis*, o Vengrų gatvę, kur buvo redakcijos būstinė, vadinta *Šaltinio* gatve. Todėl netgi ir knygynui duotas tas pats pavadinimas *Šaltinis*. Tas, bendrai visų priimtas pavadinimas dažnai buvo vartojamas ir pačios bendrovės skelbimuose : « Naujausios knygos *Šaltinio* spaustuvėje išleistos ir gaunamos *Šaltinio* knygyne : ... »¹⁹³.

VI. TEISMO BYLOS IR PASKUTINĖS SPAUSTUVĖS DIENOS

Teismo bylos. — Spaustuvės, įsteigtos nuošaliose krašto vietovėse, sunkiai tepalaikė ryšį su Vyriausia cenzūros įstaiga Vilniuje. Cenzūrai buvo siunčiami jau išspausdinti leidiniai, kadangi nebuvo preventyvinės cenzūros. Per visą leidyklinės bendrovės veiklos laikotarpį buvo iškeltos jai penkios teismo bylos : keturios bylos *Šaltinio* redaktoriui kunigui Juozui Vailokaičiui, o viena — spaustuvei.

¹⁹⁰ Ten pat.

¹⁹¹ *Isidėmėtinās paaiškinimas*, žr. *Šaltinis*, VI (1911), 443 psl.

¹⁹² K. BERULIS, *Iš okupuoto Seinų krašto*, žr. *Mūsų Vilnius*, I (1930),

134 psl.

¹⁹³ *Naujos knygos ...* žr. *Šaltinis*, VI (1911), 34 nr. ; luobelį 3 psl.

Pirmoji teismo byla buvo dėl žinios apie pasikėsinimą prieš cara. 1908 metais vasario o dieną, *Šaltinio* 6-me numeryje buvo paduota ši žinia, perspausdinta iš užsieninio laikraščio *Memorial Diplomatique*. *Šaltinis* rašė : « Pasikėsinimas ant caro. — Užsienio laikraščiuose rašoma apie naują pasikėsinimą ant caro. Laikraštis *Memorial Diplomatique* rašo : —Carienė rado ant savo sūnaus lovelės laišką, kuriuo pranešama, kad caras ir sosto įpėdinis esą pasmerkti myriop. Žiemos gi rūmuose rasta 17 bombų, prie kurių buvo privesta elektros srovė ». Toliau *Šaltinis* pats komentavo tą žinią ¹⁹⁴. Rusų valdžia patraukė radatorių už šią žinią atsakomybėn. Byla buvo svarstoma birželio 9 dieną (tų pačių metų) Suvalkų apygardos teismo. Redaktorius buvo nubaustas 100 rublių, arba mėnesiu kalėjimo ¹⁹⁵.

Antroji byla buvo už įdėtą į *Šaltinį* žinią dėl neteisingų pelno mokesčių. 1909 metais redaktorius įdėjo į 31 *Šaltinio* numerį (rupgiūčio 10 dieną) Garliavos *Vyturio* kooperatyvo pirmininko J. Girniaus korespondenciją *Tamsybių darbai*. Korespondentas faktais įrodė, kad iš kooperatyvų imami didesni pelno mokesčiai,, kaip iš parduotuvininkų žydu. Pavyzdžiui : *Vyturio* kooperatyvo vedėjas užrašė 500 rublių pelno, o mokesį reikėjo mokėti nuo 1.000 rublių pelno — 60 rublių, o tuo pat metu žydams, kurie užrašė irgi 500 rublių pelno, teko mokėti mokesčius po 3 rublius su kapeikomis nuo 200 rublių pelno. Korespondentas pridėjo, kad tuo būdu valdžia moko vogti ir meluoti, o redaktorius papildė pastaba, kad lietuviai kiekviena proga yra apgaudinėjami ir skriaudžiami. Prekiautojai buvo tuo labiau skriaudžiami, kad kooperatyvo apyvarta buvo laikoma pelnu, nuo kurio reikėjo mokėti mokesčius. Visiškai buvo neatsižvelgiama į kooperatyvo nuostolius, kurie dažnai būdavo nemaži, o be to, pelnas buvo visuomet glaudžiai surištas su derliumi. Gynėju toje byloje buvo prisiekusis advokatas Zilberbergas. Redaktorių nubaudė sumokėti 150 rublių baudą arba atsėdėti vieną mėnesį kalėjime. Straipsnio autorių nubaudė 75 rublių mokesčiu ¹⁹⁶. Buvo apeliuota į Varšuvos

¹⁹⁴ *Įvairios žinios : Pasikėsinimas ant caro*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 92 psl.

¹⁹⁵ *Korespondencijos, Suvalkai*, žr. *Šaltinis*, III (1908), 362 psl.

¹⁹⁶ *Įvairios žinios, Suvalkai*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 716 psl. ; JUOZAS GIRNIUS, *Tamsybių darbai*, žr. *Šaltinis*, IV (1909), 483 psl.

teismo rūmus, kuris apygardos teismo sprendimą patvirtino ¹⁹⁷.

Trečioji byla buvo 1910 metų rugpiūčio 30 dieną už straipsnį *Žemės reikalai Lietuvoje*, parašytą remiantis dūmos atstovo A. Bulotos kalba ¹⁹⁸. Kalba lietė skriaudas, kurios kildavo dėl Vals-tiečių Banko žemės supirkimo ir pardavimo atvykusiems svetim-šaliams rusams. Bylą gynė pats advokatas A. Bulota. Teismas visgi redaktorių nubaudė trimis mėnesiais kalėjimo ¹⁹⁹. Bugsėjo 28 dieną buvo konfiskuoti visi spaustuvėje užsilikę *Šaltinio* 12-jo numerio egzemplioriai su A. Bulotos kalba dūmoje ²⁰⁰.

Ketvirtoji byla įvyko 1910 metų lapkričio 22 dieną už išspaus-dintą apysaką *Audros auka* 7 ir 9 *Šaltinio* numeriuose. Toje apysakoje autorius (slapyvardė Baugutis) aprašė žandarų ir kalė-jimo tarnautojų žiaurumą. Teismas nubaudė redaktorių pabauda 150 rublių ir 4 mėnesius kalėjimo ²⁰¹. Apeliacija nieko nepadėjo. Redaktorių sumokėjo 150 rublių ir atsėdėjo 4 mėnesius Lomžos vienuolyne. *Šaltinis* pranešė savo skaitytojams, kad buvusis redaktorių ir tuometinis bendrovės administratorius kun. Juozas Vailokaitis 1911 metų liepos mėnesio 27 dieną išvyko 4 mėnesiams Lomžos vienuolyne atlikti bausmę ²⁰². Kun. J. Vailokaitis pasa-kojo vėliau, kad vienuoliai elgėsi su juo, lyg su tikru nusikaltė-liu ²⁰³.

Tuo metu, kai kun. J. Vailokaitis atliko vienuolyne teismo paskirtą bausmę, pavadavo jį kun. Juozapas Montvila iš Lipsko parapijos, Gardino dekanate. Atvyko jis 1911 metais redakcijon. Buvo caro valdžios nubaustas už suteiktus sakramentus mirš-tančiam unitui, negalėjo eiti dvasininko pareigų ²⁰⁴.

Penktoji byla buvo dėl Stefanijos Jablonskienės išleistų Seinų spaustuvėje *Poezijų* (apie tą bylą jau buvo minėta anksčiau).

Paskutinės spaustuvės dienos. — Generolas P. Bennenkampfas lengvai pasiekė Karaliaučiaus pylimus. Per visą tą laiką spaus-

¹⁹⁷ *Lietuviai svetur, Varšuva*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 157 psl.

¹⁹⁸ *Žemės reikalai Lietuvoje*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 177-178, 194-195 ; 210-211 psl.

¹⁹⁹ *Įvairios žinios, Seinai*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 556 psl.

²⁰⁰ *Įvairios žinios, Seinai*, žr. *Šaltinis*, V (1910), 621 psl.

²⁰¹ *Įvairios žinios, Suvalkai*, žr. *Šaltinis*, V (1910) 748 psl.

²⁰² *Įvairios žinios, Seinai*, žr. *Šaltinis*, VI (1911), 370 psl.

²⁰³ Tįjūnaičio korespondencija.

²⁰⁴ Szepe korespondencija.

tuvė dirbo ir laikraščiai vienodai ėjo. Spaustuvės mašinos ir artėjančių iš vakarų ginklų dundesiai kartu maišėsi sudarydami keistą kompoziciją. Vokiečiai po žymių laimėjimų rugpiūčio 23-31d.

1914 metais prie Žalgirio ir 5-15 d. rugsėjo mėn. prie Mozūrų ežerų, traukė į rytus vydami rusų likučius ; neužilgo po tų įvykių, ir Seinai pamatė vokiečius. Buvo gana santūrūs, dažnai kartodavo :

Wir kämpfen nur gegen Russen. Iki spalio mėnesio vokiečiai be sunkumo pasiekė Nemuną netoli Druskininkų ir pradėjo statyti pontoninį tiltą. Rusai nelauktai pradėjo šaudyti iš miškelio priešingoje Nemuno pusėje ir vokiečiai paniškai pradėjo bėgti. Seinai antrą kartą pamatė vokiečius jau nuo rytų. Buvo pikti, neramūs ir netvarkingi. Su savo manta lindo visur, kur tik galėjo. Įsibrovė katedros šventoriun su arkliais ir vežimais. Katedros bokšte įsitaisė stebėjimo punktą. Vyskupas priešinosi, bet be sėkmės. Besitraukdami į vakarus, paliko bažnyčios šventoriuje užmuštus arklius ir daugybę visokio nešvarumo — iškeliauvo už Suvalkų.

Seinai vėl susitvarkė, apsivalė ir toliau gyveno kasdieniniais reikalais. Taip pat buvo sutvarkyta ir spaustuvė, kuri 1914 metų spalio 14 dieną pradėjo vėl leisti *Šaltinį* ir *Spindulį*.

Tačiau artėjo paskutinės spaustuvės dienos. Tiesa, redakcija dėjo visas pastangas, kad *Šaltinis* iki paskutinio momento reguliariai lankytų savo skaitytojus. Kritiškame 1915 metų laikotarpyje Seinuose išėjo dar 6 to savaitraščio numeriai, čia tenka pažymėti, kad 6-sis numeris, paskutinis Seinuose, buvo išspausdintas apie vasario mėnesio vidurį, bet karui užklupus buvo iš dalies sunaikintas, o iš dalies tarnautojų saugojamas, kad pirmai progai pasitaikius, išsiuntinėtų prenumeratoriams.

1915 metų žiemą vokiečiai atnaujino puolimą. Grįžęs iš Vilniaus *Šaltinio* redaktorius kun. Juozas Vailokaitis kreipėsi į Tijūnaitį pareikšdamas, kad kalbėjo su *Vilties* redaktoriumi ir Tijūnaitis buvo ten mielai laukiamas. Redaktorius kun. J. Vailokaitis visgi patarė Tijūnaičiui pasilikti Seinuose ir laukti tolimesnių įvykių. Bendrai pasitarus, Stasys Tijūnaitis nutarė išvykti Vilniun ir apleido Seinus 1915 metais vasario mėn. 12 dieną. Nuo to laiko spaustuvė jau nebeveikė. Seinuose paliko rusų administracinė valdžia, paštas irgi nebeveikė.²⁰⁵

²⁰⁵ Tijūnaičio korespondencija.

Dar prieš išvažiuojant Tijūnaičiui, Seinus aplaido S. Szepe — išvyko į Vilnių ²⁰⁶. Kiek vėliau į rytus išvyko Seinų vyskupas, dvasinė seminarija ir profesoriai su klierikais. Kai kurie pasiliko Vilniuje, kaip kun. J. Vailokaitis ir tik vėliau išvyko į Rusiją. Iš didelio kunigų skaičiaus gyvenančių Seinuose pasiliko tik dvasiniams žmonių reikalams aprūpinti du lietuviai kunigai: kun. A. Sivickas, kun. A. Petrauskas ir rezidentai : kun. Petras Dvaranauskas ir kun. J. Užupis ²⁰⁷.

Kur buvo išvežta spaustuvė — nėra tikrų davinių. Vieni tvirtina, kad spaustuvę išvežė į Vilnių ²⁰⁸. Pagal S. Tijūnaičio tvirtinimą, Seinų spaustuvė buvo išvežta į Gardiną ; S. Szeppes nuomone — rusų valdžia pasiūlė pramonės įstaigom evakuaciją Rusijos gilumon, kad apsaugojus nuo karo plėšimų ²⁰⁹. O taipgi galėjo būti išvežta į Voronežą ²¹⁰. Kun. Jonas Totoraitis savo darbe *Sūduvos-Suvalkijos istorija*, baigia bandrais bruožais : «Mašinos nebuvo gražintos ».

Koks bebūtų spaustuvės likimas, sekantis *Šaltinio* numeris, po ilgesnės pertraukos, išėjo jau Vilniuje. Redakcija, karo priversta pasitraukti iš Seinų, norėdama užpildyti ilgesnę, kaip 2 mėnesių pertrauką, pradėjo jungti kelis numerius į vieną. Tokiu būdu gegužės 6 d. išleido *Šaltinio* 7-14 nr. (kaip 21 savaitė). Galutinai numerių jungimas ir savičių išlyginimas pasibaigė birželio 30 d. (29 savaitė — 29 nr.).

Laikraščio redaktoriumi leidėju ir toliau liko Br. Stosiūnas. *Šaltinį* spaudė *Žaibo* spaustuvė Vilniuje (Šv. Jono g-vė 19) o redakcijos ir administracijos būstinė buvo *Žvėryne* (Senoji g-vė 8). Galima spręsti, kad redakcija galvojo rimtai išvystyti savo veiklą ir jau pastoviai toliau leisti *Šaltinį*, kadangi gegužės 30 d. 21-22 laikraščio numeryje pranešė skaitytojams savo būstinę ir telefoną ²¹¹.

²⁰⁶ Szepe korespondencija.

²⁰⁷ Tijūnaičio korespondencija.

²⁰⁸ P. DAMBRAUSKAS, *Šaltinis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIX (1963), 333 psl.

²⁰⁹ Szepe korespondencija.

²¹⁰ Pietruškevičiaus korespondencija.

²¹¹ *Šaltinis*, X (1915), 1-33 nr.

1915 m. rugpiūčio 13 d. pasirodė paskutinis dešimtus metus einančio *Šaltinio* 33 numeris²¹².

Tokiu būdu *Šaltinis*, kuris dar 1905 metais manyta leisti Vilniuje — užbaigė čia savo veiklą.

UŽBAIGA

Visų prieinamų medžiagų bei šaltinių nagrinėjimas rodo, kad pradžioje SeiŪ *Laukaičio*, *Dvaranausko* ir *Narjausko Bendrovės* užsibrėžtas tikslas buvo pasiektas. SeiŪ (o tai labiausiai steigėjams rūpėjo) apylinkių gyventojai išmoko skaityti laikraščius ir knygas, pamilo rašytą lietuvišką žodį. Šalia religinio turinio knygų, buvo platinamos moksliniai populiarinės knygos, pakilo bendras kultūros lygis vietinių gyventojų tarpe ir pagerėjo jų materialinė padėtis. Sustiprėjo tautiškoji sąmonė. Spaustuvė jau seniai nustojo veikusi, bet yra gyva dar jos veikla apylinkės gyventojų tarpe. SeiŪ *Šaltinis* seniai nustojo ejęs, bet jo iškiepytos mintys gyvena ir plinta iš kartos karton. SeiŪ spaustuvės leidiniai visų apylinkėse saugojami ir gerbiami, kaip tėvų testamentas.

VII. BANDYMAS SUDARYTI SPAUSTUVĖS LEIDINIŲ BIBLIOGRAFIJA

Surinktoji bibliografinė medžiaga apima visą SeiŪ spaustuvės veiklos laikotarpį, tai yra nuo 1906 metų kovo mėnesio 31 dienos (pirmojo *Šaltinio* numerio pasirodymo data) iki 1915 metų vasario mėnesio 12 dienos (paskutinio numerio SeiŪose pasirodymo data).

Sarašas yra sudarytas pagal leidinių chronologiją. Atskirų metų grupėse yra du skyriai : knygų ir periodinių leidinių. Knygų sarašai yra sudaryti alfabetine tvarka. Periodiniai leidiniai tuo būdu, kad 1906 metais pirmoje vietoje yra *Šaltinio* pasirodymo pranešimas, vienkartinis leidinys, vadinamas *Šaltinio Kvieslys*, sekančiais metais — pirmoje vietoje patalpintas *Šaltinis*. Toliau, chronologinėje priedų ar naujai pasirodančių periodinių leidinių tvarkoje yra sugrupuoti jų pavadinimai.

²¹² P. DAMBRAUSKAS, *Šaltinis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIX (1963), 333 psl.

Aprašymuose nepakartojama spaudinių pasirodymo vieta ir metai, o taipgi spaustuvės *Laukaitis, Dvaranauskas, Narjauskas ir Bendrovė* pavadinimas. Išimtiniais atvejais, kuomet spaustuvės pavadinimas buvo išreikštas kitokia forma, aprašyme tai paminėta. Leidinių kaina yra paduota pagal anų laikų vertę, dažnai išspausdintą ant spaudinių. Pagal galimybę stengtasi nurodyti tiražą. Kiekvienos pozicijos aprašymo pabaigoje apskrituose skliausteliuose pažymėtas informacijos šaltinis.

Šaltinių, kuriais pasinaudota, sutrumpinimai :

- (a) = ženklų pažymėti aprašymai, kurie sudaryti naudojantis originaliais leidiniais.
- (A) = *Athenaeum. Ephemerides Humanarum Disciplinarum Theologico Philosophicae Facultatis in Vytauti Magni Universitate*. Red. Juozas Eretas. Kaunas 1933, IV t., 8 psl ; 1938 m., IX t., 1 sąs., 12 psl.
- (B) = VACLOVAS BIRŽIŠKA, *Lietuvių Bibliografija*, Kaunas 1935, IV dalis 1905-1914 m., I tomas 1905-1909 m., 5502-7771 nr. ; 1939, IV dalis 1905-1914 m., II tomas 1910-1914 m. 1 sąsiuvinis 1910 m. ir I-IV d. papildymai, 7800-8829 nr.
- (D) = Informacija Marytės Dapkievičiūtės (Seinai).
- (K) = *Knygos. Bibliografijos ir kritikos žurnalas*. Leidžia Švietimo Ministerijos knygų leidimo Komisija. Redaguoja VACLOVAS BIRŽIŠKA. I metai, 1922 4-6 nr., 1924 4-6 nr., 642 psl.
- (Sz) = Informacija Stefan Szeppa, (Pruszków, šalia Varšuvos).
- (Š) = « Šaltinis ». *Iliustruotas lietuvių krikščionių demokratų savaitraštis*, Seinai 1906-1911.
- (T) = Informacija Stanislovo Tijūnaičio (Kaišiadorys, Pravieniškės).

Po bibliografijos yra alfabetinė rodyklė apimanti autorių pavardes, anoniminių ir periodinių leidinių antraštes. Atskirų autorių kūriniai sugrupuoti vienon vieton. Po pavardės paduoti autorių kriptonimai ir pseudonimai, kurie aprūpinti atitinkamomis nuorodomis.

1906

Knygos

1. *Gerieji darbai socialistų !* 31,5 x 23 cm, 2 psl. (B 6150)
2. *O jie ko nori ! Atsakymas pirmajam « Naujosios Gdynės » numeriui ant straipsnio: Ko jie nori? Šaltinis*, 17 nr. (B 6339)
3. PAKALNIŠKIS K., *Kokie turi būti mūsų atstovai į Valstybės Dūmą. Šaltinis*, 33 nr., 2 psl. (B 6345)
4. PRAPUOLENIS KAZIMIERAS, KUN., *Pamokslas pasakytas Naumies-tuj 1906 m. gegužės 27 d. praloto Salemono Oleko Sekundacijai. Šaltinis*, 10 nr. (B 6377)
5. PRAPUOLENIS KAZIMIERAS, KUN., *Pro domo sua*, 21,5 x 12,5 cm, 13 psl. (B 6377a)

6. SPONHOLZ K., *Apie mineralines trāšas ikrētalus arba mēšlus ir juju vartojimą*. Parašė ... Vertė V. TOTORAITIS. Laukačio ir B-vės spaustuvėje. 21,5 x 16 cm, 29 psl., tiražas 10.000 egz. Antras leidimas pasirodė 1912 m. (B 6423)
7. *Šalyn, socialistai-demokratai, šalyn!* 30 X 22,5 cm, 2 psl. (B 6445)
8. ŠATRIJOS RAGANA [MARIJA PEČKAUSKAITĖ], *Į mokslą*. Komedijėlė vaikams dviejuose aktuose. 18 x 11 cm, 16 psl., tiražas 3.000 egz. (B 7496 ir T)
9. ŠATRIJOS RAGANA [MARIJA PEČKAUSKAITĖ], *Nepasisekė Marytei*. Komedijėlė dviejuose aktuose. Laukačio ir Bendrovės spaustuvėje. 17,5 X 12 cm, 28 psl. Šaltinis, 21 ir 22 nr. (B 6356 ir a)

LAIKRAŠČIAI

10. « Šaltinio » *Kvieslys*. (A IV, 8)
11. « Šaltinis». *Iliustruotas savaitraštis, skiriamas Lietuvos visuomenei*. I metai, 1 nr. III.31 d., — 39 nr. XII.11 d., 31 x 21 cm, 624 psl. (B 6449 ir a)
12. « Šaltinėlis» *Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms*. I metai, 1-38 nr. 152 psl. Savaitraščio « Šaltinis» priedas skiriamas vaikams. Pirmas Šaltinėlio numeris pasirodė balandžio mėn. 29 d. su antru Šaltinio numeriu. (B 6447 ir T)

1907

KNYGOS

13. ANTANAS [KUN. ANTANAS PETRAUSKAS], *Su Diev!* ... Vaizdelis iš rusų su japonais karo. 18 x 12 cm, 52 psl, Kaina 10 kap. (B 6826)
14. ANTANAS [KUN. ANTANAS PETRAUSKAS], *Vargdienė ir Po kryžium*. Apsakymėliai. 19 x 11,5 cm, 31 psl. (B 6827)
15. BARONAS ANTANAS, VYSKUPAS, *Graudus verksmai vertė ...* Antrasai išleidimas. 14 x 9,5 cm, 16 psl. (B 6588)
16. CHELMICKI'S ZIGMUNTAS, KUN., *Amžiną atilsį. Reguiescat in pace*. Apsysaka. Vertė kun. Tomas Žilinskis. 18 x 13 cm, 106 psl. (B 6620 ir a)
17. CIVINSKAS ANTANAS, KUN., *Trijų dienų Rekolekcijos*. Sustatė... 18 x 12,9 cm, XVI-118,2 psl. Kaina 40 kap. Tiražas 20.000 egz. (B 6621 ir a)
18. *Directorium Divini Officii ... dioecesis Sejnensis seu Augustoviensis ...* pro Anno Domini MCMVII concinnatum et editum. Seinis. Typographia Laukaitis, Dvoranovski, Narjevski et Sociorum. 16,8 X 11,8 cm, 6,110 psl. Pirmą kartą prie *Directorium* Seiņų diecezijos pridėta lietuviškai Ymnas ir Melskimės : 94-98 psl. (B 6635 ir a)
19. GANYTOJAS, *Piemenėliams ir Piemenaitėms dovanėlė*, parašė ... 12,5 x 9 cm, 48 psl. Kaina 8 kap. (B 6651)

20. *Ištatai Dievotos Draugybės Šventosios Nazareto Šeimynėlės. 14 x 11 cm, 18 + 1 psl. Kaina 5 kap.* (B 6686)
21. *Ištatai Lietuvių Ūkio Draugijos vardu « Žagrė » pirkimui ir pardavimui ūkio dalykų. Leidimo vieta ir metai nenurodyta 15 psl.* (B 6688)
22. *Ištatai svietiškujų tretininkų šv. Pranciškaus zakono. 31 psl. Kaina 7 kap.* (B 6691)
23. *Kipšas Pintinėje ir Dvi Žuvėjos. 17,5 x 11,5 cm, 16 psl. Kaina 5 kap.* (B 6713)
24. *Klibis, Meilės auka, pagal lenkišką. 17 x 11 cm, 15 psl. Kaina 5 kap.* (B 6714)
25. *KVIETKUS [A. VYTARTAS], Ar katalikas gali būti socialistu ? parašė Lietuvos katalikas ... 19 x 12,5 cm, 171 psl. Kaina 35 kap. Antras leidimas pasirodė 1908 m.* (B 6974)
26. *LAUKAITIS J., Mažasis katekizmas Vaikeliams, prisiruošiantiems į pirmąją išpažintį ir šventąją Komuniją. Išleido ... 13,5 X 9,5 cm, 115 psl.* (B 6736)
27. *Palaimintas, kurį Dievas laimina. Du draugu. 15,5 X 11 cm, 15 psl.*
I- jį apsakymėlių pagal lenkišką parašė K.V.K. [Kdn. V. Kulikauskas] ;
II- jį apsakymėlių iš italų kalbos vertė J. B. [J. Baltrušaitis]. (B 6578)
28. *Šaltūnas Antanas [Antanas Maliauskas], Knygų ir laikraščių skaitymas. 17,5 X 11 cm, 16 psl.* (B 6766)
29. *Šatrijos Ragana [Marija Pečkauskaitė], Istorijos pasakos. 18,5 X 13 cm, 54 psl. Kaina 15 kap.* (B 6820)
30. *Vanagėlis Ksaveras [Ksaveras Sakalauskas], Arbatnamyje. Apsakymėlis lietuviams spaudą atgavus. Šaltinis, 19 nr. 17,2 x 11 cm, 16 psl.* (B 6857 ir a)
31. *Vanagėlis Ksaveras [Ksaveras Sakalauskas], Miestelio Onutė. Sulenkėjusiems lietuviams apsakymėlis. Šaltinis, 15-16 nr. 19 psl. Kaina 5 kap. Antrasis leidimas 1914 m.* (B 6859)
32. *Vanagėlis Ksaveras [Ksaveras Sakalauskas], Valsčiaus ponai ir Vestuvės. Apsakymėliai iš lietuvių gyvenimo. Šaltinis, 4 ir 20 nr. 17 x 11 cm, 19 psl. Kaina 5 kap.* (B 6860 ir a)
33. *« Žiburio » Kalendorius 1908 metams. 18 X 13 cm, 126 + 2 psl. Kaina 13 kap.* (B 6996)

LAIKRAŠČIAI

34. *« Šaltinis ». Iliustruotas Lietuvių Krikščionių Demokratų Savaitraštis. II metai, 1-53 nr. 31 X 21 cm, 848 psl.* (B 6900 ir T)
35. *« Šaltinio » Kvieslys 1908 metams. Praneša prenumeratos nuolaidą. 31 x 45 cm, 4 psl. Iliustracijos.* (a)
36. *« Šaltinėlis » Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms. II metai, 1-52 nr.* (B 6898)

1908

KNYGOS

37. Antanas [Antanas Petrauskas, kun.] Laisvės metu. Apysaka iš paskutinių atsitikimų. 18 x 12 cm, 187 psl. Kaina 50 kap. (B 7256)
38. Antanas [Antanas Petrauskas], Miesto grožybės ! Šaltinis, 12-13 nr. 14.5 X 10 cm, 38 psl. Kaina 10 kap. (B 7252 ir a)
39. Baltrušaitis Jurgis, Šventųjų mūsų globėjų gyvenimas. Surankiojo ... 18 x 11 cm, 176 psl. Kaina 50 kap. Tiražas 6.500 egz. Šaltinio priedas antram pusmečiui. (B 7018)
40. Boguslavskas, Kryžius ties Nemunu. Vertė Skruzdė. Šaltinis, 28-29 nr. 16 psl. (B 7035)
41. Būčys Pranas, kun., Apie Dievo buvimą. Parašė ... Petersburgo dvasiškos Akademijos Profesorius. 15 x 11 cm, 15 psl. (B 7046)
42. Bulvičius P. P., Alus, vynas ir degtinė. Sutašė ... Išleista Žiburio Draugijos lėšomis. 18 X 11 cm, 46 psl. Tiražas 2.780 egz. (B 7050)
43. Directorium Divini Officii ... dioeesis Seinensis seu Augustoviensis ... pro Anno Domini MCMVIII ... Šeinis. Typographia Laukaitis, Dvoranovski, Narjevski et Sociorum. 16,8 x 11,8 cm, 112 psl. Maldos lietuvių kalba 96-100 psl. (B 7063 ir a)
44. Gamtos Mylėtojas [kun. Juozas Sabas], Gamta — sveikatos šaltinis. Parašė ... 18,5 x 13 cm, 31 psl. Tiražas 4.000 egz. (B 7287)
45. Gyvojo Rožančiaus įstatai. Antroji laida. 14 x 10 cm, 32 psl. (B 7085)
46. Kalendorius Vartotojų draugas 1909 metams. 64 psl. Kaina 16 kap. (B 7129)
47. Klibis, Pražuvo. 15,5 X 11 cm, 15 psl. Tiražas 2.000 egz. (B 1746)
48. Kun. V. K. [V. Kulikauskas], Rūtų vainikėlis Lietuvos mergaitėms, tarnaujančioms ir dirbančioms ypatingai miestuose. Su trumpu Šv. Žitos gyvenimo aprašymu. Iš lenkų kalbos vertė ir išleido savo lėšomis ... 18,5 x 12 cm, 24 psl. Tiražas 2.000 egz. (B 7156)
49. Kvietskus [A. Vytartas], Ar katalikas gali būti socialistu ? Parašė ... 18.6 x 12,5 cm, 147 + 1 psl. Kaina 30 kap. Pirmas leidimas pasirodė 1907 metais. (B 7379 ir a)
50. Kvietskus [A. Vytartas], Kas tai yra socializmas ir ar galimas daiktas tą mokslą įvykdyti ? Parašė ... 18 x 13 cm, 37 + 2 psl. Tiražas 5.000 egz. (B 7380 ir a)
51. Namiotko W., ks., Precz z nienawiścią narodową. Sejny. Druk Łaukajtysa ir S-ki. 15 x 10,5 cm, 62 psl. (B 7211)
52. Narkevičius S., kun., Maža Dovanėlė Lietuvos Jaunimui. Parašė ... Antroji laida. 17,5 x 11 cm, 133 psl. Kaina 30 kap. (B 7212)
53. Nemo [Stanislovas Česnas], Kaip galima išgelbėti Lietuvą iš dabartinio vargo ? 15,5 X 10,5 cm, 24 psl. (B 7220)
54. Paileris Vilimas, Šventoji Agnietė. Drama dviejose veiksmėse. Pirmasai išleidimas. Vertė iš vokiečių kalbos kun. J. Vailokaitis. 19 x 12 cm, 32 psl. Tiražas 1.000 egz. Antras leidimas pasirodė 1914 m. (B 7228)

55. PAPANONIS [A. ŠMULKŠTYS], *Šv. Jurgis — kentėtojas*. Apysaka iš pirmųjų krikščionybės amžių. Parašė... *Šaltinis*, 14-16 nr. 14,5 X 10 cm, 22 psl. Kaina 6 kap. (B 7332)
56. PIJUS VIENUOLIS [KUN. PIJUS ANDZIULIS], *Kazlavitų sekta. Josios atsiradimas, Mokslas ir Gyvavimas*. 15 X 11 cm, 114 psl. Kaina 15 kap. Tiražas 7.000 egz. Priedas prie *Šaltinio* 1 nr. (B 7260)
57. PUŠKINAS A., *Pasaka apie žuvininką ir žuvelę*. 29 x 14 cm, 14 psl. Tiražas 2.000 egz. (B 7269)
58. VANAGĖLIS KSAVERAS [KSAVERAS SAKALAUSKAS], *Dievo žmonės. Šaltinis*, 1907 m. 43-44 nr. 15 X 11 cm, 16 psl. Tiražas 2.000 egz. (B 7288 ir a)
59. SUMELIŠKIETIS BRONIUS [BRONIUS STASIŪNAS], *Blynius ir Buzius. Šaltinis*, 21-22 nr. 15,5 x 11 cm, 13,3 psl. (B 7304 ir a)
60. TOTORAITIS VINCAS, *Ką daryti, kad pievos želtų*. Parašė VINCAS TOTORAITIS agronomas. 18,5 x 13 cm, 20 psl. (B 7349)
61. VIENAS, *Pasaka apie teisingąjį sudžią Šemeką*. Sutaisė pagal rusiško ... 15 x 11 cm, 22 psl. Tiražas 2.000 egz. (B 7367)
62. VILEIŠIS ANTANAS, TOTORAITIS VINCAS, *Naminis gydytojas*. Trumpas aprašymas prasciausių ligų ir prasciausių vaistų kovoje su jomis, Sutaisė D-ras A. VILEIŠIS. 17 x 11 cm, 176 psl. Tiražas 5.000 egz. Priedas prie *Šaltinio* 49 numerio. (Ant viršelio : pirmoji dalis *Apie žmonių ligas ir jų gydymą*. Sutaisė A. Vileišis. Antroji dalis *Apie gyvulių ligas ir jų gydymą*. Sutaisė V. T. [VINCAS TOTORAITIS], ant 115 psl. atskiras titulinis puslapis antrai daliai). (B 7370)
63. VILJAMS G., *Kova su girtuoklybe Naujoje Zelandijoje*. Perdirbo V-JUS. Parašė ... *Šaltinis*, 19-21 nr. 14,5 x 10 cm, 23 psl. (B 7372 ir a)
64. « Žiburio » *Kalendorius 1909 metams*. Antri metai. Pelnas skiriamas naudingų knygų leidimui. 17,5 x 11 cm, 122 + 4 psl. Kaina 13 kap. (B 7390)

LAIKRAŠČIAI

65. « *Šaltinis* ». *Iliustruotas Lietuvių Krikščionių Demokratų savaitraštis*. III metai, 1-52 nr. 31 x 21 cm, 832 psl. (B 7328 ir a)
66. «*Šaltinio*» *Kvieslys*. 1909 metams. Primena, kad metinė prenumerata bus pigesnė ir bus skirti knygų priedai. 31 x 45 cm, 4 psl. iliustracijos. (a)
67. «*Šaltinėlis*» *Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms*. III metai, 1-52 nr. (B 7326)
68. «*Vadovas*». *Mėnesinis laikraštis, skiriamas dvasiškiems lietuvių reikalams*. I tomas, 1 nr. rugsėjo 1 d. - 4 nr. gruodžio mėn. 24 x 16 cm, 416 psl. (B 7358 ir a)

1909

KNYGOS

69. ANTANAS [ANTANAS PETRAUSKAS]. *Melskies ir dirbk ! Be degtinės. Šaltinis*, 41-43 nr. 25 x 11 cm, 16 psl. Kaina 4 kap. Tiražas 2.000 egz. (B 7614)

70. Baltrušaitis Jurgis, Viešpaties Jėzaus Gyvenimas. Pagal šv. Evangeliją parašė ... 18 x 11,2 cm, 187 + 1 + IV psl. Kaina 60 kap. Priedas prie Šaltinio 25 nr. (B 7415 ir a)
71. Būčys Pranciškus, kun., Švenčiausios Panelės Apsireiškimai Liurde. Parašė ... Dvasiškosios Petersburgo Akademijos Profesorius. Apšvietimo Draugijos Saulės išleidimas. 22 x 15 cm, 360 psl. Tiražas 3.000 egz. (B 7432)
72. Darbininkų Krikščionių draugijos įstatai. 18 x 11 cm, 11 psl. Tiražas 1.000 egz. (B 7447)
73. Didžpinigaitis J., kun. [Kazimieras Šeškevičius], Trumpas pamokinimas apie bites ir medų. Sudėstė... 18,5 x 12 cm, 19 psl. Kaina 8 kap. Tiražas 2.000 egz. (B 7702 ir a)
74. Jaunius Kazimieras, kun., Dvasiškoji iškalba surašytoji iš kun. D-ro Jauniaus išguldinėjimų « Vadovas », 23 x 16 cm, 40 psl. Tiražas 500 egz. (B 7493)
75. Jėzau Marija, Juozapai šventas ! Maldų knyga skiriama seniems žmonėms. 17 x 10 cm, 590 psl. Kaina 50 kap. (B 7495)
76. Kaip įtręsti žemę avižoms. 21 X 15 cm, 3 + 1 psl. (a)
77. Kamus Petras [Mgr. Jean-Pierre Camus], Švento Pranciškaus Saleziečio dvasia, arba tikras jo mįslių ir jausmų paveikslas. Iš lenkų kalbos vertė Paporonis [Antanas Šmulskštys]. 18 x 11 cm, I t. 178 psl. Tiražas 3.000 egz. Antras tomas pasirodė 1910 metais. (B 7513)
78. Kneipp S., kun., Mano gydymas vandeniu sulig 40-metinių patirimų, parašė... Iš vokiečių kalbos vertė Aguonaitis [Antanas Maciejauskis]. Ryga. Sukrauta A. Maciejausko knygyne. 22 x 15 cm, 224 + VI psl. Kaina 1 rb. 25 kap. Tiražas 3.000 egz. (B 7521)
79. Kuo reikia tręsti šėmė bulvėms ir koki esti iš to nauda ? 21 x 15 cm, 4 psl. (a)
80. Meškus [Justinas Staugaitis], Kataliką tikėjimas ir jo priešai. Parašė ... 15 x 10,6 cm, 94 + 1 psl. (B 7677 ir a)
81. Neimontas Juozas, Auksinės varpos. Senovės dainos surinktos Ūdrijos apylinkėje Juozo Neimonto. 16,6 x 11,9 cm, 39 + 1 psl. 30 dainų su gaidomis. (B 7587 ir a)
82. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmeivių žiedai, 1 nr. 23,5 x 16,5 cm, 8 psl. Kaina 1/2 kap. (B 7678)
83. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmeivių žiedai, 2 nr. 23,5 x 16,5 cm, 8 psl. Kaina 1/2 kap. (B 7679)
84. Paporonis [Antanas Šmulskštys], Be nieko. Įspūdžiai kelionėje. Parašė ... 17,5 x 11 cm, 29 psl. Kaina 15 kap. Tiražas 2.000 egz. (B 7708)
85. Petrauskas Antanas, kun., Einantiems išpažinties vaikams dovanėlė. Neužmiršk manęs vaikeli ! Lietuviškai sutaisė... 11 x 7,5 cm, 24 psl. (B 7613)
86. Poteriai, « Vadovas », 13 nr. 23,5 x 16 cm, 21 psl. (B 7627)
87. Rubricella sive Directorium Divini Officii ... dioecesis Seinensis seu Augustoviensis ... pro Anno Domini MCMIX concinnata et edita.

- Seinis. Typographia Laukaitis, Dvoranavski, Narjevski et Sociorum.
16,7 x 11,5 cm, 122 psl. (a)
88. *Rūtelių vainikėlis*. Dainos, surinktos Šešupės apylinkėse. 18 X 12
cm, 92 psl. Kaina 30 kap. Tiražas 2.000 egz. (B 7648)
89. *Tiesos ir teisybės balsas*. 4 psl. Lapelis lietuviškai ir lenkiškai išleistas
Žiburio draugijos nutarimu dėl lietuvių skriaudų Seinuose. *Viltis*,
1909 m., 133 nr. (B 7720)
90. Totoraitis Vincas, Agronomas, Ūkininko draugas. Vadovėlis ūkinin-
kams apie žemės išdirbimą ir pelningą ūkio vedimą. Sutaisė ... 18 X 11
cm, 158 psl. Tiražas 5.000 egz. Šaltinio priedas gruodžio mėnesį.
(B 7725)
91. Vanagėlis Ksaveras [Ksaveras Sakalauskas], Aušros paminėjimui,
Šaltinis, 36-37 nr. 14 X 10 cm, 16 psl. (B 7650)
92. Vartotojų Draugas, Kalendorius 1909 metams. Pirmieji metai.
17 x 5,11 cm, 64 psl. Kaina 12 kap. (B 7737a)
93. Wisemann, Kardinolas, Fabijolė arba pirmieji krikščionys. Šaltinio
knygyno lėšomis. Šaltinis, 19-28,30-31 nr. 17 X 11 cm, 56 psl. Kaina
15 kap. (B 7752)
94. « Žiburio » kalendorius 1910 metams, šie metai turi 365 dienas. Treti
metai. Pelnas skiriamas naudingų knygų leidimui. 18 x 11 cm, 116-
VIII psl. Kaina 13 kap. Tiražas 15.000 egz. (B 7762)

LAIKRAŠČIAI

95. « Šaltinis ». Iliustruotas Lietuvių Krikščionių-Demokratų savitraštis.
IV metai, 1-51 nr. 31 x 21 cm, 816 psl. (B 7697 ir a)
96. « Šaltinėlis ». « Šaltinio » priedas Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms. IV
metai, 1-51 nr. (B7695)
97. « Artojas ». « Šaltinio » priedas, 50-51 nr. Nuo 50-to numerio Šaltinis
išskyrė ūkio skyrių atskiru priedu Artojas. Puslapių numeracija
bendra su Šaltiniu. (B 7402 ir a)
98. « Šaltinio » Kvieslys 1910 metams, 4 psl. Seinai 1909, 30 x 21 cm. (a)
99. Vadovas. Mėnesinis laikraštis, skiriamas dvasiškiems lietuvių reika-
lams. II tomas, 5-8 nr. 408 psl. III tomas, 9-12 nr., 418 psl. IV tomas,
13-16 nr., 416 psl. (B7734)
100. « Spindulys ». Lietuvių katalikų laikraštis. I metai, 1 nr. 7 [20] gruodžio,
16 psl. (B7676)

1910

KNYGOS

101. Agaras A. [Antanas Maciejauskis], Lengvutė Lietuvos istorija.
Parašė... Ryga. Išlėsino (sic!) A. Maciejauskas. 18 x 11 cm, 88
psl. Kaina 25 kap. Tiražas 6.000 egz. (B 8017)
102. Gražūs skaitymėliai. Šaltinio knygyno lėšomis. 15 x 10 cm, 46 psl.
Kaina 10 kap. (B 7904 ir a)

103. Ką daryti, kad avižos gerai užaugtų ? 21 x 15 cm, 4 psl. (a)
104. Ką daryti, kad bulvės derėtų ? 21 X 15 cm, 4 psl. (a)
105. Ką daryti, kad miežiai duotų gerą derlių ? 21 x 15 cm, 4 psl. (a)
106. Kamus Petras [Mgr. Jean-Pierre Camus], Švento Pranciškaus Saleziečio dvasia arba tikras jo mįslių jausmų paveikslas. Iš lenkų kalbos vertė Paporonis [Antanas Šmulktystis], II tomas. 18 x 11 cm, 152 psl. Tiražas 4.000 egz. Pirmas tomas pasirodė 1909 metais. (B 7947 ir a)
107. Katilius J., Kun., Betlėjaus Balsai. 30 Kalėdų giesmių su gaidomis. Sutaisė ... 63 psl. Kaina 20 kap. (B 7953)
108. Kneip S. kun., Gydimas vandeniu. A. Maciejausko knygyno Rygoje leidinys. (T)
109. Kulikauskas V., kun., Trumpa Religijos Istorija. Šv. Tėvo Pijaus X pagirta. Iš lenkų kalbos vertė ... 17 x 11 cm, 64 psl. Tiražas. 3.000 egz. (B 7982 ir a)
110. Kun J. D. [kun J. Dumčius], Trumpas katekizmas. Parašė ... (T)
111. Laukaitis Juozas, kun., Šventosios Mišios. Jų reikšmė, nauda ir ceremonijos. Pagal P. Cozelį ir A. Reiersą parašė ... Šaltinio redakcijos lėšomis. 15 x 11,5 cm, 157 psl. Kaina 50 kap. Šaltinio priedas antram pusmečiui. (B 7989 ir a)
112. Lietuvių Krikščionių Ūkio Draugija « Žagrė». Marijampolės Ūkio parodos paminėjimui. 15,5 x 10 cm, 47 + 1 psl. (B 8000)
113. Maldos po skaitytų Šv. Mišių. 11x8 cm, 8 psl. (B 8020)
114. Marijampolės 1910 metų ūkio paroda. [Parašė: Petras Vitkauskas] 22.5 X 16 cm, 8 psl. (B 8213)
115. Mejenbergė M., Juodoji Sulamytė ; Marutė Aprikietė. Drama. Penkiomis veksmėmis. Iš vokiečių kalbos vertė kun. J. Laukaitis. 16.5 X 12 cm, 39 psl. Tiražas 1.000 egz. (B 8031)
116. Mėskus [Justinas Staugaitis], Ar-gi kalta čia Bažnyčia ? Kelių istorijos klausimų išaiškinimas. Parašė... Vadovo išleidimas 3 nr. 23.5 x 15,5 cm, 63 + 1 psl. Kaina 50 kap. (B 8138)
117. Mykolaitis J., kun., Gerai daryk —gerai gyvenk. Parašė 18,5 X 11,5 cm, 11 psl. Tiražas 20.000 egz. (B. 8036)
118. Orleano Mergelė. Palaimintoji Joana Arkietė. Šaltinio knygyno lėšomis. 14.6 X 9,2 cm, 32 + 1 iliustr. psl. Tiražas 1.000 egz. (B 8067 ir a)
119. Pamokymas apie Viešpaties Jėzaus, Dievo Motinos ir Viešpaties Šventųjų Šventes. Pagirtas ir patartas šv. Tėvo Pijaus X. Iš lenkiško versta. 17 x 11 cm, 56 psl. Tiražas 5.000 egz. (B 8078 ir a)
120. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmeivių žiedai, 3 nr. 24,5 x 16,5 cm, 8 psl. Kaina 1,5 kap. (B 8139)
121. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmeivių žiedai, 4 nr. 24,5 x 16 cm, 8 psl. Kaina 1,5 kap. (B 8140)
122. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmeivių žiedai, 5 nr. 24,5 x 16,5 cm, 11 psl. Kaina 2 kap. (B 8141)
123. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmeivių žiedai, 6 nr. 24,5 x 16,5 cm, 8 psl. Kaina 2 kap. (B 8142)
124. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmeivių žiedai, 7 nr. 24 x 16,5 cm, 8 psl. Kaina 1,5 kap. (B 8143)

125. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmėivių žiedai, 8 nr. 24,5 X 16 cm, 8 psl. Kaina 1,5 kap. (B 8144)
126. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmėivių žiedai, 9 nr. 24,5 x 16.5 cm, 11 psl. Kaina 2 kap. (B 8145)
127. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmėivių žiedai, 10 nr. 24,5 x 16.5 cm, 8 psl. Kaina 1,5 kap. (B 8146)
128. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmėivių žiedai, 11 nr. 24,5 x 16,5 cm, 8 psl. Kaina 1,5 kap. (B 8147)
129. Panenupis [Justinas Staugaitis], Pirmėivių žiedai, 12, nr. 24,5 x 16.5 cm, 11 psl. Kaina 2 kap. (B 8148)
130. Paparonis [Antanas Šmulškštys], Lietuvos istorija. Parašė ... Šaltinio redakcijos lėšomis. 17,2 x 10,2 cm, 142 psl. (B 8161 ir a)
131. Paparonis [Antanas Šmulškštys], Ponas ir muzikai. Drama penkiuose aktuose. Pagal Aleksandrą Gužutį. Parašė ... Paminėjimui dešimtmetinio jubilėjaus Lietuvos teatro. 18 X 11 cm, 58 psl. Tiražas 2.000 egz. (B 8162)
132. Paparonis [Antanas Šmulškštys], Tikėk. Parašė ... 18,5 X 11,5 cm, psl. Tiražas 20.000 egz. (B 8163)
133. « Prieteliaus » kalendorius 1911 metams. J. Rinkevičiaus išleidimas. 18 x 12 cm, 80 psl. Kaina 12 kap. Tiražas 500 egz. (B 8098)
134. Rauckas S., Jonas Kareivis. Pasakojimas iš pirmųjų krikščionijos amžių. Versta iš rusų kalbos. Šaltinis, 45-47 nr. 18 x 12 cm, 15 psl (B 8108)
135. Rubricella sive Directorium Divini Officii ... Dioecesis Seinensis seu Augustoviensis ... pro Anno Domini MCMX concinnata et edita. Šeinis. Typis Laukaitis, Dvoranovski, Narjevski et Sociorum. 16,7 x 11.5 cm, 119 psl. (a)
136. Šamojauskas K., Valsčiaus notariatas Suvalkų gubernijoje. Vadovėlis valsčių teismams ir darantiems aktus asmenims. Sustatė Prisiekius Advokatas ... Šaltinio knygyno lėšomis. 17 x 11 cm, 29 + 2 psl. Tiražas 600 egz. (B 8120)
137. Sasnauskas Česlovas, Episkai-lyriška kantata « Broliai ». Žodžiai M. Gustaicio. Muzika Č. Sasnauskio. Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir Bendrovės spaustuvė. S. Peterburge Šmidto litografija. 35 X 26 cm, 46 psl. (B 7662) (B sekanti poz. už 8121)
138. Semeliškietis Bronius [Bronius Stosiūnas], Čir-vir-vir pavasaris. Eilės. 7 x 10 cm, 57 + 2 psl. Kaina 15 kap. Tiražas 2.000 egz. (B 8150)
139. Semeliškietis Bronius [Bronius Stosiūnas], Naujas kelias. Trimis veiksmėmis scenos vaizdelis. Juozo Rinkevičiaus išleidimas. 15 x 9.5 cm, 23 psl. Kaina 15 kap. Tiražas 1.000 egz. (B 8151 ir a)
140. Skausmas [Antanas Staugaitis], Pagal prof. Wóycickį. Valstiečių Sąjunga Belgijoje ir Holandijoje. Liuosai vertė ... Vadovo išleidimas 2 nr., 23 X 16 cm, 29 psl. Kaina 30 kap. Tiražas 5.000 egz. (B 8137)
141. Sragys Jurgis Pelikšas, kun., Poteriai, Prsakymai ir Katekizmas, pagal Rymo Katalikų mokslo. Parašė ... Saločių kamendorius. 15,5 X

- 11 cm, 182 + 3 psl. Tiražas 10.000 egz. Kalbą taisė Kazimieras Būga. (B 8132)
142. Teisybė ir mielaširdystė. Pagal lenkiškojo D. J. Kn. veikalėlio. Šv. Kazimiero Dr. leidinys N 94. 17 X 11 cm, 47 psl. Kaina 15 kap. Tiražas 10.000 egz. (B 7869)
143. Totoraitis Jonas, Jaunimo globa ir jo susivienijimai. Parašė ... 24 x 15,6 cm, 120 psl. Kaina 1 rublis 20 kap. Tiražas 500 egz. (B 8180 ir a)
144. Vileišis Antanas, Kaip reikia užlaikyti sveikos ir sergančios akis. Šaltinio knygyno lėšomis. 17 x 11 cm, 19 psl. Tiražas 1.000 egz. (B 8204)
145. Visuotinos Pašalpos nukentėjusioms per karą kareiviams ir jų šeimynoms draugijos ... rankvedis. Versta iš 6-jo pataisytojo ir papildytojo leidimo.. 17,5 x 11 cm, p. 30. Tiražas 1.000 egz. (B 8209)
146. Zabokrzecki's J. ir B-vė Varšava, Jei turite arti gero smėlio, statykite namus tikrai iš smėlio — cementinių plytų. 21 x 14 cm, 7 + 1 psl. Šaltinio 28 numerio priedas. (B 8215)
147. «Žiburio » Kalendorius 1911 metams. Ketvirtį metai. 17,5 x 11 cm, 119 + 7 psl. Kaina 13 kap. Tiražas 15.000 egz. (B 8221)

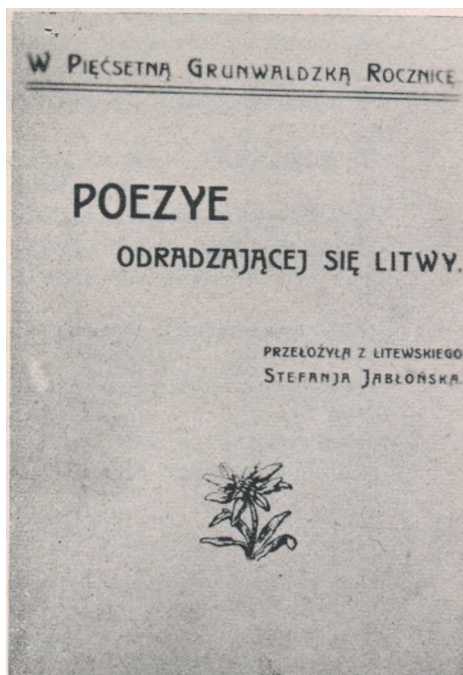
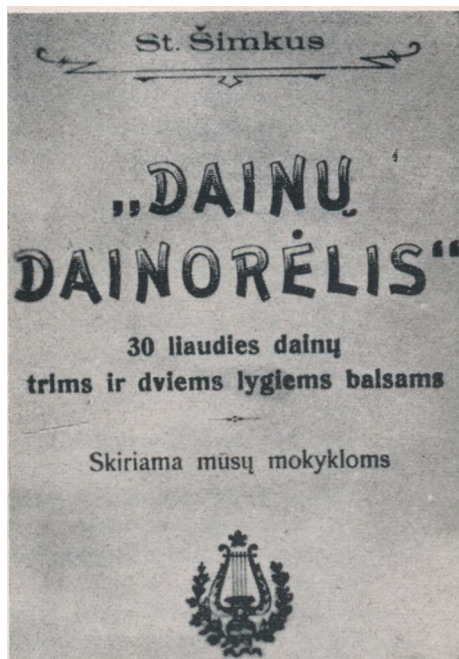
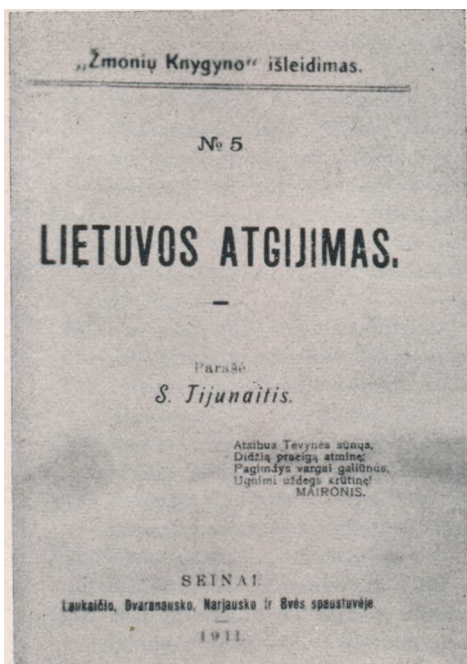
LAIKRAŠČIAI

148. «Šaltinis». Iliustruotas lietuvių krikščionių demokratų savaitraštis. V metai, 1-52 nr. 31 x 21 cm, 832 psl. Prenumerata metams 3 rubliai. Kaina atskiro numerio 6 kap. Tiražas 6.500 egz. (B 8156 ir a)
149. «Šaltinėlis» Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms. Šaltinio priedas. V metai 1-52 nr. 218 psl. (B 8154)
150. «Artojas». Ūkio, pramonijos ir prekybos «Šaltinio» išimamas skyrius. I metai, 31 x 21 cm, 1-52 nr. Puslapių numeracija bendra su Šaltiniu. (B 7820)
151. «Vainikėlis ». « Šaltinio » skyrius kaimo jaunimui. 31 x 21 cm, 2 psl. Puslapių numeracija bendra su Šaltiniu. Pirmą kartą priedas pasirodė su 48 nr. — XII.6 d. (B 8195, ir a)
152. « Šaltinio» Kvieslys Na rok 1911. Šaltinis 1910 m. (a)
153. « Spindulys ». Lietuvių Katalikų laikraštis. I metai, 2 nr. 1.4 [17] d. — 26 nr. XII.6 [19] d., 416 psl. Kaina 1 rublis 50 kap. (B 8131 ir a)
154. « Vadovas». Mėnesinis laikraštis, skiriamas dvasiškiems Lietuvių reikalams. V tomas, 17-20 nr., 416 psl. VI tomas, 21-24 nr., 406 psl., VII tomas, 25-28 nr., 412 psl. (B 8194 ir a)
155. « Artojaus Šaltinis». Tiražas 20-30 egz. Pakaitalas Šaltiniui, jeigu rusų valdžia būtų jį uždariusi. (T)

1911

KNYGOS

156. Antonio S., Kasdieninė dangiškoji duona arba dažnoji Komunija. Versta iš anglų kalbos. Kaina 30 kap. (D)
157. Apie teliukų auginimą ir jų šėrimą. Kaina 5 kap. (Š 1911)
158. Apie dūšią. Žmonių Knygyno išleidimas, 7 nr. Autorius mokytojas Gabrys Taučius [Mykolas Krupavičius]. (Š 1911)
159. Elenchus Cleri saecularis ac regularis Dioeesis Seinensis seu Augustiensis pro Anno Domini 1911. Typogr. Laukaitis, Dvoranovski, Karjevski et Soc. 16,5 x 10,8 cm, 104 psl. (a)
160. Grigonis Matas, 200 žaidimų — kambaryje ir tyrame ore su dainomis, gaidomis, paveikslėliais ir fantų išdavimais. Jaunuomenei dovanėlė. Sutaisė... (Š 1911)
161. Grigonis Matas, Matuko Dirva. Apysaka. Iš N. Vucetio lietuviškai parašė ... 15 X 10,6 cm, 16 psl. Kaina 5 kap. Vaikų Knygynėlio 1 nr. (a)
162. Jabłońska Stefania, W Pięćsetną Grunwaldzką Bocznicę. Poezje odradzającej się Litwy. Przełożyła z litewskiego ... Sejny. Druk Lukaitysa, Dworanowskiego, Narjewskiego i S-ki. 70 psl. (Š 35 nr., 420 psl. ir T)
163. J. B. [Juozas Baltrušaitis], Jėzus — mūsų meilė. Sutaisė ... Autoriaus lėšomis. 17x11 cm, 54,1 psl. (a)
164. Kaip užsiauginti sodas. 17,3 X 10,9 cm, 31, 1, iliustr. psl. (a)
165. Grunwald. Kalendarz na Królestwo Polskie i Litwę na 1911 rok. Wydanie drugie, poprawione i powiększone. Wydawcy : Lucjan Zabornyzycki, Waclaw Credo, St. K. Lineburg. Sejny, Gub. Suwalska. Wydawnictwa rok pierwszy. 21,5 x 15,5 cm, LXXX, 112 psl. Viršelio viršuj, virš rėmelio 2 eilutės raudonu šriftu. (a)
166. K. K. M. [Karosas], Linai — ūkininko pinigai. Parašė ... Kaina 5 kap. (S 1911)
167. Kunigas Jonas [Vincentas Jarulaitis], Mano Tėveliai. Parašė ... 11,5 x 7,6 cm, 15 psl. (a)
168. Lazdynų Pelėda [Sofija Pšibiliauskienė], Šeiminkėms vadovėlis. Parašė ... 120 psl. Šaltinio priedas antram pusmečiui. (a)
169. Liguori Alfonsas, Šv., Sveika Karaliene. Iš Šventojo Alfonso Liguorio knygų Le Glorie di Maria. Vertė J. B. [Juozas Baltrušaitis], 19 x 12,5 cm, 238 psl. (a)
170. Maldos galybė. (Š 1911)
171. Melskimės. 32 psl. Kaina 2 kap. (Š 1911)
172. Naujas kelias. (Š 1911)
173. Apie orą ir apsireiškimus jame. Žmonių Knygyno išleidimas, 2 nr. (Š 1911)
174. Palemonas, Joniukas — melagis. Komedijėlė vaikams viename akte. Iš lenkų kalbos lietuviškai sutaisė ... Vaikų Knygyno išleidimas, 2 nr. Kaina 8 kap. (Š 1911)

Seinų spaustuvėje spausdintos knygelės. Žr. 147 psl. 190 nr. ; 150 psl.
230 ir 231 nr. ; 146 psl. 162 nr.

175. Paltarokas Kazimieras, kun. Sakyklai Vadovas. Parašė ... 1 t. : Pamokslai apie « Tikiu į Dievą Tėvą ». 2 t. : Pamokslai apie Dievo ir Bažnyčios Įsakymus, nuodėmes ir dorybes. 3 t. : Pamokslai apie Dievo malonę, šv. Sakramentus ir malda. (Š 1911)
176. Paporonis [Antanas Šmulškštys], Laimingas Rytojus arba jaunime, į darbą vardan idealo. 66 psl. Kaina 25 kap. (Š 1911)
177. Paporonis [Antanas Šmulškštys], Lietuvos Istorija. Parašė ... Kaina 50 kap. (Š 1911)
178. Paporonis [Antanas Šmulškštys], Žalgiris. Paminėjimui 500 metų jubilėjaus kovos ties Žalgiriu. Šaltinio knygyno lėšomis. (Š 1911)
179. Pasaulio pradžia. I tomas. 15,3 X 9,4 cm, 85, 1 psl. Žmonių Knygyno išleidimas, 1 nr. Kaina 25 kap. (a)
180. Pažvirgždis V., Jėzus Kristus — Dievas. 15,3 X 9,6 cm, 84 psl. Kaina 25 kap. Žmonių Knygyno išleidimas, 6 nr. (a)
181. Perkūnas [Vincas Staugaitis], Filosofiniai Tolstojaus doros mokslo pamatai. Parašė ... Vadovo išleidimas, 4 nr. Kaina 50 kap. (D)
182. Petrauskas Antanas, kun. Neužmiršk manęs vaikeli! Parašė ... Kalėdojant dovanėlė. Kaina 2 kap. (Š 1911 ir D)
183. Ragaižinskas A., kun., Pirmas Vadovas į Rymą. 2 tomai kišeninio formato, 1046 psl. Autoriaus leidinys. Tiražas 1.500 egz. (Š 1911 ir T)
184. Rygiškių Jonas [Jonas Jablonskis], Lietuvių kalbos sintaksė. Pirmoji dalis, 104 psl. Kaina 75 kap. (a)
185. Rubricella sive Directorium Divini Officii ... dioeesis Seinensis seu Augustoviensis ... pro Anno Domini MCMXI concinnata et edita. Šeinis. Typogr. Laukaitis, Dvoranovski, Narjevski et Sociorum. 16,7 x 11,5 cm, 132 psl. (a)
186. Semeliškietis Bronius [Bronius Stosiūnas], Perėjo laikai ... Du monologu. 14,9 x 9,6 cm, 16 psl. (a)
187. Staugaitis Justinas, Bažnyčios Istorija. Parašė... 17,6 x 11,3 cm, 215 psl. Šaltinio priedas antrajame pusmetyje. (a)
188. Širvis, kun., Trumpas katekizmas vaikeliams. Kaina 2 kap. (š 1911)
189. Švedas J., kun. Šventojo Tikėjimo Sutvirtinimas arba Dirmavonė. Lietuviškai sutaisė ... Einantiems Dirmavotis Dovanėlė. 15,3 x 11 cm, 22 psl. (a)
190. Tijūnaitis Stasys, Lietuvos atgijimas. Žmonių Knygyno išleidimas, 5 nr. (Š 1911 ir T)
191. Tijūnaitis Stasys, Liucilė. Apsakymėlis iš pirmojo krykščionybės amžiaus. Sulietuvino ... 32 psl. Kaina 8 kap. (Š 1911)
192. Tijūnaitis Stasys, Senovės Istorija. Pagal Dr. A. Semkowicz'ų. 15,6 x 9,2 cm, 129, 2 psl. Kaina 25 kap. Žmonių Knygyno išleidimas, 4 nr. (a)
193. Tikėk ir gerai daryk. Kaina 2 kap. (Š 1911)..
194. Trijų Karalių dovanėlė, 32 psl. (Š 1911)
195. Vagner J., Iš gyvulių gyvenimo. Iš rusų kalbos vertė D. K. Jokantas. (Š 1911)
196. Vileišis Antanas, Džiova ir jos priežastys. (Š 1911 ir D)

197. *Visuotinos Pašalpos nukentėjusiems kareiviams ir jų šeimynoms Draugijos Rankvedis*. Kaina 10 kap. (Š 1911)
198. VITKAUSKAS, *Genovaitė* su priedu VIII veiksmo Goliaus kalinyje ir jojo mirtis ; parašė ... Išleido ONOS VITKAUSKAITĖS knygynas. Kaunas. Kaina 40 kap. (Š 1911)
199. ŽALIA RŪTA [KUN. ADOLFAS SABALIAUSKAS], *Štai tavo motyna!* Skaitymai Gegužės mėnesiui ir Ražančiaus paslaptys Spalių mėnesiui. 17,4 x 11 cm, 93,1 iliustr. psl. Kaina 25 kap. (a)
200. *Žmogus ir žmonių giminės*. 15 x 9,1 cm, 76, 1 psl. Kaina 25 kap. *Žmonių Knygyno* išleidimas, 3 nr. [Autorius KUN. J. MONTVILA] (a)

LAIKRAŠČIAI

201. «Šaltinis». Iliustruotas lietuvių krikščionių demokratų savaitraštis. VI metai, 1-52 nr. 31 x 21 cm, 624 psl. Metinė prenumerata 6 rubliai. Vieno numerio kaina 6 kap. Tiražas 8.000 egz. (T ir a)
202. «Šaltinėlis» Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms. Šaltinio priedas, VI metai, 1-52 nr. (T)
203. «Artojas». Ūkio, pramonijos ir prekybos išimamas skyrius. I metai, 1-52 nr. 22,7 X 16 cm, 416,4 psl. (a)
204. «Vainikėlis». «Šaltinio» skyrius kaimo jaunimui. 31 X 21 cm, 2 psl. Puslapių numeracija bendra su Šaltiniu, II metai, 1-52 nr. (a)
205. «Spindulys». Lietuvių Katalikų laikraštis. II metai, 1-26 nr. Kaina 1 rublis 50 kap. (T)
206. «Vadovas». Mėnesinis laikraštis, skiriamas dvasiškiems lietuvių reikalams, VIII tomas, 29-32 nr. ; IX tomas, 33-36 nr. X tomas, 37-40 nr. (T)
207. «Artojaus Šaltinis». Tiražas 20-30 egz. (T)

1912

KNYGOS

208. Balmes Jokūbas, Apologetika arba tikėjimo apgynimas. Parašė ... Vertė K. P. Pirmoji dalis. 15 X 10 cm, 68 psl. Kaina 25 kap. Žmonių Knygyno išleidimas, 5 (13) nr. (a)
209. Balmes Jokūbas, Apologetika arba tikėjimo apgynimas. Parašė ... Vertė K. P. Antroji dalis. 15 x 10 cm, 60 psl. Kaina 25 kap. Žmonių Knygyno išleidimas, 6 (14) nr. (a)
210. Baranauskas Antanas, vyskupas, Vyskupo Baranausko raštai. 14,9 x 11,2 cm, 101, 1 psl. Kaina 25 kap. Žmonių Knygyno išleidimas, 3 ir 4 (11 ir 12) nr. (a)
211. Bizauskas K., kun. Reikalingiausios žinios rengiantiesiems moterystėn. (T)
212. Bulvičius P. P., kun., Pamatinės ūkio žinios. Oras, vanduo, žemė, augalai, žemės dirbimas. Patiekė ... 10,9 X 17,1 cm, 95,1 psl. (a)

213. *Caeremoniale Capituli Ecclesiae Cathedralis Sejnensis sive Augustoviensis*. [kartu] : *Statuta Capituli Ecclesiae Cathedralis Sejnensis sive Augustoviensis*. [kartu] : Appendix. 24,5 x 16,6 cm, 32 ; 36, 4 ir 32 psl. (a)
214. *Daržas ir daržovės. Šaltinio priedas*. [Autorius V. TOTORAİTIS]. (T)
215. Försteris F., Jaunuomenės auklėjimas, I tomas. Knyga tėvams, mokytojams ir dvasiškiems. Lietuviškai parašė M. Pečkauskaitė. Autorės lėšomis, 402 psl. (T)
216. Gerutis J. [Jonas Galvočius]., Zoologija skiriama sodiečiams, parašė ... pagal Bremono. Antraštinio puslapio kitoje pusėje užrašas : Klišės paveikslams darytos Jurašaičio cinkografijoje, Vilniuje. 25.1 x 17 cm, pirmas tomas, VIII, 424, VIII, psl. tekste iliustracijų 233. Antras tomas pasirodė 1913 metais. Trečias tomas pasirodė 1914 metais ; visą tiražą sunaikino vokiečiai. (a)
217. Gira Liudas, Laukų Dainos. 19 x 12,5 cm, 49, 1 psl. Talpina 17 dainų. (a)
218. Keturios Evangelijos vienoje arba Viešpaties mūsų Jėzaus Kristaus Gyvenimas Evangelistų žodžiais susakytas. Pagal kun. Al. Veberio knygos ir kun. J. Skvirecko, Evangelija ir Apaštalų Darbai. Sutaisė kun. P. S. [Petras Legeckas] 10 x 14,9 cm, 400 psl. (a)
219. Meškus [kun. Justinas Staugaitis], Viešosios lietuvio kataliko priedermės. (T)
220. Piaszczyński Michał, Poezje. Sejny. Druk Łaukajtysa, Narjewskiego, Dworanskiego i S-ki. 19 x 12,3 cm, 288 psl. (a)
221. Pranaitis J. B., kun., Krikščionis Žydų Talmude arba Slaptinas rabinų mokslas apie krikščionystę. Surinko ... Lietuviškai vertė A. J. 21.2 x 15 cm, 93, III psl. (a)
222. Revinis P., Vanduo. Pagal V. Lunkevičių parašė ... 15 x 9,6 cm, 62,1 psl. Žmonių Knygyno išleidimas, 1 (9) nr. (a)
223. Rubricella sive Directorium Divini Officii ... dioecesis Seinensis seu Augustoviensis ... pro Anno Domini MCMXII concinnata et edita. Seinis. Typogr. Laukaitis, Dvoranovski, Karjevski et Sociorum. 16,7 x 11,5 cm, 128 psl. (a)
- 223a. Schematismus Venerabilis cleri dioecesis Seinensis seu Augustovensis nec non Ecclesiae eiusdem dioecesis cum plena cuiusvis parochiae inhabitatorum locorum enumeratione pro anno 1912. Seinis Tipogr. « Laukaitis, Dvoranovski, Narjevski et soe. », 1912. (Š)
224. Semeliškietis Bronius [Bronius Stosiūnas], Artsimerkė akis. Dviem veiksmėm scenos vaizdelis. 14,8 x 9 cm, 23 psl. Kaina 15 kap. (a)
225. Sponholz K., Apie mineralines trąšas ikrėtalus arba mėšlus ir jų var-
tojimą. Parašė ... Vertė V. Totoraitis. 2 leidimas. 21,5 x 16 cm,
29 psl. Pirmas leidimas išėjo 1906 metais. (B 6423)
226. Staugaitis Justinas, kun., Darbininkų klausimas. Parašė ... Vadovo išleidimas, 6 nr. 19 x 11,4 cm, 46,1 psl. (a)
227. Staugaitis Justinas, kun., Jaunuomenės idealas, 84 psl. (T)

228. Stolz A., kun., Sveika Marija ! Lietuviškai parašė kun. Antanas Petrauskas. 22,6 x 15 cm, 68 iliustruoti psl. Kaina 25 kap. (a)
229. Ševčenka Tarasas, Taraso Ševčenkos Eilių Vainikėlis. Lietuvių kalbon išvertė ir įžangą parūpino Liudas Gira. 19 x 13 cm, 36 psl. (a)
230. Šimkus Stasys, Dainų Dainorėlis. 30 liaudies dainų trims ir dviems lygiems balsams. Skiriama mūsų mokykloms. Kaunas. Išleido J. Peironio knygynas. 18,5 X 13,2 cm, 56 psl. Giesmės su gaidomis, (a)
231. Tījūnaitis Stasys, Internacia lingvo Esperanto. Lernolibro par litovoj. Tarptautinė kalba Esperanto. Vadovėlis lietuviams. Šv. Kazimiero Draugijos leidinys 116. (T)
232. Tījūnaitis Stasys, Vidurinių amžių istorija. Sekdamas Zakrzewski ir kitus autorius parašė ... Pirmoji dalis. 15 x 10 cm, Žmonių Knygyno išleidimas (T)
233. Tījūnaitis Stasys, Vidurinių amžių istorija. Sekdamas Zakrzewski ir kitus autorius parašė ... Antraji dalis. 15 x 10 cm, 104 psl. Žmonių Knygyno išleidimas, 8 (16) nr. (a)
234. Vileiškis Antanas, Apie lisenkus. Kaip jie gyvena, ir kaip jais žmogus užsikrečia. Pagal D-ą Mankauskį parašė ... 18,8 x 12 cm, 22, 2 iliustr. psl. (a)
235. Žiburio Kalendorius 1913 metams. Šešti metai. 17,5 x 11 cm. Kaina 13 kap. (T)

LAIKRAŠČIAI

236. « Šaltinis ». Iliustruotas lietuvių krikščionių demokratų savaitraštis. VII metai, 1-52 nr. 31 x 21 cm. Metinė prenumerata 3 rubliai. Atskir. nr. kaina 6 kap. Tiražas 9.000 egz. (T)
237. « Šaltinėlis » Lietuvos bernaikiams ir mergaitėms. Šaltinio priedas. VII metai, 1-52 nr. (T)
238. « Artojas ». Ūkio pramonijos ir prekybos išimamas skyrius. III metai, 1-52 nr. (T)
239. « Vainikėlis ». Šaltinio skyrius kaimo jaunimui. 31 X 21 cm, 2 psl. III metai, 1-52 nr. (T)
240. « Spindulys ». Lietuvių Katalikų laikraštis. III metai, 1-26 nr. Kaina 1 rublis 50 kap. (T)
241. « Vadovas ». Mėnesinis laikraštis, skiriamas dvasiškiems lietuvių reikalams. IV metai, XI tomas, 41-44 nr. ; XII tomas, 45-48 nr ; XIII tomas, 49-52 nr. (D ir a)
242. «Artojaus Šaltinis». Tiražas 20-30 egz. (T)
243. « Žiburys » ėjo kas dvi savaites. (A. IV, 1933, 8 ir T)

1913

KNYGOS

244. Ambraziejus V., kun., Jėzaus kryžius — verkiančiųjų paguoda. Lietuviškai parašė ... kun. A. Petrauskas. (T)

245. Baltrušaitis Jurgis, kun., Apie tikrąjį pamaldumą. Parašē ...
14,9 x 10 cm, 47 psl. (a)
246. Baltrušaitis Jurgis, kun., Dvasiškoji Komunija. Parašē ... 15 x 10
cm, 23 psl. (a)
247. Daubaras J. [kun. Juozas Grajauskas], Bažnyčia ir kultūra. Pa-
rašē ... 14,7 x 10,3 cm, 91,2 psl. Žmonių Knygyno išleidimas, 3-4
(19-20) nr. (a)
248. Gerutis J. [Jonas Balvočius], Zoologija skiriama sodiečiams, pa-
rašē ... pagal Bremo. 25,1 x 17 cm. Antras tomas. Paukščiai. 8, 471,
IX psl., 238 iliustr. Kaina 3 rubliai. (a)
249. Giesmės giedamos Seiņų bažnyčioje. Nr. 1. 10 x 14,7 cm, 16 psl. Tira-
žas 400 egz. Gaunama pas S. Tījūnaitį Seinuose. (Turinys : 1. Skais-
čiausioji, 2. Marijos vardas, 3. Sveika Marija, Dangaus Lelija, 4. Prieš
Svenč. Sakramenta, 5. Giesmė prie Visų Sventųjų, 6. Gailesčio giesmė,
7. Advento giesmė. Antraštinio puslapio kitoje pusėje atspausdinta :
Nihil Obstat. Censor E. Jalbrzykowski Can. Cath. Imprimatur Seinis
6 Septembris 1913 an. + Antonius Eppus, L.O.S., 1315 Nr. — Gau-
nama pas S. Tījūnaitį Seinuose). (a)
250. Ilgūnas M., kun., Močiūtės rožančius. Apysaka. (T)
251. Katilius J., kun., Betlėjaus Balsai. Sutaisē ... Antroji laida. 16 x 11,6
cm, 80 psl. Giesmės su gaidomis. (a)
252. Kuo tręšti avizos ? 20,9 x 14,5 cm, 4 psl. (a)
253. Kuo tręšti miežiai ? 20,9 x 14,5 cm, 4 psl. Šaltinis. (a)
254. Nečajev A. P., Dangaus aukštybėse. Vertē B. S. [Bronius Stosiūnas],
14,7 x 10 cm, 71,1 psl. Kaina 25 kap. Žmonių Knygyno išleidimas,
1 (17) nr. (a)
255. Nečajev A. P., Jūrose. Iš Nečajevo vertē B. S. [Bronius Stosiūnas],
15 X 10,5 cm, 59,1 psl. Kaina 25 kap. Žmonių Knygyno išleidimas,
2 (18) nr. (a)
256. Neimontas Juozas, Kanklės. Senovės lietuvių dainos trims lygiems
balsams. (T)
257. Prapuolenis Kazimieras, kun., Moteriškė. Kauno Moterų katali-
kių Draugijoje kun. Kazimiero Prapuolenio 1910 metais skaitytasis
referatas. Sustatytas pagal Prof. D-ro Pliosso veikalą Moteriškė. (D)
258. Rubricella sive Directorium Divini Officii ... Seinensis seu Augusto-
viensis ... pro Anno Domini MCMXIII concinnata et edita. Seinis.
Typogr. Laukaitis, Dvoranovski, Narjevski et Sociorum. 17,4 x 10,9
cm, 114 psl. (a)
259. Runkeliai yra svarbus pašaras. 20,9 x 14,5 cm, 4 psl. Šaltinis. (a)
260. Rygos kalendorius 1913 metams. Rygos Garso leidinys. (T)
261. Stonis A., kun., Kaip turime melsties, kad Dievui patikus, arba pa-
moka apie malda. Parašē ... Skiriu broliams sodiečiams, savo numylė-
tiems Subačiaus parapijonims. 14,5 x 10,1 cm, 20 psl. (a)
262. Šerenga J. [kun J. Užupis], Lietuvos Eneida arba Lietuvių Tautos
Ineita į Antrąją Tėvynę. Semta iš įvairiausių prosenuolių padavimų.
Pirmoji Dalis. 15,9 x 12 cm, 140 psl. (a)

263. Tįjūnaitis Stasys, Vidurinių amžių istorija. III dalies I knyga. (T)
264. Tįjūnaitis Stasys, Vidurinių amžių istorija. III dalies II knyga. (T)
265. Totoraitis Vincas, Tomamilčiai ir jų vartojimas. 21 x 14,8 cm, 19 psl. (a)
266. Tręškite bulves mineralų trąšomis ! 20,9 X 10,9 cm, 4 psl. Nemokamas Šaltinio priedas. (a)
267. Tręškite kviečius mineralų trąšomis ! 20,9 X 10,9 cm, 4 psl. Šaltinio priedas. (a)
268. Tręškite rugius mineralų trąšomis ! 20,9 x 10,9 cm, 4 psl. Nemo-kamas Šaltinio priedas. (a)
269. Ūkio kultūra. 14,9 X 9,8 cm, 63,1 psl. Žmonių Knygyno išleidimas, 8 (24) nr. (a)
270. Viešosios Švenčiausiojo Sakramento Adoracijos Vadovėlis. Išleistas Gerbiamojo Seinų Vyskupijos Ganytojaus Įsakymu. 10,9 x 15,8 cm, 162,16, II psl. (a)
271. Vileiſis Antanas, Oras ir klimatas ir jų svarbumas žmogaus svei-katai. (D)
272. Žiburio kalendorius 1914 metams. (T)
273. Žmogaus amžiaus ilgumas. Kun. dr. M. Gustaičiui skiria ſi veikalėlį autorius [K. Jokantas]. 23,5 x 15,6 cm, 31 psl. (a)

LAIKRAŠČIAI

274. «Šaltinis». Iliustruotas lietuvių krikščionių demokratų, savaitraſtis. VIII metai, 1-52 nr. 31 X 21 cm. Metinė prenumerata 3 rubliai, vieno numerio kaina 6 kap. Tiražas 15.000 egz. (T)
275. «Šaltinėlis». Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms, Šaltinio priedas, VIII metai, 1-52 nr. (T)
276. « Artojas ». Ūkio, pramonijos ir prekybos išimamas skyrius. IV metai, 1-52 nr. (T)
277. « Vainikas ». «Šaltinio »skyrius kaimo jaunimui, 8 psl., IV metai, 1-52 nr. Antraſtės pakeitimas Vainikėlis į Vainikas. Puslapių numeracija nuosava. (T)
278. « Spindulys » Lietuvių Katalikų laikraſtis, IV metai, 1-26 nr. Kaina 1 rublis 50 kap. (T)
279. « Vadovas». Mėnesinis laikraſtis, skiriamas dvasiſkiems lietuvių reikalams. V metai, XIV tomas, 53-56 nr. ; XV tomas, 57-60 nr. ; XVI tomas, 61-64 nr. (D)
280. « Artojaus Šaltinis». Tiražas 20-30 egz. (T)
281. « Žiburyſ », iſeina kas dvi savaites, Žiburio Draugijos organas. (D)

1914

KNYGOS

282. Bolanden V., kun., Angelė, Vertė kun. J. Mažiukas. 136 psl. (K)
283. Dukteries atverstas tėvas. Iš misijų. 16 psl. (K)

284. Gerutis J. [Jonas Balvočius], Zoologija skiriama sodiečiams, parašė ... pagal Bremo. 25,1 x 17 cm, Trečias tomas : Žuvys ir vabzdžiai, 365 psl. iliustr., Pirmas tomas pasirodė 1912 metais, antras tomas — 1913 metais. Trečias tomas baigtas spausdinti I pasauliniam karui prasidėjus. Atėję į Seinus, vokiečiai sunaikino visą trečio tomo tiražą. (T)
285. Kryžias karių gdynė. Kaina 25 kap. Žmonių Knygyno išleidimas, 1 (25) nr. (D)
286. J. B. [Jurgis Baltrušaitis], Šventųjų garbinimas ir jų relikvijos. 12 x 8 cm, 23 psl. (a)
287. Liasauskis J., kun., Antras vaikams katekizmas. 15,3 x 10,5 cm, 67,1 psl. (a)
288. Mokytojas Gabr. Taučius [Mykolas Krupavičius] Idealas ir Jaunuomenė. Vertė ... 20,3 x 13 cm, 150, II psl. (a)
289. Nečajev A. P., Ugniakalniai ir žemės drebėjimai. Iš A. P. Nečajevo ir kitų surinko B. S. [Bronius Stosiūnas], 15,1 x 10 cm, 60,60, iliustr. psl. Kaina 25 kap. Žmonių Knygyno išleidimas, 1 (25) nr. (a)
290. Nečajev A. P., Žemės turtai. Iš A. Nečajevo sudėstė B. S. [Bronius Stosiūnas]. 10,1 x 15 cm, 62,2 psl. Kaina 25 kap. Žmonių knygynas, 2 (26) nr. (a)
291. Paileris Vilimas J., Šventoji Agnietė. Drama dviejose veiksmėse. Antras leidimas. Vertė iš vokiečių kalbos kun. J. Vailokaitis. (Palyg. 1908 metus). (B 7228)
292. Petrauskas Antanas, Kun., Homilijos visų metų sekmadieniams. Pagal Dr. J. Rieses. 280 psl. (K ir T)
293. S. J. X. Apie išeivystę Amerikon. Parašė ... 14,8 X 10,4 cm, 15 psl. (a)
294. Šerenga J. [kun J. Užupis], Lietuvos Eneida arba Lietuvių Tautos Ineita į Antrąją Tėvynę,. Semta iš įvairiausių prosenolių padavimų. 15,9 x 12 cm. Antroji dalis. Pirmoji dalis pasirodė 1913 m. (D)
295. Šerenga J. [kun J. Užupis], Trys Abraomo Svečiai. Eiliuotas trupinėlis iš Šv. Rašto. Moisés Pradžios Knyga, XVIII skyrius. Kaina 7 kap. (D)
296. Šeškevičius V., kun., Šitai Viešpaties tarnaitė. Skaitymai gegužės mėnesiui. 99 psl. (K)
297. Tijūnaitis Stasys, Vidurinių amžių istorija. Sekdamas Zakrzewski ir kitus autorius parašė ... Ketvirtoji dalis, I knyga. Žmonių Knygyno išleidimas. I ir II dalis pasirodė 1912 m., III dalis, I ir II knyga — 1913 metais. (T ir K)
298. Tijūnaitis Stasys, Vidurinių amžių istorija. Sekdamas Zakrzewski ir kitus autorius parašė ... Ketvirtoji dalis, II knyga. Žmonių Knygyno išleidimas. (T)
299. [Tijūnaitis Stasys] Žemė ir Dangus. Įvairūs pasakojimai apie pasaulio paslaptis ir stebuklus. Iš svetimų raštų lietuviškai perpasakojo S. T. [Stasys Tijūnaitis]. Kaina 25 kap. Žmonių Knygyno išleidimas, 5-6 (29-30) nr. (D)
300. Tyrulis Antanas, kun., Naujas trumpas katekizmas, lengvas vaikeliams rengti prie pirmosios šv. Komunijos. 74 + 1 psl. (K)

301. VANAGĖLIS KSAVERAS [KSAVERAS SAKALAUSKAS], *Miestelio Onutė*. Sulenkėjusiems lietuviams. Apsakymėlis. 16,6 x 10,9 cm, 19 psl. (a)
 Pirmas leidimas pasirodė 1907 metais.
302. *"Vargonininkų Kalendorius 1914 m.* Su gaidomis. Antri metai. Vargonininkų Šv. Grigaliaus Didžiojo Draugijos leidinys, 80 psl. (K)
303. *« Žiburio » kalendorius 1915 metams.* (K)
304. ŽMUIDZINAS A., *Apie kiaules*. 17,3 x 10,9 cm, 38, 1 psl. (a)

LAIKRAŠČIAI

305. «Šaltinis». Iliustruotas lietuvių krikščionių demokratų savaitraštis. IX metai, 1-49 nr. 31 x 21 cm. Metinė prenumerata 3 rubliai, kaina vieno numerio 6 kap. Tiražas 15.000 egz. (T)
306. «Šaltinėlis» Lietuvos bernaikiams ir mergaitėms. Šaltinio priedas, IX metai, 1-45 nr. (T)
307. «Artojas». Ūkio, pramonijos ir prekybos išimamas skyrius. V metai, 1-49 nr. (T)
308. «Vainikas». «Šaltinio» skyrius kaimo jaunimui, 8 psl. II metai, 1-49 nr. (T)
309. «Spindulys». Lietuvių Katalikų laikraštis. V metai, 1-21 nr. Eina du kartus per mėnesį. (T)
310. «Vadovas». Mėnesinis laikraštis, skiriamas dvasiškiems lietuvių reikalams. VI metai, XVII tomas, 65-68 nr.; XVIII tomas, 69-72 nr.; XIX tomas, 73-76 nr. (a ir D)
311. Artojaus Šaltinis. Tiražas 20-30 egz. (T)

1915

LAIKRAŠČIAI

312. «Šaltinis». Iliustruotas lietuvių krikščionių demokratų savaitraštis. X metai, 1-6 nr. 31 x 21 cm. (T)
 X metai 7-33 nr., rugpiūčio mėn. 13 dieną — paskutinis Seinų Šaltinio numeris išėjęs Vilniuje, spaudė spaustuvė Zniez. (a)
313. «Spindulys». Lietuvių Katalikų laikraštis. Eina du kartus per mėnesį. 20 x 13 cm. Kaina 1 rublis 50 kap. Tiražas 2000 egz., VII metai, 1-3 nr. (T)

ATVIRUTĖS

314. Sejny. Komplektas susidėjo iš 12 atviručių. Kitoje atvirutės pusėje užrašai trijose kalbose : Počtovaja kartočka, Poczówka», Atviras laiškas. Gospodarz leidinys Seinuose. (a)

AUTORIŲ IR ANONIMINIŲ LEIDINIŲ ALFABETINĖ RODYKLĖ

Skaitmenys nurodo bibliografinio sąrašo eilės numerį. Asmenvardžiai atspausdinti didžiosiomis raidėmis, laikraščių pavadinimai kursyvu, knygų pavadinimai paprastu šriftu.

Agaras A. žr. Maciejauskis Antanas
 Aguonaitis žr. Maciejauskis Antanas
 Ambraziejus V., Kun. 244
 Andziulis Pijus - Pijus Vienuolis 56
 Antanas žr. Petrauskas Antanas
 Antonio S. 156
 Apie teliukų auginimą ... 157
 Artojas 97, 150, 203, 238, 276, 307
 Artojaus Šaltinis 155, 207, 242, 280, 311
 Balmes Jokūbas 208, 209
 Baltrušaitis Juozas 163
 Baltrušaitis Jurgis, kun. 27, 39, 70, 245, 246, 286
 Balvočius Jonas - Gerutis J. 216, 248, 284
 Baranauskas Antanas, Vyskupas - Baronas Antanas, Vyskupas 15, 210
 Baronas Antanas, Vysk. žr. Baranauskas Antanas, Vyskupas
 Bizauskas K., Kun. 211
 Boguslavska 40
 Bolanden V., Kun. 282
 Būčys Pranas, Kun. 41, 71
 Būga Kazimieras, 141
 Bulvičius P. P. 42, 212
 Caeremoniale Capituli ... 213
 Chelmicki's Zigmuntas, Kun. 16
 Civinskas Antanas, Kun. 17
 Česnas Stanislovas - Nemo 53
 Daubaras J. žr. Grajauskas Juozas, Kun.
 Darbininkų krikščionių draugijos įstatai 72
 Didžpinigaitis J., Kun. žr. Šeškevičius Kazimieras
 Directorium Divini Officii ... 18, 43
 D. J. Kn. 142
 Dukters atverstas tėvas ... 283
 Dumčius J., Kun. - Kun. J. D. 110
 Elenbus ... 159
 Försteris F. 215
 Gamtos Mylėtojas žr. Sabas Juozas, Kun.
 Ganytojas 19
 Gerieji darbai socialistų ! 1
 Gerutis J. žr. Balvočius Jonas
 Giesmės giedamos Seių bažnyčioje 249
 Gira Liudas 217

- Gyvojo Ražančiaus įstatai ... 45
 Grajauskas Juozas, Kun. - Daubaras J. 247
 Gražūs skaitymėliai 102
 Grigonis Matas 160, 161
 Grunwald Kalendarz ... 165
 Gustaitis M. 137
 Ilgūnas M., Kun. 250
 Įstatai Dievotos Draugybės 20
 Įstatai Lietuvių krikščionių ūkio Draugijos Žagrė ... 21
 Įstatai svietiškujų tretininkų... 22
 Jabłońska Stefania 162
 Jablonskis Jonas - Rygiškių Jonas 184
 Jaunius Kazimieras, Kun. 74
 J. B. žr. Baltrušaitis Jurgis
 Jėzau Marija, Juozapai šventas ! 75
 Ką daryti, kad avižos gerai užaugtų f 103
 Ką daryti, kad bulvės derėtų ? 104
 Ką daryti, kad miežiai duotų gerą derlių f 105
 Kaip įtręsti žemę avižoms 76
 Kaip užsiauginti sodas 164
 Kalendarz Grunwald žr. Grunwald Kalendarz ...
 Kalendorius Vartotojų Draugas 46, 92
 Kamus Petras 77, 106
 Karosas M. - K. K. 166
 Katilius J., Kun. 107, 251
 Keturios Evangelijos ... 218
 Kipšas pintinėje ... 23
 K. K. žr. Karosas K.
 Klības 24, 47
 Kneipp S., Kun. 78, 108
 Krupavičius Mykolas - Mokytojas Gabr. Taučius 158, 288
 Kryžiaus karių gadyne 285
 Kulikauskas V. - K. Y. K. 27, 48, 109
 Kunigas Jonas žr. Jarulaitis Vincentas
 Kun. J. D. žr. Dumčius J., Kun.
 Kun. V. K. žr. Kulikauskas V., Kun.
 Kuo reikia tręsti žemę bulvėms t 79
 Kuo tręsti avižos t 252
 Kuo tręsti miežiai ? 253
 Kvietkus žr. Vytartas A.
 K. V. K. žr. Kulikauskas V., Kun.
 Laukaitis Juozas, Kun. 26, 111
 Lazdynų Pelėda žr. Pšibiliauskienė Sofija
 Liasauskis J., Kun. 287
 Lietuvių krikščionių ūkio Draugija Žagrė 112
 Liguori Alfonsas, Šv. 169
 Maciejauskis Antanas - Agaras, Aguonaitis 78, 101

Maldos galybė 170
Maldos po skaitytų Mišių 113
Maliauskas Antanas - Šaltūnas Antanas 28
Marijampolės 1910 metų ūkio paroda 114
Mejenbergė M. 115
Melskimės 171
Meškus žr. Staugaitis Justinas
Mykolaitis J., Kun. 117
Mokytojas Gabr. Taučius žr. Krupavičius Mykolas
Montvila J., Kun. 200
Namiotko WL, Ks. 51
Narkevičius S., Kun. 52
Naujas kelias 172
Nečajev A. P. 254, 255, 289, 290
Neimontas Juozas 81, 256
Nemo žr. Česnas Stanislovas
O jie ko nori ? 2
Oras 173
Orleano Mergelė 118
Paileris Vilimas 54, 291
Pakalniškis K. 3
Palaimintas, kurį Dievas laimina 27
Palemonas 174
Paltarokas Kazimieras, Kun. 175
Pamokymas apie Viešpaties Jėzaus ... šventes 119
Panenupis, žr. Staugaitis Justinas
Paparonis žr. Šmulkštys A.
Pasaulio Pradžia 1 t. 179
Pažvirgždis V. 180
Pečkauskaitė Marija - Šatrijos Ragana 8, 9, 29
Perkūnas žr. Staugaitis Vincas
Petrauskas Antanas - Antanas 13, 14, 37, 38, 69, 85, 182, 292
Piaszczyński Michał 220
Pijus Vienuolis žr. Andziulis Pijus
Pirmeivių Žiedai 82, 83, 120, 121-129
Poteriai 86
Pranaitis J. B., Kun. 221
Prapuolenis Kazimieras, Kun. 4, 5, 257
Prieteliaus kalendorius 133
Pšibiliauskienė Sofija - Lazdynų Pelėda 168
Puškinas A. 57
Ragažinskas A., Kun. 183
Rauckas S. 134
Revinis P. 222
Rubricella sive Directorium ... 87, 135, 185, 223, 258
Runkeliai yra svarbus pašaras 259
Rūtelių vainikėlis. Dainos ... 88

- Rygiškių Jonas žr. Jablonskis Jonas
 Rygos kalendorius 260
 Sabaliauskas Adolfas, Kun. - Žalia Rūta 199
 Sabas Juozas, Kun. - Gamtos Mylėtojas 44
 Sakalauskas Ksaveras - Vanagėlis Ksaveras 30, 31, 32, 58, 91, 301
 Samajauskas K. 136
 Sasnauskas Česlovas 137
 Schematismus Venerabilis cleri ... 223a
 S. J. X. 293
 Skausmas žr. Staugaitis Antanas
 Skvireckas Juozas, Kun. 218
 Spindulys 100, 153, 205, 240, 278, 309, 313
 Sponholz K. 6, 225
 Sragys Jurgis Peliksas, Kun. 141
 Stosiūnas Bronius - žr. irgi: Stasiūnas Bronius - Sumeliškietis
 Bronius 59, 138, 139, 186, 224
 Staugaitis Antanas - Skausmas 140
 Staugaitis Justinas 80, 82, 83, 116, 120-129, 187, 219, 226, 227
 Staugaitis Vincas - Perkūnas 181
 Stolz A., Kun 228
 Stonis A., Kun. 261
 Sumeliškietis Bronius žr. Stasiūnas Bronius (irgi: Stosiūnas Bronius)
 Salyn, sodjalistai ... 7
 Šaltinio Kvieslys 10, 35, 66, 98, 152
 Šaltinėlis 12, 36, 67, 96, 149, 202, 237, 275, 306
 Šaltinis 11, 34, 65, 95, 148, 201, 236, 274, 305, 312
 Šaltūnas Antanas žr. Maliauskas Antanas
 Šaltrijos Ragana žr. Pečkauskaitė Marija
 Šerenga J. žr. Užupis J., Kun.
 Šeškevičius Kazimieras 73
 Šeškevičius Vincas, Kun 296
 Ševčenka Tarasas 229
 Šimkus Stasys 230
 Širvis, Kun, 188
 Šmulkštys A. - Paparonis 55, 77, 130, 131, 132, 176, 177, 178
 Švedas J., Kun 189
 Teisybė ir mielaširdystė ... 142
 Tiesos ir teisybės balsas 89
 Tijūnaitis Stasys 190, 191, 192, 231, 232, 233, 263, 264, 297, 298, 299
 Tikėk ir gerai daryk 193
 Totoraitis Jonas, Kun. 143
 Totoraitis Vincas, Agronomas 60, 62, 90, 214, 265
 Tręškite bulves mineralų trąšomis ! 266
 Tręškite kviečius mineralų trąšomis ! 267
 Tręškite rugius mineralų trąšomis ! 268

Trijų Karalių dovanėlė 194
 Tyrulis Antanas, Kun. 300
 Ūkio kultūra 269
 Užupis J., Kun. - Šerenga J., 262, 294, 295
 Vadovas 68, 99, 154, 206, 247, 279, 310
 Vadovo išleidimas 181, 226
 Vagner J., 195
 Vaikų knygynėlis 161, 174
 Vainikas 277, 308
 Vainikėlis 151, 204, 239
 Vanagėlis Ksaveras žr. Sakalauskas Ksaveras
 Vargonininkų kalendorius 302
 Vartotojų Draugas kalendorius žr. Kalendorius Vartotojų Draugas.
 Veberis Al. 218
 Vienas 61
 Viešosios Švenčiausiojo Sakramento Adoracijos vadovėlis 270
 Vileišis Antanas, Daktaras 62, 144, 196, 234, 271.
 Viljams G., 63
 Visuotinos Pašalpos nukentėjusiems per karą... rankvedis 145, 197.
 Vitkauskas Petra 114, 198
 Vytartas A. - Kvietkus 27, 49, 50
 Wisemann, Kard. 93
 Wóycicki 140
 Zabokrzycki J. 146
 Žalia Rūta žr. Sabaliauskas Adolfas, Kun.
 Žiburio kalendorius 33, 64, 94, 147, 235, 272.
 Žiburys 243, 281
 Žilinskis Tomas 16
 Žmogaus amžiaus ilgumas 273
 Žmogus ir žmonių giminės 200
 Žmonių knygnas 158, 179, 180, 192, 200, 208, 209, 210, 222, 232, 233, 247,
 254, 255, 269, 297, 298, 299.
 Žmuidzinas A., 304.

Pastaba. Baigiant spausdinti surasta dar keletas Seinų spaustuvės leidinių.
 Tikimasi jų rasti daugiau. Jie bus paskelbti sekanciam Metraščio
 numeryje.

BARBORA VILEIŠYTĖ

Varšuva

LITHUANIAN PRINTING HOUSE IN SEINAI

by

BARBORA VILEIŠYTĖ

(SUMMARY)

The insurrection of peasants began in 1863 in Poland and soon after in Lithuania. Mihail Nikolaevič Muraviev was sent by the czar's authorities to suppress the insurrection. The Lithuanian press was called the *Polish-Žmudskaja*, and the authorities suspected it was in contact with the insurgents. The czar's authorities considered all Lithuanian printed matter even religious matter, in Latin type, to be an enemy. That is why the Russian Government decided to make the Lithuanian press more Russian.

In 1864 M. N. Muraviev gave the order forbidding the use of schoolbooks printed in the Latin alphabet and ordered the introduction of books printed in the Russian alphabet. This interdiction caused opposition of the Lithuanians and they started to fight for the Lithuanian press. This prohibition of printing lasted 40 years and resulted in the loss of many lives. It was abolished on May 7th 1904. The regained freedom of printing was followed by active publishing. The first printing houses were opened by the summer of that year and at the end of 1905 the first Lithuanian Editors' Company was set up in Sejny, a little town on the Lithuanian-Polish border. The main difficulty was the lack of capital. Since the printing house was a social matter, 20,000 roubles were collected by the citizens, and the shareholders' company called « *Laukaitis, Dvaranauskas, Narjauskas ir Bendrovė* » was formed and the printing house set up with modern equipment. The printing house started functioning in 1906.

On March 31st 1906 the first copy of the weekly *Šaltinis* (*The Source* appeared).

It was the main organ of the editors' company. The people of Lithuania were not accustomed to have their own newspapers because of the long period of press-prohibition, so the task of the first periodicals was rather difficult — it was necessary to keep the publications going and to teach the population to read. It was a difficult task demanding much sacrifice and skill. The activity of the company

was mainly based on the periodicals. In the time of its activity in 1906-1915 the company was printing 8 periodicals as well as books ; these were : *Žmonių Knygynas (People's Library)*, popular science series, books for the children *Vaikų Knygynėlis (Children's Library)* — 257 titles all together. The books were printed in several languages : Lithuanian, Polish, Latin and Esperanto. The books printed in Seinai were distributed all over Lithuania and also in the United States of America — in the Lithuanian colonies. Some of these books even reached the Lithuanian colonies in Russia after World War I and the remaining books were sent by the Lithuanian organizations after World War II to Lithuanian camps in Germany.

It became evident on the basis of the examined material concerning the activity of the Editors' Company in Seinai that the goal set by the Company had been attained. The population became accustomed to reading and learned to value the press. Besides the religious books, the popular-science books were diffused and were in great demand. The general standard of culture and life in the towns and their surroundings was raised. The activity of the printing house had also awakened and confirmed their national consciousness.